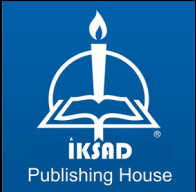

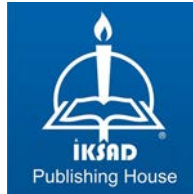
iklim mültecileri

Dr. Mehmet AKALIN

İKLİM MÜLTECİLERİ

Dr. Mehmet AKALIN

Copyright © 2019 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed, or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording, or other electronic
or mechanical methods, without the prior written permission of the
publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution Of
Economic Development And Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

kongreiksad@gmail.com

www.iksad.net

www.iksad.org.tr

www.iksadkongre.org

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2019©

ISBN: 978-605-7695-57-4

Cover Design: İbrahim Kaya

September / 2019

Ankara / Turkey

Size = 14,8 x 21 cm

Canım Kızım İpek'e

KISALTMALAR

AB Avrupa Birliği

ABD Amerika Birleşik Devletleri

AÇA Avrupa Çevre Ajansı

BM Birleşmiş Milletler

BMİDÇS Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

BMMYK Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

CFC Kloroflorokarbon

CH4 Metan

CO Karbon monoksit

CO2 Karbondioksit

CH4 Metan Gazı

EC-DGE Avrupa Komisyonu –Çevre Genel Müdürlüğü

ENSO El Nino Güney Salınımı

FAO Dünya Tarım Örgütü

IPCC Uluslararası İklim Değişikliği Programı

IOM Uluslararası Göç Örgütü

NO2 Diazotoksit Gazı

O3 Ozon Gazı

UNEP Birleşmiş Milletler Çevre Programı

UNDP Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNHCR Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

WMO Dünya Meteoroloji Örgütü

TABLULAR

Tablo 1. Bazı Göç Tanımları	13
Tablo 2. Başlıca Göç Kuramları	15
Tablo 3. Göç Tasnifleri-1	44
Tablo 4. Göç Tasnifleri-2	45
Tablo 5. Göç Kararına Sebep Olan Ekonomik Nedenler	52

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Lee'nin Göç Modeli	24
Şekil 2. Göç Türleri	59
Şekil 3. Sera Etkisi	77
Şekil 4. Yeryüzündeki Su Miktarının Dağılımı	94
Şekil 5. İlimli ve İstikrarsız Büyüme Modellerine Göre Sahraaltı Afrika'sının Doğusu'nunun Nüfusu (2020-2050)	149
Şekil 6. Sahraaltı Doğu Afrika'da İklim Göçü Senaryoları Kötümser-İlimli-İyimser (2020-2050)	158
Şekil 7. İlimli ve İstikrarsız Büyüme Modellerine Göre Güney Asya Nüfusu (2020-2050)	170
Şekil 8. Kötümser, İlimli ve İyimser Senaryolara Göre İklim Mültecileri Güney Asya (2020-2050)	178
Şekil 9. Güney Asya'da üç senaryoda öngörülen iklim göçmenleri ve diğer iç göçmenler	179
Şekil 10. Üç Senaryoya Göre Yaşanabilir Alanlara Gerçekleşen İç ve Dış İklim Göçleri (2020-2050)	185
Şekil 11. Üç Senaryoya Göre Kıyı Bölgelerde Gerçekleşmesi Beklenen İklim Göçleri 2020-2050	187
Şekil 12. Meksika ve Orta Amerika'da İki Sosyo-ekonomik Gelişme Şekline Göre Nüfus Trendleri (2020-2050)	193

Şekil 13. Meksika ve Orta Amerika’da Üç İklim Senaryosuna Göre Öngörülen İç İklim Göçmen Sayısı	199
Şekil 14. Meksika ve Orta Amerika’da Üç İklim Senaryosuna Göre Öngörülen İç Göçmen ve İç İklim Mültecisi Sayısı	201
Şekil 15. Üç Senaryoda Meksika ve Orta Amerika’daki Geçim Bölgelerine İklim Göçleri (2020-2050)	209
Şekil 16. Üç senaryoya göre kıyı bölgelerinde beklenen iklim göçleri (2020-2050)	210

HARİTALAR

Harita 1. Kavimler Göçü	41
Harita 2. Yeni Dünya Göçleri	43
Harita 3. Yaşanmış Olan Çevre Göçleri	55
Harita 4. Toplam Su Kaynaklarının Ülkelere Göre Dağılımı (2011)	96
Harita 5. Dünya Genelinde Su Kaynaklarının Dağılımı (2025)	98
Harita 6. Dünya Nüfus Yoğunluğu Haritası	145
Harita 7. İklim Mülteciliği Projeksiyonları (Sahraaltı Afrika’sı, Güney Asya, Latin Amerika)	146
Harita 8. Sahraaltı Afrika’sı (Doğu) Politik Sınırlar	151
Harita 9. Sahraaltı Afrika’sı (Doğu) Yükseklik	152
Harita10. Sahraaltı Doğu Afrika’sında Nüfus Yoğunluğu Senaryoları (1)	160
Harita11. Sahraaltı Doğu Afrika’sında Nüfus Yoğunluğu Senaryoları (2)	161
Harita12. Sahraaltı Doğu Afrika İklim Göçleri ve İklim Değişikliğinden Arındırılmış Göçler Bakımından Sıcak Noktalar (2030-2050)	162
Harita13. Sahra Altı Afrika’sının Doğusundaki Kentsel Alanların Nüfus Yoğunluğu	166
Harita14. Güney Asya Politik Sınırları ve Güney Asya Yükseklik Değerleri	168

Harita15. Nüfus Yoğunluğu Haritası Güney Asya 2010-2050 Kötümser Senaryo	180
Harita16. Nüfus Yoğunluğundaki Mutlak ve Yüzdellik Değişim 2010-2050(Kötümser Senaryo)	181
Harita 17. İklim İç ve Dış Göçleri Sıcak Noktaları 2030-2050 Güney Asya	183
Harita 18. Güney Asya’da Nüfus Yoğunluğu ve Tarım Alanları	184
Harita 19. Güney Asya’da Nüfus Yoğunluğu (2020-2050)	189
Harita 20. Meksika ve Orta Amerika’da Nüfus Yoğunluğu (2010-2050)	202
Harita 21. Kötümser Senaryoya Göre Mutlak Nüfus Yoğunluğu Kötümser Senaryoya Göre Yüzdellik Nüfus Yoğunluğu 2010-2050	204
Harita 22. Meksika ve Orta Amerika’da İç ve Dış İklim Göçlerinin Sıcak Nokraları	206
Harita 23. Meksika ve Orta Amerika’daki Geçim Bölgeleri (2015)	208
Harita 24. Meksika ve Orta Amerika’daki Kentsel Alanlarda Nüfus Yoğunluğu (2010-2050)	211

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	3
BİRİNCİ BÖLÜM	
GÖÇ	
1. GÖÇ NEDİR ?	9
2. GÖÇ KURAMLARI	14
2.1.E.G.Ravenstein'in Göç Kanunları (1885-1889)	17
2.1.1. Göç ve Mesafe.....	18
2.1.2. Göç ve Basamakları	19
2.1.3. Yayılma ve Emme Süreci.....	20
2.1.4. Göç Zincirleri	21
2.1.5. Doğrudan Göç	21
2.1.6. Kır – Kent Yerleşimleri Farkı	21
2.1.7. Kadın Erkek Farkı	22
2.2.İtme-Çekme Teorisi	23
2.3. Merkez-Çevre Kuramı	30
2.4. Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Kuramı	34
3. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BÜYÜK GÖÇLER	37
3.1. Afrika'dan Çıkan Göç	38
3.2. Homo-Sapiens'in Göçü	39
3.3. Deniz Kavimleri Göçü	39

3.4. Kavimler Göçü	40
3.5. Yeni Dünya Göçleri	42
4. GÖÇÜN NEDENLERİ	46
4.1. Siyasi Nedenler	47
4.2. Ekonomik Nedenler	49
4.3. Çevresel ve İklimsel Nedenler	52
5. GÖÇÜN TÜRLERİ	57
5.1. İç Göç-Dış Göç	60
5.2. Yasal Göç (Düzenli)- Yasadışı (Düzensiz) Göç .	64
5.3. İradî Göçler- Zorunlu Göçler	67
5.4. Mevsimlik (Geçici) Göç-Sürekli Göç	69

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL ISINMA, İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ, GÖÇ ve ARALARINDAKİ İLİŞKİ

1. KÜRESEL ISINMA/İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE GÖÇ	75
2. KÜRESEL ISINMA/İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN POTANSİYEL ETKİLERİ	79
2.1. İç Deniz Seviyesi Yükselmeleri	82
2.2. Temiz Su Kaynakları Üzerindeki Stresin Artması ve Kuraklık	93
2.3. Tarımsal Üretimin Azalması	99
2.4. Çevresel Güvenlik	105

3. KÜRESEL ISINMA ve İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE
GÖÇ ARASINDAKİ İLİŞKİ 109

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKLİM MÜLTECİLERİ

1. KURAMSAL TARTIŞMA 121
2. İKLİM MÜLTECİLERİNİN HUKUKİ DURUMU
(STATÜ SORUNU) 129
3. BÖLGELERE GÖRE İKLİM GÖÇÜ
PROJEKSİYONLARI VE İKLİM MÜLTECİLERİ 142
 - 3.1. Sahraaltı Afrika'sı (Doğu)..... 146
 - 3.2. Güney Asya 167
 - 3.3. Meksika ve Orta Amerika 190

SONUÇ..... 213

KAYNAKÇA 219

ÖNSÖZ

İnsanların dünya sahnesine çıkışından bu yana çeşitli neden ve adlar altında gerçekleşen göç hareketleri, son zamanlarda küresel ısınma ve iklim değişikliği ile sıkça ilişkilendirilir olmuştur. Bunda özellikle Sanayi Devrimi sonrası artan insan aktivitelerinin payı oldukça fazladır. Çünkü 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan antropojenik faaliyetler, insanların doğal kaynaklar üzerinde baskı kurmasına ve çevrenin milyonlarca yıldır süregelen doğal döngüsünün telafi edilemeyecek şekilde bozulmasına sebep olmuştur. Ekolojik ayak izinin böylesine derinleştiği son dönemlerde, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin potansiyel etkilerinin yaşanma sıklığında da artışlar gözlemlenmiştir. Sözkonusu etkilerin sebep olduğu çevresel felaketler, insanların günlük pratiklerini zorlaştırarak onları alternatif yaşam alanları bulmaya gayreti içerisine sokmuştur.

Bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde göç hareketleri gönüllü ya da zorlayıcı sebeplerden dolayı gerçekleşebilmektedir. Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin yol açtığı göçler ise zorunlu göçler kapsamında değerlendirilebilir. Çünkü küresel ısınma ve iklim değişikliği, göç kararı veren kişi ya da hanehalkları için başlı başına zorlayıcı bir sebep oluşturmaktadır. Peki, küresel ısınma ve

iklim değişikliği nedeniyle göç etmek durumunda kalan herkes mülteci statüsünde midir? Uluslararası göç mevzuatında iklim mültecilerinin yeri var mıdır? İklim mültecileri ile çevre mültecileri aynı şeyleri mi ifade etmektedir? Kitapta tüm bu sorulara cevaplar aranmıştır. Ayrıca kitapta, iklim mültecilerinin en yoğun yaşadığı coğrafyalardan olan Sahraaltı Afrika, Güney Asya, Meksika ve Orta Amerika' ya ilişkin göç ve nüfus projeksiyonlarına da yer verilmiştir.

GİRİŞ

İklim değışikliği ile mülteci kavramlarının birlikte sıkça anılıyor olması yeni bir gelişme olarak kabul edilebilir. Yakın zamana kadar savaşların yıkıcı etkilerinden ve ölümden kaçıp güvenli görülen yerlere sığınmaya çalışan kişileri tanımlamak için başvuru olan mülteci kavramı; etki alanını ve kapsamını da genişleterek küresel ısınma ve iklim değışikliği ile birlikte literatürde sıkça kullanılır olmuştur. Bunun en önemli sebebi ise son yıllarda savaşlardan ve bölgesel çatışmalardan kaçan mülteci sayısının; iklim değışikliği ve çevresel felaketler nedeniyle göç etmek zorunda kalan kişi sayısının çok gerisinde kalıyor olmasıdır.

Araştırmada iklim mültecileri ele alındığından kitabın araştırma konusunu göç kavramından ziyade göçmenler oluşturmaktadır. Küresel ısınma ve iklim değışikliği ile göç arasındaki ilişki kitapta merkeze alınarak incelenmiştir. Bu yüzden çevresel bozulma ancak küresel ısınma ve iklim değışikliğinin olumsuz etkileri bağlamında ele alınarak göç ile ilişkilendirilmiştir. Kitapta ayrıca küresel ısınma ve iklim değışikliği

nedeniyle göç etmek zorunda olan ve yerlerinden edilen insanların; hukuki olarak mülteci sıfatı taşıyıp taşımadıkları ve mülteciliğin doğurduğu hukuki sonuçlardan tam manasıyla etkilenip etkilenmedikleri tartışma konusu edilmiştir.

Mülteci kavramı; ırk, din, sosyal konum, siyasal düşünce ya da ulusal kimliği nedeniyle kendisini baskı altında hissederek kendi devletine olan güvenini kaybeden, kendi devletinin ona tarafsız davranmayacağını düşüncesi ile ülkesini terk edip, başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunan ve bu talebi o ülke tarafından kabul edilen kişi ya da kişileri ifade etmektedir. Sığınmacı kavramı ise yukarıda söz konusu nedenlerle ülkesini terk eden ve henüz yapmış olduğu sığınma talebi kaçtığı ülke yetkilileri tarafından soruşturma safhasında olan kişi veya kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır.

Göçmen ise mülteci tanımı dışında çoğu zaman sosyal ve ekonomik nedenlerden ötürü ülkesini zorunlu olarak değil, gönüllü olarak terk eden kişidir. Böyle bakıldığında gerek mülteci gerek sığınmacı gerekse de göçmen terimlerinin çevresel ve ekolojik nedenlerle

zorunlu olarak göç etmek durumunda kalan kişileri tam olarak içermediği görülmektedir. Ancak konunun kamuoyunda dikkat çekmesi ve yaklaşan tehlikenin farkına varılabilmesi bakımından bu kitapta “iklim mülteciliği” jenerik bir kavram olarak kullanılmıştır. Ayrıca kitapta çevresel nedenlerle gerçekleşen göç hareketlerine ilişkin kavramsallaştırmaların muğlaklığına ve kavramsal sorunlara dikkat çekilerek, bu konuda kavram, politika ve pratikler üretilmesi gerektiği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Kitabın konusu iklim mültecileri olduğundan çevre mültecilerinden ziyade küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle yer değiştirmek zorunda kalan iklim mültecileri üzerinde durulmuştur. Bunun için de öncelikle küresel ısınma ve iklim değişikliğinin potansiyel etkileri açıklanmış; mültecilik kavramı hukuki boyutları ile ele alınmış; küresel ısınma ve iklim değişikliği ile mültecilik arasındaki ilişkiler açıklanmıştır. Sonrasında ise iklim mültecilerinin son yıllardaki durumu istatistiki veriler ışığında tartışılmıştır. Bu kapsamda 20, 30 ve 50 yıllık projeksiyonlarla bölgesel iklim ve nüfus senaryoları

üzerinden iklim mültecilerinin geleceği hakkında endişeler dile getirilerek alınması gereken önlemler sıralanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ

1. GÖÇ NEDİR?

En yalın haliyle; insanların yaşadıkları bölgelerden ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve çevresel sebeplerden dolayı başka bir bölgeye hareket etmelerine göç denilmektedir. Geçmişte insanlar yeni geçim kaynakları bulabilmek, hayvanlarını otlatabilmek, uygun iklim şartlarında yaşayabilmek, savaşların yıkıcı etkilerinden kurtulabilmek ve yaşam standartlarını yükseltebilmek için yaşadıkları yerleri terk ederek yeni yerlere gitmişlerdir. Son zamanlarda ise göçlerin tüm bunların yanı sıra; kültürel, siyasi, iktisadi, teolojik, eğitimsel ve çevresel nedenlerle gerçekleştiği görülmektedir. Göçün gerekçelerinin bu şekilde zamana ve mekâna göre değişkenlik göstermesi kavramın dinamik yapısından kaynaklanmaktadır.

Göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yönleriyle toplum yapısının değişmesine neden olan bir nüfus hareketidir¹. Türk Dil Kurumu'na göre göç; ekonomik, toplumsal veya siyasi

¹ İ. ÖZER (2004). **Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme**. Bursa, Ekin Kitabevi, s. 11.

sebeplerle bireyler ile toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlanmaktadır².

Göç esasen bir vazgeçişdir. Göç eden insanlar yaşamakta olduğu topraklardan, alıştıkları sosyal yapılardan, hâlihazırda sahip oldukları ekonomik imkânlardan kısacası toplumsal yaşamın birçok unsurundan³ vazgeçerek yeni yaşam alanlarını tercih etmektedirler. Göçler sosyo-kültürel, politik ve bireysel dinamiklerden etkilenebileceği gibi kısa-orta ve uzun vadeli olarak da gerçekleşebilmektedir. Yapılan göçlerden bazıları sürekli yerleşimi hedeflerken; bazı göçler geriye dönüş planını içinde barındırmaktadır⁴.

Göç tanımları, göçün nedenlerine (zorunlu ve gönüllü göç), göçün amaçlarına (çalışma, sığınma) ve göç edilirken hedefe varmakta kullanılan yöntemlere (yasal,

² Türk Dil Kurumu (2017). Türkçe Terimler Sözlüğü, 2017.

³ A. TOROS (2008). **Sorunlu Bölgelerde Göç**. Global Strateji Enstitüsü, Ankara, s. 9.

⁴ C. YALÇIN (2004). **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, s. 12-13.

yasa dışı) göre de tanımlanabilir⁵. Ayrıca her disiplin, göçü kendi perspektifinden değerlendirerek, göçü farklı anlamlar yükleyebilir. Bu yüzden tarihçilerin, sosyologların, ekonomistlerin, psikologların ve çevrebilimcilerin gçe yaklaşımları, gç anlamak için geliştirdikleri yöntemler ve kullandıkları araçlar farklılık gösterebilmektedir.

Ekonomik yetersizlikler ve güvenlik kaygısı başta olmak üzere pek çok neden insanların buldukları meknları kitleler halinde terk etmelerine neden olmuştur. Bu terkedişler bireyin psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve siyasi konumuna yönelik izler bırakmaktadır. Çünkü yaşanan göçler neticesinde, hem göçerler hem de mukimler için yeni koşullar ortaya çıkmaktadır.

Gçlerin ortaya çıkardığı olağanüstü koşullar bir taraftan ekonomiye dinamizm kazandırırken diğer taraftan da yeni bir egemenlik ve sömürü ilişkisinin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Toplumsal yapılar da büyük çaplı

⁵ A. İÇDUYGU ve E. F. Keyman (1999). "Globalization, Security, and Migration: The Case of Turkey", **Global Governance**, Jul-Sep 2000, 6(3).

değişime veya aşınmaya neden olan göç, yeni sorun ve fırsat alanlarını da içinde barındıran sınıfsal geçişkenliği hızlandırmaktadır. Sahip ol(a)mama durumu, sahip olma isteği ile yer bulma çabasının göçle gelenler açısından hayati öneme sahip olması, göçenlerin risk alma düzeyini yükseltmektedir. Risk alma düzeyindeki yükseliş ekonomik alana çoğu zaman olumlu yansırken; siyasal ve sosyal alanda bir dizi olumsuzluğu da beraberinde getirmektedir⁶.

Diğer taraftan daha iyi bir eğitim almak ve daha iyi şartlarda çalışmak için kısa süreli de olsa yaşanan yer değiştirmeler de göç sayılır. Üniversite okumak için kentlerinden ya da ülkelerinden ayrılan gençler ve çocuklarını yalnız bırakmak istemeyen ebeveynlerin göçü bu duruma örnektir.

⁶S. EKİCİ ve G. TUNCEL (2015). Göç ve İnsan, **Birey ve Toplum**, 5(9), s. 11-12.

Tablo 1. Bazı Göç Tanımları^{7 8 9 10 11 12 13}

“Anlamlı bir uzaklık ve etki yaratacak kadar bir süre içinde gerçekleşen bütün yer değiştirmeler”
“Ekonomik, toplumsal veya siyasi nedenlerle insanların bireysel ya da kitlesel olarak yer değiştirmesi eylemi”
“Çalışmak ve kendine daha iyi yaşama olanakları bulmak umuduyla, insanların oturdukları yeri bırakıp başka yörelere giderek orada kesin ya da geçici olarak yerleşmeleri”
“Ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireyler ile toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret”
“Coğrafi mekân değiştirme sürecinin ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yönleriyle toplum yapısını değiştirmesine neden olan bir nüfus hareketi”
“Daha önce yaşamın sürdürüldüğü çevrenin ve mekânın değiştirilerek geçici bir süre ya da daimî olarak yeni bir yerleşim yeri, bir yaşam alanı edinilmesi”
“Bireyin refah seviyesini artırabileceği ve daha iyi yaşam koşulları elde edebileceği yerlere doğru gerçekleşen nüfus hareketi”
“Ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi”

⁷ S. ERDER (1986). **Refah Toplumunda “Getto” ve Türkler**, Teknografik Matbaacılık, İstanbul.

⁸ Ç. ŞAHİN (2001). Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 21(2), ss.57-67.

⁹ Ş. ÖNGÖR (1980). **Coğrafya Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

¹⁰ TDK, 2017

¹¹ ÖZER, 2004, s.11.

¹² C. YALÇIN (2004). **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara.

¹³ GÜRKAN, 2006.

2. GÖÇ KURAMLARI

Göçün sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi yapısı nedeniyle multidisipliner görünümde olması; ekonomistlerin, demografların, sosyologların, antropologların, felsefecilerin, şehir plancılarının, yerel ve merkez yöneticilerin ilgi alanına girmesine sebep olmuş ve göç olgusu bu kişiler tarafından araştırma konusu edilmiştir. Ayrıca farklı bilim çevrelerince konunun araştırılıyor olması, göçe ilişkin kuramların literatürde çok geniş bir yelpazede ele alınmasına yol açmıştır. Konuya ilişkin olarak bilim insanları kendi uzmanlık alanları özelinde birçok kuramsal çalışma yapmış ve birçok göç teorisi ortaya atılmıştır. Bunlardan en bilindik olanları; “Göç Kanunları”, “İtme-Çekme Teorisi”, “Merkez-Çevre Teorisi”, “Göçmen İlişkiler Ağı Teorisi” gibi kuramlardır.

Tablo 2. Başlıca Göç Kuramları^{14 15 16}

E.G.Ravenstein'in Göç Kanunları
Kesişen Fırsatlar Teorileri
İtme-Çekme Teorisi
Merkez-Çevre (Dünya Sistemleri) Teorisi (Bağımlılık Okulu düşünürleri tarafından geliştirilen)
Parekh'in Göç Teori Sınıflandırmaları (Liberal, Toplumcu, Etnik ya da Milliyetçi görüş)
Marxist Teori
Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Teorisi
Asimilasyondan Çokkültürlük
Etnisite Teorileri
Ekonomik Temelli Göç Kuramları (Neo-Klasik, Yeni Ekonomi ve İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı),
Sosyo-kültürel göç kuramları olarak modernleşme okulu düşünürleri tarafından geliştirilen Denge Kuramı
Göç Sistemleri Kuramı
Birikimli (Kümülatif) Nedensellik Kuramlarıdır

¹⁴N. ABADAN UNAT (2002). **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 20-21.

¹⁵Y. ADIGÜZEL (2016). **Göç Sosyolojisi**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, s. 27-33.

¹⁶C. YALÇIN (2004). **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara.

Klasik ve neo-klasik iktisat kuramcıları göç olgusuna fayda maliyet yaklaşımı ile açıklama getirmişlerdir. Klasik iktisat teorisinin öncülerinden olan Theodore William Schultz; bireylerin daha iyi ücret ve çalışma koşullarına ulaşabilmek için kentlere göç ettiklerini, neoklasik iktisatçılardan olan Michael P. Todaro ise bölgelerarası sosyo-ekonomik dengesizliklerin göçe neden olduğunu ileri sürmektedir^{17 18}.

Göç araştırmalarında en çok kullanılan kuramlardan birisi, E. G. Ravenstein ve E. S. Lee' nin ileri sürdüğü itme ve çekme teorisidir¹⁹. Bu yaklaşımın temeli, Ravenstein'in "Göç Kanunları" (1885, 1889) adlı çalışmasına dayanmaktadır²⁰. Daha sonra S. A. Stouffer ve E. S. Lee; E. G. Ravenstein' in eserine atıflar yaparak kuramı geliştirmişlerdir. Stouffer, literatüre "aradaki fırsatlar"

¹⁷F. ÇELİK (2007). Türkiye'de İç Göçler: 1980-2000, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 22(1), ss. 87-109.

¹⁸M. P. TODARO (1996). Income Expectations, Rural-Urban Migration and Employment in Africa, **International Labour Review**, 135(3-4), ss. 421-444.

¹⁹LEE, E. S. (1969). **A Theory of Migration**. In J. A. Jackson (Ed.), Migration. London: Cambridge University Press.

²⁰A. S. OBERAI (1990). **Migration, Urbanisation and Development**, ILO, Geneva, 108 s. 37.

kavramını kazandırmıştır. Aradaki fırsatlar; iki bölge arasındaki bir yerde bulunan istihdam fırsatlarını ifade etmektedir. E. S. Lee ise, Ravenstein'dan esinlenerek kurduğu modelle, göçe ilişkin başlıca faktörleri belirlemeye çalışmıştır²¹. E. S. Lee, “Bir Göç Teorisi” (A Theory of Migration) adlı makalesinde; insanların yaşadıkları bölgeyi terk etmelerine neden olan faktörleri itici faktörler, gidilecek yeri cazip hale getiren faktörleri ise çekici faktörler olarak tanımlamıştır²².

2.1. E.G.Ravenstein'in Göç Kanunları (1885-1889)

George Ravenstein, göç kuramlarını oluştururken William Farr'ın “göçün, hiçbir kesin kanuna bağlı olmaksızın yürüdüğü” önermesini geçersiz kılmak adına birtakım çalışmalara girişmiştir²³. Bunun için de Ravenstein, göç olgusunun genel geçer kanunlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Ravenstein Kuramlarını esas olarak 1871 ve 1881 yıllarında İngiltere'de yapılan nüfus sayımı

²¹PARNWELL, MIKE (1993). **Population Movements and The Third World**, New York, s. 158.

²²C. YALÇIN (2004), **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, s. 30.

²³CORBETT, J. (2005). Ernest George Ravenstein: The Laws of Migration, 1885, <http://www.csiss.org/classics/content/90>

istatistikleri üzerine kurmuştur. Ravenstein' in, iç göçleri açıklamaya yönelik olarak geliştirdiği “Yedi Göç Kanunu” şunlardır²⁴:

- Göç ve Mesafe
- Göç ve Basamakları
- Yayıma ve Emme Süreci
- Göç Zincirleri
- Doğrudan Göç
- Kır-Kent Yerleşimleri Farkı
- Kadın-Erkek Farkı

2.1.1. Göç ve Mesafe

Göçmenlerin büyük bölümü sadece yakın mesafede bulunan yerlere göç ederler. Bu kısa mesafeli göçler zamanla gidilen yerlerde göç dalgaları oluşturur. Kısa mesafelerle başlayan göçler, daha fazla göçmeni de bünyesine katarak büyük sanayi ve ticaret merkezlerine doğru yönelmeye başlar. Büyük kent merkezlerine doğru

²⁴BOSTAN, H. (2017). Türkiye’de İç Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Coğrafya Dergisi – Journal of Geography*, Sayı: 35, ss. 1-16, s. 4-5.

hareketlenen göçün boyutlarını ise bölgedeki sanayileşmenin büyüklüğü ve göç edilen kentlerde yerleşik halde bulunan nüfusun yoğunluğu belirler. Kısaca göç ve mesafe kuramında Ravenstein; göç edilen merkezlerdeki iş imkânlarının o kentte yaşayan nüfusa oranının, iç göçlerin boyutunu belirlediğini söyler.

2.1.2. Göç ve Basamakları

Kentlerde sanayileşmenin ileri seviyelere ulaşması ve ticaretin gelişmesi, kentlerde hızlı bir şekilde ekonomik büyümenin yaşanmasına yol açarak kenti çevreleyen yakın yerlerdeki kişileri hızla kente çekmektedir. Kent çeperlerinde bulunan kırsal alanlarda az da olsa görülmeye başlanan yerleşim yerleri zaman içerisinde uzak bölgelerden gelen göçmenlerce dolmaya başlar. Uzak bölgelerden gelen göçmenlerin kendi yaşadıkları yerlerde bıraktıkları alanları da, o bölgelere daha yakın yerlerden gelenler doldurmaktadır. Aşamalı olarak gerçekleşen bu göç hareketleri, kentsel alanlara yaklaşıldıkça ve kentin göçmenlere sağladığı avantajlar daha iyi anlaşılmaya başlandıkça tüm ülkeye yayılmakta ve ülkenin her yerinde hissedilmektedir.

2.1.3. Yayılma ve Emme Süreci

Yayılma ve emme süreçleri göç olgusunda birbirleriyle eşgüdüm halinde ilerler. Çünkü yayılma ve emme süreçlerinin ortak noktası ulaşılmak istenilen amaçtır. Ravenstein'a göre göç sadece göç edilmek yani yaşanılan yeri değiştirmek için yapılmaz. Göçmenler için asıl amaç, kentlerde gelişen ekonomik ve ticari faaliyetin getirisinden pay alabilmektir. Kentin imkânlarından yararlanmak, daha iyi standartlarda yaşayabilmek ve kentin ekonomik getirilerinden nemalanmak göçmenler açısından yayılma sürecini destekleyen güdülerdir. Diğer taraftan sanayileşmenin başladığı ve sanayinin ihtiyaç duyduğu ucuz işgücü göçle karşılanmakta ve böylece gelen göç, kentsel sanayi merkezlerince emilmektedir. Ravenstein'in ortaya koymuş olduğu bu mutualist ilişki neticesinde hem sanayileşen kentler ucuz işgücü ihtiyacını karşılamakta hem de göçmenlerin göç etme nedenleri sağlam bir temele oturmaktadır.

2.1.4. Göç Zincirleri

Göçler zaman içerisinde zincirleme bir etki göstererek göç alan yerleşim yerlerinden aynı zamanda başka yerlere de göç verilmesine sebep olabilmektedir. Böylece yaşanan her bir göç, diğer bir göçü tetikleyerek göç döngüsüne dinamizm kazandırır. Göç süreci bir kez başladı mı domino etkisi yaratarak ardı ardına devam eder.

2.1.5. Doğrudan Göç

Doğrudan göç, daha önceki göç kanunlarından farklı olarak uzun mesafeli ve basamaksız şekilde gerçekleşir. Uzun mesafeli göçlerde, göç eden kişiler ara bir durakta beklemeksizin büyük ticaret ve sanayi merkezlerine yönelmekte ve doğrudan bu kentlere yerleşmeyi tercih etmektedirler.

2.1.6. Kır-Kent Yerleşimleri Farkı

Kentlerde yaşayan yerleşik halk, kente yeni gelen göçmenlerden, başka yerlere göç etme kararı verebilecek kadar etkilenmezler. Yani kentlerde yerleşik olarak

yaşayanlar, kırsal kesimde yerleşik olarak yaşayanlardan daha az göç etme eğilimindedirler. Buna göre kente yönelen göçler, kentlerde yaşayan yerleşikleri çok fazla yerinden oynatmazken; kırsal kesimden kırsal kesime yapılan göçlerde, kırsalda yaşayan yerleşikler daha çok yerlerinden oynamakta, göç dalgaları ile basamaklı bir göç süreci yaşanmaktadır.

2.1.7. Kadın-Erkek Farkı

Kadınlar, erkeklere oranla daha fazla göç etme eğilimi göstermektedir. Yani kadınların iç göçler ve kısa mesafeli göçlerde erkeklerden daha fazla göç eğilimi içerisinde oldukları görülmektedir. Diğer taraftan erkekler uzun mesafeli ve yurtdışı göçlere kadınlara kıyasla daha fazla katılmakta ve daha yüksek bir göç eğilimi taşımaktadırlar²⁵.

²⁵ C. YALÇIN (2004). **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, s. 25.

2.2. İtme-Çekme Teorisi

Literatürde itme-çekme teorisi ilk kez 1966 yılına Everett Lee tarafından ortaya atılmış olmasına rağmen kuram ileri tarihlerde defalarca aslına sadık kalınmak şartıyla geliştirilmiştir. Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration) adlı makalesinde Lee; Ravenstein'in çalışmasından bahsederek Ravenstein' in geliştirdiği kuramlardan o ana kadar uzun yılların geçtiğini, geçen bu süreçte Ravenstein'in çalışmasına atıfta bulunmak suretiyle yapılan göç çalışmalarının çoğunun da göçmenlerin demografik yapısına ait genel bir eğilim ortaya koymaktan öteye gidemediğini ileri sürmüştür²⁶.

Lee itme-çekme teorisinde, birey olarak göçmenlerden daha çok süreç olarak göçe odaklanmıştır. Ancak göçmenlerin de göç sürecinde göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede Lee ilk olarak göçlerin karakteristik özelliklerini ortaya koymaya çalışmış ve bunun için de

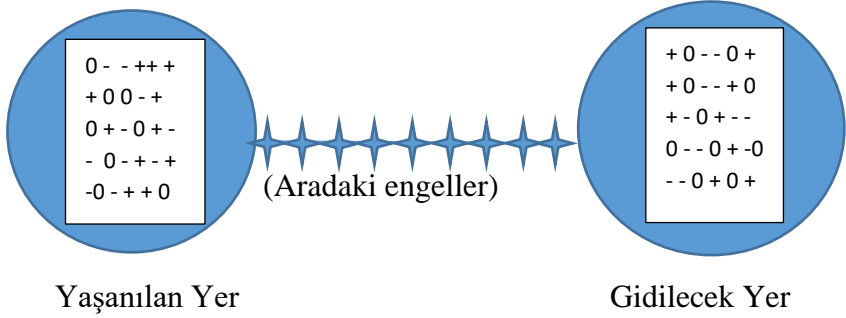
²⁶ M. P. TODARO (1980). **Internal Migration in Developing Countries**, International Labour Office, Geneva. s. 16.

göçe ait itici ve çekici faktörleri saptamıştır. Lee' nin, göç analizine temel oluşturacak dört temel faktör ise şunlardır²⁷.

1. Yaşanan yerle ilgili faktörler,
2. Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler,
3. İşe karışan engeller,
4. Bireysel faktörler.

Lee'nin kendi kuramına ait olarak belirlediği bu faktörler, itme çekme kuramının temel işleyişini ve bileşenlerini oluşturmaktadır.

Şekil 1. Lee'nin Göç Modeli

Kaynak: E.S. LEE (1966). A Theory of Migration, **Demography**, 3(1), s. 50.

²⁷ C. YALÇIN, (2004). **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, s. 30.

İtme ve çekme kuramına göre insanların yaşadıkları ve göç edecekleri yerlerde bazı itici ve çekici faktörler söz konusu olabilmektedir. Hem yaşanan yerde hem de gidilecek yerde, itici ve çekici faktörler bir arada da bulunabilir. Şekil 1’de görüldüğü üzere, göç için “0” nötr, “+” olumlu ve “-” de olumsuz faktörleri ifade etmektedir. Lee’nin kuramında nötr değerler (0), herkes için aynı, yani genelgeçer nitelikte olan ve göç kararına olumlu ya da olumsuz şekilde herhangi bir etkisi bulunmayan faktörlerdir. Göç edilen ve göç edilecek yerin iklimlerinin benzer oluşu, bölgede yaşayan halkın göç kararını etkilemez ve bu bakımdan nötr özellikler taşır. Diğer taraftan olumlu faktörler (+) göçe yönelik çekmeyi ifade eder. Göç edilecek olan yerin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyinin, yaşam kalitesinin yüksek; iş, sağlık ve eğitim öğretim olanaklarının ise gelişkin oluşu göç kararının verilmesindeki çekici faktörlerdir. Çekici faktörlerin tam tersi ise yani işsizlik, imkânsızlık, yaşam kalitesi düşüklüğü ve diğer sosyo-ekonomik handikaplar göç kararını belirleyen olumsuz faktörleri oluşturup itmeyi temsil eder. Tüm bu etkenler yaşanan yer ya da gidilecek yer anlamında bir arada bulunabilmektedir.

Kırdan kente doğru olan göçlerde; kentlerdeki çekici faktörler kadar kırsaldaki itici faktörler de etkili olmaktadır. Bu itici güçler arasında tarımsal toprağın yetersizliği, düşük gelir düzeyi ve tarımda makinalaşmanın sebep olduğu tarımsal işsizlik başat faktörlerdir.

Tarımsal faaliyetlerin yoğun şekilde yapıldığı kırsal alanlar; tarımsal üretim sonucu elde edilen gelir düzeyine paralel olarak yaşam kalitesinin belirlenebildiği yerlerdir. Başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan kırsal kesimde yaşayan halkın esaslı üretim faktörü topraktır. Toprağın yetersiz oluşu, veriminin düşük olması veya aileler arasında eşitsiz dağılımı, geçim şartlarını bölgede zorlaştırır. Tarımda makine kullanımını ise atıl konuma düşen tarımsal iş gücünün kentlere yani sanayi ve hizmet sektörlerine yönelmesine sebep olmaktadır.

Tarımsal üretim yapılabilecek toprağı yetersiz olan bazı ülkelerde, “emek / toprak” oranı ile göç arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Nüfus artışıyla yükselen “emek/toprak oranı”nın önemli bir göç nedeni olduğu ileri

sürülür²⁸. Friedlander ise işgücünün fazla olduğu yerlerden, yüksek istihdam alanlarına doğru gerçekleşen göç hareketlerini, yapmış olduğu ampirik çalışmalarla gözlemlemiştir²⁹. M. Parnwell; Kenya, Uganda, Meksika ve Latin Amerika'da toprak yetersizliğinin göçe neden olduğunu belirtirken, Latin Amerika'da toprak dağılımındaki eşitsizliğin göçe etkisi üzerinde durmuştur³⁰.

Tarımsal toprağın hanehalkları arasındaki dağılımı göç kararının verilmesinde önemli bir etkidir. Toprağın bölgede dengeli şekilde dağılması dışa göçü azaltırken; bu toprakların eşitsiz dağılımı da bölgeden göçü arttırmaktadır.

Gelir dağılımı adaletsizliğinin hesaplanmasında önemli bir gösterge olarak kabul edilen gini katsayısı tarımsal toprakların dağılımına uygulandığında benzer

²⁸ A. S. OBERAI (1990). **Migration, Urbanisation and Development**, ILO, Geneva, 108, s. 41.

²⁹ D. FRIEDLANDER (1992). Occupational Structure, Wages and Migration in Late Nineteenth Century England and Wales, **Economic Development and Cultural Change**, 40(2), ss. 295-319.

³⁰ M. PARNWELL (1993). **Population Movements and The Third World**, New York, 158, s. 73.

sonuçların çıkmasına yol açmaktadır. Yani toprak dağılımında ölçü olarak kullanılan “Gini Katsayısı”, 0 ile 1 arasında bir değer alır. Katsayının 1’e yaklaşması toprak dağılımındaki eşitsizliği; 0’a yaklaşması ise toprak dağılımındaki eşitliği gösterir. Literatürde “Gini Katsayısı” kullanılarak bazı ülkelerin toprak dağılımının göçe olan etkisi hesaplanmaya çalışılmıştır. Hindistan, Pakistan ve Filipinler’de toprak dağılımının “Gini Katsayısı” 0.60 olarak hesaplanmıştır. Latin Amerika ve Asya’daki ülkelerin çoğunda bu oran daha yüksek olarak saptanmıştır³¹.

Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı’na göre ise bölgeler arası karşılaştırmalı ekonomik fırsatların farklılık göstermesi, bölgeler arası göç kararının verilmesinde itici bir gücü oluşturmaktadır. Bölgeler arasında varolan gelir düzeyi ve işsizlik oranı farklılıkları göç kararının verilmesinde önemli unsurlardır. Ancak iktisatçılar eşitsizliğin göç kararına etkisini ücret farklılığı ve işsizlik oranındaki farklılık düzeyine kadar indirgemişlerdir. Kır

³¹ A. S. OBERAI (1990). **Migration, Urbanisation and Development**, ILO, Geneva, 108, s. 41.

ve kent arasındaki kişi başına dzen ortalama gelir farklılığı da, gücün en önemli nedenlerinden biridir. nk kır-kent arasındaki nüfus geçişinin yönünü gelir düzeyindeki farklılık belirlemektedir.

Gücü kararının verilmesinde önemli bir gelişme olan ve gücün itici unsurları arasında değerlendirilen işsizlik; hanehalkı gelir düzeyini ve yaşam standartlarını doğrudan etkilemektedir. İşsizlik, kırdan kente doğru gücü eğiliminin oluşmasında; tersine bir gücün yaşanmasına kıyasla daha etkili olmaktadır. Yani kırsal bölgelerde yaşayan hane halklarının işsizlik düzeyinin yüksek olması, kente gücü kararı verilmesinde çok daha etkili olmaktadır.

Yukarıda sayılına tüm bu itici gclerin yanında kentlerin çekici unsurları gücü sürecine dinamizm kazandırmaktadır. Bunlardan en önemlileri, istihdam fırsatlarının çeşitli ve çok sayıda olması, yüksek gelir kazanma imkânlarının oluşabilmesi, eğitim, sağlık, kültür ve eğlence gibi olanakların bulunmasıdır. Ayrıca kentlere daha önce yerleşmiş ve bir şekilde dzenlerini kurabilmiş akraba ve tanıdıklar da gücü edecek kişileri cesaretlendirerek çekici bir unsur haline gelebilmektedir.

Çekici unsurlar her ne kadar kırdan kentlere doğru göç kararının verilmesinde etkili iseler de aynı zamanda bu çekici unsurlar buldukları bölgeden başka bölgelere göçü engelleyen bir etki de yaratırlar.

2.3. Merkez-Çevre Kuramı

Wallerstein, Amin, Galtung, Castle ve Kosack tarafından 1970’li yıllarda ortaya atılan Merkez-Çevre Dünya kuramı; 1980’li yıllarda Castles, Sassen ve Portes gibi akademisyenler tarafından geliştirilmiştir. Bu kuram, “merkez çevre” ilişkileri ya da “gelişmiş-az gelişmiş” ülkeler arası ekonomik çıkara ve sömürüye dayanan ilişkileri açıklamaya çalışan bir kuramdır. Merkez-çevre yaklaşımında göç, modernleşmenin ya da gelişmenin bir basamağı, bir aracı değildir. Yaşanılan göçler sadece göçmen işçi gönderen ülkelerdeki işgücü kaynaklarının gelişmiş ülkeler lehine faydalandırılmasından ibarettir. Bu durum az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Merkez çevre yaklaşımında göçün belirleyicileri kapitalizmin kendisi ve yansımalarıdır. Uluslararası göçün temel sebepleri ise ulusal ekonomilerde ortaya çıkan oligopol pazar yapısı değil, 16. yüzyıldan günümüze kadar genişleyen dünya pazarıdır. Merkez ülkelerdeki kapitalist sistemler, kapitalist olmayan toplumların çevre dokularına sızarak çevre ülkelerde bulunan nüfusun merkez ülkelere doğru göç etmesine sebep olur. Böylece, çevre ülkelerinin kontrolünde bulunan hammadde ve işgücü kapitalist yayılmanın sonucunda merkez ülkelerin kontrolüne geçer. Gelişmiş merkez ülkelerde işgücü açığı bulunması durumunda da çevre ülkelere doğru işçi göçleri ortaya çıkar.

Merkez-çevre kuramına göre göçler, endüstrileşmiş bölgelerdeki sermayeye ucuz emek tedariki sağlamaktadır. Ayrıca göç, zenginlerin sermaye birikimlerini arttırmaya yardımcı olup, onları daha da zenginleştirirken göç veren endüstrileşmemiş bölgelerde eşitsiz kalkınmaya sebep olarak zaten yoksul olan ülkelerin öz kaynaklarının sömürülmesine olanak

tanılmaktadır³² ³³. Bu yüzden göç, kapitalist gelişme sürecinde ortaya çıkan düzensizliklerin ve bozulmaların bir nedeni olmaktan çok bu olumsuzlukların doğal bir sonucudur aslında. Kısacası kapitalist ekonomik ilişkilerin çevre ülkelere nüfuz etmesi, kapitalist olmayan toplumlarda insanları dış göçe daha eğilimli hale getirmekte ve bu yönde bir hareket yaratmaktadır. Yani merkez-çevre yaklaşımında göç esas olarak kapitalist birikim sürecinin yayılmacı doğasına bağlı olarak ucuz emeğin sermaye için harekete geçirilmesinden³⁴ başka bir şey değildir.

Merkez ülkeler, çevre ülkelerden işgücü akışını sağlarken bunu bazı kurallara bağlamaktadır. Oluşturulan göçmen kabul politikaları sınırlayıcı birçok hükmü de bünyesinde taşımaktadır. Sınırlandırıcı kriterlerin başında kalifikasyon gelmektedir. Çevre ülkelerde bulunan

³² S. CASTLES ve K. GODULA (1985). **Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe**, London: Oxford University Press.

³³ R. COHEN (1987). *The New Helots: Migrants in the International Division of Labour*. Aldershot: Avebury.

³⁴ G. TOKSÖZ (2006). **Uluslar Arası Emek Göçü**. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, s. 16.

kalifiye ve donanımlı işgücü, merkez ülkelerde kendi ülkelerindeki standartlara nazaran daha iyi ancak gidilen ülkedeki standartlara göre daha kötü koşullarda çalışmakta, göreceli olarak geldikleri yerlerden daha iyi ücretler almaktadırlar. Merkez ülkeler ise beyin göçü sonucu ülkelerine gelen işçilere daha az ücret ödemekte ve böylece üretim maliyetlerini de düşürebilmektedir.

Çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru gelen vasıfsız işgücü göçlerinde de yine merkez ülke konumunda olan ülkelerin lehine bir durum söz konusudur. Merkez ülkeler, kalifikasyon gerektirmeyen nispeten basit ve emek yoğun sektörlerde kendi ülkesinin vasıfsız işçisinden daha ucuza çalıştıracığı, vasıfsız işçileri göçmen olarak kabul etmektedir. Bu göçler kuralları belirlenmiş ve yasal olarak tanımlanmış şekilde yapılabildiği gibi kaçak girişlere göz yumulması suretiyle illegal biçimlerde de gerçekleştirilebilmektedir. Legal ya da illegal şekilde gerçekleşen vasıfsız işgücü göçleri, merkez ülkelerdeki üretim maliyetlerini düşürmek suretiyle merkez ülkelerin ekonomik gelişmelerine fayda sağlamaktadır. Diğer taraftan ağır sanayi üretimi merkez

ülkelerden çevre ülkelere kaydırıldığından, merkez ülkelerde bilişim ve teknoloji alanında vasıflı, hizmet sektöründe ise daha vasıfsız işgücü ihtiyacı oluşmaktadır³⁵.

2.4. Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Göçmen ilişkiler ağı kuramında söz konusu ağ göçmenlerin aileleri, arkadaşları ve ülkelerinde kalan diğer yakınlarını da içine alan ilişkiler sisteminden müteşekkil bir yapıdır. Bu ağ sayesinde göçmenler göç sürecinde karşılaşılabilecekleri potansiyel risklerden ve zorluklardan kısmen de olsa korunmuş olurlar.

Göçmen ilişkiler ağından öncelikle daha önce göç eden göçmenler göç veren ve göç alan toplumları birbirine bağlayacak şekilde bir altyapı oluştururlar. Bu bağlantılar bir bakıma rehberlik hizmeti vererek göç veren toplumdaki diğer bireylere daha kolay göç etme olanağı sağlar. Böylece göç dalgaları birbirini takip ederek, kurulmuş bu ağı harekete geçirir. Süreç, sonradan göç

³⁵ F. GÜLLÜPİNAR (2012). Göç Olgusunun Ekonomi - Politığı ve Uluslararası Göç Kuramları, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 4, ss. 53-85, s. 70.

edenlerin ilk göç edenlerin tecrübelerinden yararlanması suretiyle işler. Zamanla göçler devirdaim yaparak dinamik bir yapıya bürünür³⁶.

Göçmen ilişkiler ağının üç aktörü vardır. Bu aktörler eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişilerdir. Aktörler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk ilişkilerinden oluşan kişiler arası bağlantılar bulunur. Göçmenlerin sahip olduğu bu ilişkiler ağı ihtiyaç duyulduğunda başvurulabilecek, göçle ilgili yardım alınabilecek ve problemlerin çözümü noktasında fayda sağlayabilecek sosyal bir sermayedir³⁷.

Aileye veya ortak kökene dayanan bağlantılar ile hemşericilik; barınma, iş bulma ve bürokratik işlemlerin halledilmesinde kolaylıklar sağlamaktadır. Özellikle hemşehrilerin oluşturduğu sosyal ağlar göçmenler ve bunların beraberlerinde getirdikleri aileleri açısından göç sürecinin güvenli ve daha öngörülebilir olmasına neden

³⁶ Y. CEMAL (2004). **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, s. 50.

³⁷ F. GÜLLÜPİNAR (2012). Göç Olgusunun Ekonomi - Politigi ve Uluslararası Göç Kuramları, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 4, ss. 53-85, s. 73.

olur. Bu kanallardan başlayan göç hareketleri kendi kendini sürdürebilir sosyal bir sürece dönüşür³⁸.

Sosyal uyum ve entegrasyon bağlamında göçmen ilişkileri ağının olumsuz etkilerinin de olduğunu söylemek gerekir. Göçmen ağları yeni gelen göçmenlerin kısa vadeli ve acil ihtiyaçlarını karşılıyor olsa da uzun vadede göç edilen toplumlarda entegrasyon sorunlarının yaşanması çoğu zaman kaçınılmaz olabilmektedir. Göçmenler göç edilen yerlerde, var olan ekonomik, siyasal ve sosyal ağlar sayesinde, içe kapalı paralel bir toplumda yaşamak zorunda kalabilmektedir. “Göçmen İlişkiler Ağı” sayesinde tüm ihtiyaçlarını kendi gibi olan ve aidiyet hissettiği grup içerisinde karşılayan göçmenler, böylece daha içe kapanık hale gelerek kapalı küçük bir toplumun yalnız bir bireyi olmaktan kurtulamamaktadırlar. Bu da ağ dışındakilerle teması zorlaştırmakta ve başka kültürlerle entegrasyonu zorlaştırmaktadır.

³⁸ S. CASTLES ve K. GODULA (1985). **Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe**. London: Oxford University Press, s. 38.

3. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BÜYÜK GÖÇLER

Avcı ve toplayıcı olan ilk insanların besin aramak için sürekli hareket halinde olduğu dönemden, yerleşik hayata geçildikten sonraki dönemi de kapsayacak bir şekilde, çeşitli nedenlerle insanoğlunun göç macerası günümüze değin devam etmiştir³⁹. Uygun iklim şartlarının hüküm sürdüğü ve besin kaynaklarının bol olduğu yerleri bulmak amacıyla insanlar önce yakın çevrelerini daha sonra da teknolojik imkânları el verdiğince daha uzak bölgeleri yurt edinmişlerdir. Sanayi devrimi öncesine denk gelen bu süreçte yukarıda da belirtildiği üzere göç hareketlerinin kapsamını ve şeklini doğadaki faktörler belirlemiştir. Sanayi devrimi sonrasında göçlerin temelinde ise ekonomik, siyasi ve sosyal nedenler yer almıştır⁴⁰. Demiryolu ağlarının genişlemesi, ulaşım imkânlarının insan yaşamını kolaylaştırması, iletişim teknolojilerinin ilerlemesi sanayi devrimi sonrası toplumlarının daha iyi yaşam koşullarına ulaşma istekleri ile birleşerek gönüllü göçlerin önünü açmıştır. Özellikle

³⁹ C. YALÇIN (2004). **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara.

⁴⁰ R. KELEŞ (1996), **Kentleşme Politikaları**, Ankara: İmge Yayınevi, s.6.

refahın ve iyi yaşam şartlarının sembolü haline gelen kuzey ve batı toplumlarına gúneyden ve doğudan büyük göçler yaşanmıştır.

Bu akış çerçevesinde dünya üzerinde yaşanmış büyük göç olayları 4 başlık altında sıralanabilir:

- Afrika'dan Çıkan Göç
- Homo-Sapiens'in Göçü
- Deniz Kavimleri Göçü
- Kavimler Göçü

3.1. Afrika'dan Çıkan Göç

İnsanlık tarihinin bilinen ilk büyük çaplı göç hareketi günümüzden yaklaşık 1,9 milyon yıl önce Afrika'dan olmuştur. Homo Erectus'un yaptığı bu göç ile insanlar Afrika'dan Nil nehri boyunca yukarı ilerleyerek Levant koridoruna ulaşmış ve oradan da Anadolu içlerinden geçerek Gürcistan, İspanya, Çin ve Endonezya'ya kadar birçok farklı bölgeye ulaşmıştır⁴¹.

⁴¹ S. CÜLÜK (2019), İnsanlık Tarihini Değiştiren Beş Önemli Göç, **Daimon Dergi**, Ocak, Sayı: 6.

3.2. Homo-Sapiens'in Göçü

Yaklaşık 300.000 yıl önce Kuzey Afrika'da bulunan H. Sapiens, zamanla içerisinde geliştirdiği dil, sanat yapacak hayal gücü ve becerilerle güçlü sosyal bağlar oluşturmuş ve tüm dünyaya yayılmıştır. Önce Avrupa ve Asya kıtasının birçok yerine, daha sonra ise Avustralya'ya ve Amerika kıtasının derinliklerine kadar yayılmıştır⁴².

3.3. Deniz Kavimleri Göçü

Deniz Kavimleri göçü, Yakın Doğu'da Bronz Çağı'nın bitmesine ve Demir Çağı adında yeni bir dönemin başlamasına sebep olan göç hareketi olarak bilinmektedir. Bu göç dalgası M.Ö. 1200 yılında Balkanlar'dan başlayarak Yunanistan, Anadolu, Levant ve Mısır'a doğru ilerlemiştir. Mısır kaynaklarından elde edilen verilere göre bu kavimlerin içinde Danunalılar (bugünkü Adana'nın bulunduğu bölge ile özdeş), Ekweşler (Akalar), Tereşler, Etrüsklerin ataları olan Tyrrheianlar, Anadolu'nun güneybatı kıyılarından Lukkalar, Sherden (muhtemelen sonradan Sardunya'ya

⁴² CÜLÜK, 2019.

ismini verecek olanlar), Şekeleşler (Muhtemelen İtaliye bir kavim olan Sicilya'ya yerleşenler), Pelesetler (Genelde bu kavmin Girit'ten gelen ve Filistin'e yerleşenler olarak bahsedilir) bulunmaktadır. Bu kavimlerin çoğunun kalıcı olarak Levant Bölgesine yerleştiği kabul edilmiştir⁴³.

3.4. Kavimler Göçü

Asya Hun Devleti'nin dağılmasından sonra Batı Türkistan dolaylarında yeniden teşkilatlanarak siyasi bir teşekkül haline gelen Hunlar; ekonomik sıkıntılar, kuraklık, nüfus kalabalığı ve otlakların yetersizliği gibi çeşitli sebeplerden dolayı anayurtlarından ayrılmak zorunda kalmışlardır. Hunların bu hareketi sonucu Got ve Germen kavimleri Avrupa'ya doğru sürülmüş ve Batı Roma İmparatorluğu'nun sonunu hazırlayan birtakım olaylar meydana gelmiştir. Çünkü Türklerin önlerinde bulunan Germen kavimlerini batıya doğru itmeleri, bu kavimlerin Roma İmparatorluğu'nun sınırlarını tehdit etmesine neden olmuştur. Böylesi bir ortamda 395 yılında I. Theodosius İmparatorluğu oğulları olan Arkadius ve

⁴³ Encyclopedia Britannica (2012), Sea People, s. 400.

Honorius arasında bölüştürmüştür. Bu paylaşım başlarda doğu ile batı arasında kesin bir ayrılığı amaçlamamıştır. Ancak zaman içerisinde imparatorluğun doğu yakası stratejik, askeri, siyasi, ekonomik vs. nedenlerden dolayı gittikçe güçlenirken, batı yakası Germen kavimlerin saldırıları neticesinde zayıflamaya başlamıştır. Bu durum Batı Roma İmparatorluğu'nun sonunu getirmiştir⁴⁴.

Harita 1. Kavimler Göçü

Kaynak: URL 1

⁴⁴ ÇAPAN, F. ve B. GÜVENÇ (2017), Kavimler Göçü ve Batı Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü, 21. **Yüzyıl Eğitim ve Toplum**, 6(18), 2017. ss. 629-640. s. 629.

3.5. Yeni Dünya Göçleri

15. yüzyıl sonunda Kristof Kolomb, Macellan ve Vasco da Gama'nın yapmış olduğu coğrafi keşifler neticesinde yeryüzünde bilinmeyen hemen hemen hiçbir yer kalmamıştır. Amerika kıtasının keşfi ile başlayan, 20. yüzyıla kadar süren ve 60 milyon insanın yer değiştirdiği bu göç hareketine “Yeni Dünya Göçleri” denilmektedir. Başlarda yeni keşfedilen topraklardaki kaynakların işlenmesi ve bu kaynakların ticari potansiyeli, bölgede Avrupalı ticaret kolonilerinin kurulmasına sebep olmuştur. Özellikle İngilizler ve Fransızlar Kuzey Amerika’da, İspanyollar da Güney Amerika’da ticari koloniler kurmuşlardır. Zengin doğal kaynakları ve arazileri ile Yeni Dünya, Avrupalılar için oldukça cazip bir göç merkezi haline gelmiştir. Kurulan ticari koloniler ile Avrupalı devletler gittikçe zenginleşirken sömürülen yerel halk da hem fakirleşmiş hem de soykırımlara maruz kalmışlardır. Yeni Dünya’ ya doğru yaşanan Göçlerin sonucunda da 1776 yılında Amerika Birleşik Devletleri kurulmuştur. Bu nedenle Yeni Dünya’ya yapılan göçler

günümüz dünyasını etkileyen en önemli göç hareketi olarak değerlendirilebilir⁴⁵.

Harita 2. Yeni Dünya Göçleri

Kaynak: URL 2

⁴⁵ S. CÜLÜK (2019). İnsanlık Tarihini Değiştiren Beş Önemli Göç, **Daimon Dergi**, Ocak, Sayı: 6.

Tablo 3. Göç Tasnifleri-1⁴⁶

İrade Esasına Göre Göçler	Gönüllü Göçler	Zorunlu Göçler
Göçün Yoğunluğu Esasına Göre Göçler	Kitlesele Göçler	Bireysel Göçler
Ülke Sınırları Esasına Göre Göçler	İç Göçler	Dış Göçler
Yerleşim Sürelerine Göre Göçler	Geçici Göçler	Sürekli Yerleşmek Amacıyla Yapılan Göçler

⁴⁶ Yalçın, 2004, s. 17-20.

Tablo 4. Göç Tasnifleri-2⁴⁷

İlkel (Primitive) Göçler	Asıl olarak iklimsel ve çevresel zorluklar nedeniyle gerçekleştirilen göçlerdir. Hayvanlara yeni otlaklar bulabilmek ya da yazlak ve kışlak yurt edinmek amacıyla yapılan göçler de bu kapsamda değerlendirilir.
Zoraki (Forced) Göçler	Sosyal baskılara maruz kalan kişilerin göç kararı üzerinde herhangi bir tercihi söz konusu değilse bu zoraki göçtür. Nazilerin Yahudileri yurtlarından çıkarıp toplama kamplarına taşımaları zoraki göçlere bir örnektir.
Yönlendirilen (Impelled) Göç	Maruz kalınan sosyal baskılar karşısında kişiler ya da toplumlar göç edip etmeme konusunda inisiyatif kullanma gücünü elinde bulundurabiliyorsa bu yönlendirilen göç olarak kabul edilmektedir.
Serbest (free) göç	Bireysel nitelik taşır. Kişiler kesin ve kararlı bir şekilde kendi göç kararlarını herhangi bir baskı altında kalmadan yine kendileri verir. Beyin göçü serbest göçler altında değerlendirilebilir.
Kitlese (mass) göç	Teknolojik ilerlemeler sayesinde geliştirilen yeni ulaşım ağları ve yollarla kitlelerin kolaylıkla yer değiştirebildikleri göç türüdür. Altına hücum döneminde Avrupa'dan Amerika'nın bakir yerlerinde altın aramak için göç eden öncülerin göç ettikleri yerleri benimseyip demiryolları inşa etmeleri ve arkalarından büyük kitleleri bu coğrafyalara sürüklemeleri kitlese göçlere iyi bir örnektir.

⁴⁷ PETERSEN, W (1958), A General Typology of Migration, **Amerikan Sociological Review**, Vol: 23.

4. GÖÇÜN NEDENLERİ

Göç olgusu, ister aynı ülke içerisindeki farklı bölgeler arasında, ister başka bir ülkeye yapılsın bu bireysel ya da kitlesel davranış şeklinin temelinde; yaşanan bölgeden hoşnutsuzluk, elverişsiz koşullarından kurtulma veya göç edilecek yerin avantajlarından faydalanma düşüncesi yatmaktadır. Refah arayışı, savaş veya şiddet ortamından kaçış, siyasi istikrarsızlıklar, aile birleştirme politikaları, siyasi sığınma talebi, daha iyi eğitim olanakları gibi pek çok nedenden dolayı bireysel veya kitlesel göçler yaşanmıştır ve bu göçler yaşanmaya devam etmektedir⁴⁸.

Gelişim süreçlerine göre farklı birçok kategoriye ayrılan göçlerin temel nedenini, sosyo-ekonomik imkânların dağılımında ülkenin çeşitli mekânsal farklılıklar göstermesi, yani ülkeler ve bölgelerarası gelişme farklılıkları oluşturmaktadır. Üretilen toplumsal refahın bölgeler ve ülkeler arasında dengesiz bir biçimde

⁴⁸ C. BAYRAKLI (2007). **Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği**, Yı Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, s. 28.

dağılması hem göçe neden olmakta, hem de bölgeler arası dengesizlikleri belirginleştirmektedir.

İnsanlık tarihi boyunca göçlerin esas olarak, yeryüzünde homojen olmayan bir biçimde dağıtılmış ekonomik imkânlardan faydalanma isteğinden kaynaklandığı görülebilir. Bunun yanı sıra savaşlar, sürgünler, büyük çevresel yıkımlar ve kıtlıklar da kitlesel göçlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu açıdan bakıldığında dağınık halde görülen göçün nedenlerini 4 ana başlık altında sistematize edebiliriz. Bunlar;

- Siyasi nedenler,
- Ekonomik nedenler,
- Çevresel nedenler,
- İklimsel nedenlerdir.

4.1. Siyasi Nedenler

Siyasi nedenli göçler; ülkeler arasındaki siyasi rejim farklılıkları, savaş, terör ve siyasi baskı gibi olayların yol açtığı göçlerdir. Siyasi nedenli göçler ülkeler arasında olabileceği gibi, aynı ülkenin farklı bölgeleri

arasındaki sorun ve dengesizliklerden de kaynaklanabilmektedir.

Tüm bunların yanı sıra etnik farklılıkların neden olduğu ayrımcılık, siyasi istikrarsızlık, rejim değişiklikleri ve vatandaş mübadele politikaları da siyasi kaynaklı göç hareketlerine neden olmaktadır. Siyasi nedenli göçler, bilinçli ve keskin bir siyasallaşma duygusuna, radikal siyasi eğilimlere, güçlü bir diasporanın oluşumuna ve toplumsal entegrasyon konusunda dirençli bir grup psikolojisine sahip olmaya zemin hazırlamaktadır.

1940-1945 yılları arasında, II. Dünya Savaşı ve Nazi baskıları nedeni ile Almanya'da yaşayan birçok bilim insanının başka ülkelere kaçmak zorunda kalması siyasi nedenli göçlerin en bilindik örneklerindedir⁴⁹. Ülkemiz ise jeopolitik konumu nedeniyle siyasi göçlerin çok sık yaşandığı bir bölge durumundadır. Özellikle Balkan Savaşları sonrasında ve 80'li yılların sonlarında ülkemize göçen soydaşlarımız, 90'lı yılların başlarında yaşanan

⁴⁹M. KAYA (2003). Beyin Göçü/Erezyonu, http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=152 (Erişim Tarihi: 20/04/2018)

Bosna Savaşı sonrasında ülkemize gelen Boşnak vatandaşlar ve son olarak da 2011 yılında Suriye'deki iç savaş nedeniyle güney sınırlarımızdan ülkemize geçiş yapan Suriye vatandaşları savaş ve siyasi rahatsızlıklar nedeniyle ülkemize yapılan göçlerden bazılarının aktörlerini oluşturmaktadır. Yine Cumhuriyet öncesinde yaşanan nüfus mübadelesi neticesinde de özellikle İstanbul'daki Rum azınlıkla, Yunanistan'daki Türk soydaşlarımızın yer değiştirmeleri siyasi nedeni göçlerdendir. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde terör tehdidi altında ezilen ve boşaltılmak zorunda kalınan köylerde yaşayan halkın gerçekleştirdiği göçleri de siyasi nedeni göçler arasında sayabiliriz.

4.2. Ekonomik Nedenler

Dünyada bölgeler ve ülkeler arasındaki göç hareketlerinin en önemli sebeplerini ekonomik koşullar belirlemektedir. İnsanların iyi gelir ve buna bağlı olarak daha iyi bir yaşam arzusu, mevcut durumdan memnuniyetsizlik, işsizlik ve daha iyi iş bulabilme umudu, bölgeler arası refah farklılıkları, bölgeler ya da ülkeler arası tüketim alışkanlıklarının farklılık göstermesi,

çocuklara ve gelecek kuşaklara daha iyi bir gelecek kurabilme umudu ve daha iyi eğitim görebilme beklentisi ekonomik göçlere sebep olan temel dürtüleri oluşturmaktadır.

Ekonomik nedenli göçlerin ete kemiğe bürünmüş hali işsizlik ile işsizlikle inilti olarak yaşanan yoksulluk, yoksunluk ve çaresizliktir. Genç işsizliğin artış göstermesi daha iyi bir gelecek kurmak isteyen gençleri harekete geçirmekte ve böylece ekonomik nedenli göçlerin başat aktörü olarak gençleri ön plana çıkarmaktadır.

Gelir ve istihdam fırsatlarının göçü çeken etkisi, bölgenin ekonomik durumuyla yakından ilişkilidir. Çünkü ekonomik gelişme ile birlikte gelir ve istihdam seviyesi de artış göstermektedir. Ülkenin belli bölgelerinde ortaya çıkan ekonomik gelişme, diğer yerlerden buralara yönelik göç hareketlerini ortaya çıkarır. Resesyon yani ekonomik durgunluk dönemlerinde ise göçlerde azalmalar görülebilir. Bu da ekonomik gelişmelerle göçün doğru orantılı olarak hareket ettiğinin bir kanıtıdır.

Tablo 5. Göç Kararına Sebep Olan Ekonomik Nedenler

İşsizlik
Yoksulluk
Düşük ücretler
Yüksek vergi oranları
Ekonomik istikrarsızlıklar ve ekonomik belirsizlik ortamı
Ekonomik öngörülemezlik hali
Kötü çalışma koşulları
Yetersiz sosyal haklar
Gelişmiş ülkelere nazaran daha düşük kentsel yaşam kalitesi
Eğitimli kişilerin iş bulma umudunu kaybetmesi
İşgücü piyasasında yaşanan tatminsizlikler

4.3. Çevresel ve İklimsel Nedenler

İnsanlık tarihinin başlarında insanlar için hayatta kalabilmek göç etmekle eşdeğer kabul edilmiştir. Çünkü ilk insanların göç etme kararını vermelerinde her türlü tehlikeye açık olan vahşi doğa şartları, kıt besin kaynakları, çevresel zorluklar ve iklimde meydana gelen radikal değişiklikler çokça etkili olmuştur. Yaşanılan yerde meydana gelen çevre ve iklimdeki dramatik değişimler, insanların giderek zorlaşan olumsuz yaşam koşullarından, nispeten daha yaşanılabilir şartlara sahip yerlere gitmeleri için önemli bir sebep teşkil etmiştir.

Paleontolojik kayıtların bizlere gösterdiği üzere atalarımız, ilk kez ortaya çıktığı Afrika Kıtası'nı yaklaşık olarak 60.000-70.000 yıl önce terk etmeye başlamıştır. Her ne kadar bu göç kararında hangi faktörlerin etkili olduğu net şekilde bilinmese de Afrika'dan diğer kıtalara doğru ilerleyen göç hareketlerinin nedeninin büyük çevresel ve iklimsel değişiklikler olduğu ileri sürülmüştür.

Buzul çağı döneminin çetin iklim şartları karşısında Afrika'dan daha ılıman olan bölgelere doğru bir göç başlamıştır. Çevresel şartlar insan yaşamı için o kadar elverişsiz hale gelmiştir ki bu dönemde şiddetli iklim şartlarının etkisiyle insan nüfusunda azalma yaşanmış ve toplam insan nüfusu 10.000' in altına düşmüştür. Küresel iklimin daha ılıman bir hale gelmesi ise insanoğlunun kurtuluşunu sağlamış, bu gelişme insanların tamamen ortadan yok olmasını önleyerek nüfus artışının yaşanmasına sebep olmuştur. Nitekim nüfusun artması avcı ve toplayıcı olan toplumları yeni kaynak arayışına yönlterek insanların diğer kıtalara doğru göç etmelerine de sebep olmuştur⁵⁰.

Yakın tarihte de çevresel ve iklimsel nedenlerden dolayı göçler yaşanmıştır. Örneğin 1927 yılında Missisipi Nehri'nin taşmasına sebep olan sel felaketi nedeniyle Amerika'nın güneyinde yaşayan Afro-Amerikalılar ülkenin diğer bölgelerine göç etmişlerdir. Yine İtalya'nın Messina kenti 1908 yılında meydana gelen deprem sonrası

⁵⁰ National Geographic (2018), **Map of Human Migration**, <https://genographic.nationalgeographic.com/human-journey>, (Erişim tarihi: 20.04. 2018).

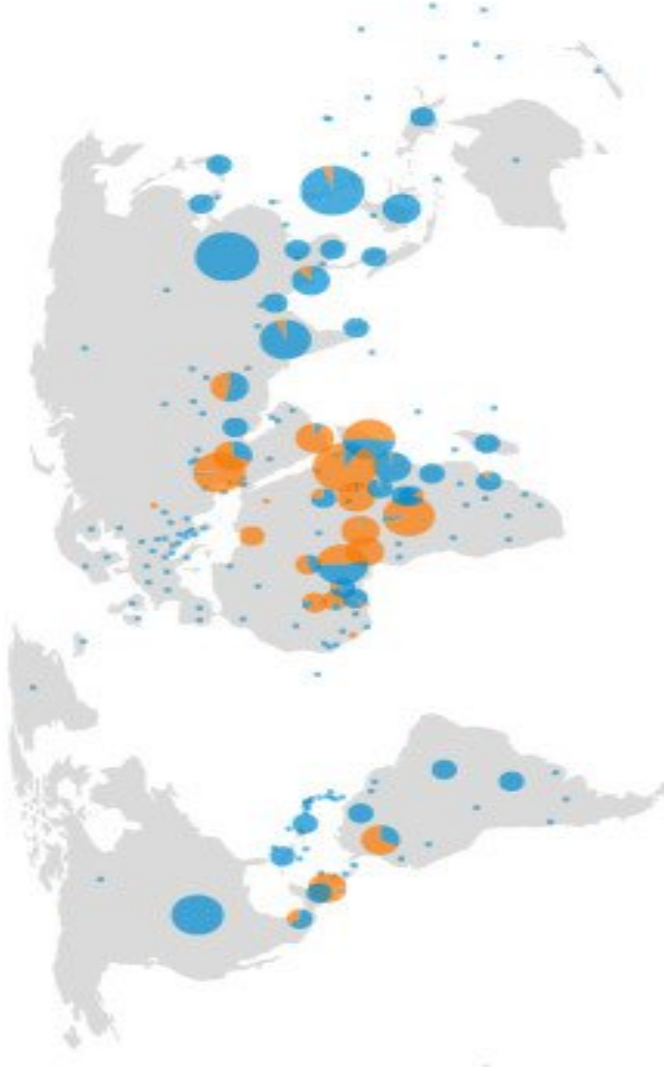
büyük yıkıma uğramıştır. Bu felaket sonrasında depremden zarar gören halk İtalya'nın kuzey bölgelerine doğru göç etmek zorunda kalmıştır⁵¹.

Son birkaç yıla baktığımızda ise yaklaşık olarak 157 milyon kişinin çevresel ve iklimsel faktörlerden dolayı göç ettikleri kayıtlara geçmiştir. 2016 yılında yaklaşık 14,7 milyon kişi çevresel ve iklimsel felaketler nedeniyle yerlerinden olarak başka bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Başta Doğu Asya/Pasifik ülkelerinde yaşayanlar olmak üzere sırasıyla; Güney Amerika, Karayipler, Güney Asya, Güney Afrika ve Kuzey Amerika'da yerleşik olarak hayatlarını sürdüren halklar daha iyi yaşam şartları taşıyan bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Göç etmek zorunda kalanların büyük çoğunluğunun dünyanın en fakir ülkelerinde yaşıyor olmaları süreci daha da katlanılmaz hale getirmektedir⁵².

⁵¹ U. LUBKEN (2012), Chasing a Ghost, Environmental Change and Migration in History, **Global Environment**, Sayı:5, No:9, s. 5-24, Napoli, s. 10.

⁵² Climate Change and Migration Coalition, <http://climatemigration.org.uk/> 2017 (Erişim tarihi: 12.04.2018).

Harita 3. Yaşanmış Olan Çevre Göçleri

Küresel boyuttaki çevresel ve iklimsel felaketler nedeniyle yerlerini terk etmek zorunda kalan kişi sayısı; bölgesel çatışmalar ve savaşlar nedeniyle göç etmek zorunda kalan kişi sayısının yaklaşık üç katı kadardır. Nitekim sellerin, siklonların, kasırgaların ve depremlerin çokça etkilediği Asya'nın güney kısımlarında 2013 yılında 19 milyon kişi göç etmek zorunda kalmıştır. Kasım 2013'te Filipinler'de meydana gelen Haivan Tayfunu 4,1 milyon insanı yerinden etmiştir.

Çevresel ve iklimsel nedenli göçlerde; seller, depremler, volkanik patlamalar ve heyelanlar çevresel felaketler arasında sayılırken; kuraklık, çölleşme, deniz seviyesi yükselmesi, aşırı iklim olayları, siklon, tornado ve fırtına gibi felaketler ise iklim değişikliği ile ilişkilendirilmektedir⁵³. Nükleer kazalar ve sanayi fabrikalarının yol açtığı çevresel kirlilikler ise çevresel

⁵³ R. STOJANOV (2004). Environmental Migration-Summary Analysis of The Process, **Clean Environment ForAll-2nd International Conference on EnvironmentalConcerns: Innovative Technologies and Management Options**. Xiamen: United Nations Environment Programme, <http://www.stojanov.org/soubor/environmentalmigration-summary-analysis-of-the-process.pdf> (Erişim tarihi: 22.05. 2019).

sorunlara yol açarak bölge halkını göçe zorlayan olumsuzluklar olduğundan çevresel nedenli göçler arasında sayılabilir.

Yukarıda bahsi geçen ayrımlardan da anlaşılabilceği üzere çevresel göçlerle iklim nedenli göçler, nedenleri ve sonuçlarının kapsamı bakımından farklılık göstermektedir. Kitapta iklim mültecileri konu edildiğinden, küresel ısınma ve iklim değışikliğı nedenli göçler ele alınmak suretiyle çevresel felaketler nedeniyle yaşadıkları yerleri terketmek zorunda kalan kişiler kapsam dışında bırakılmıştır.

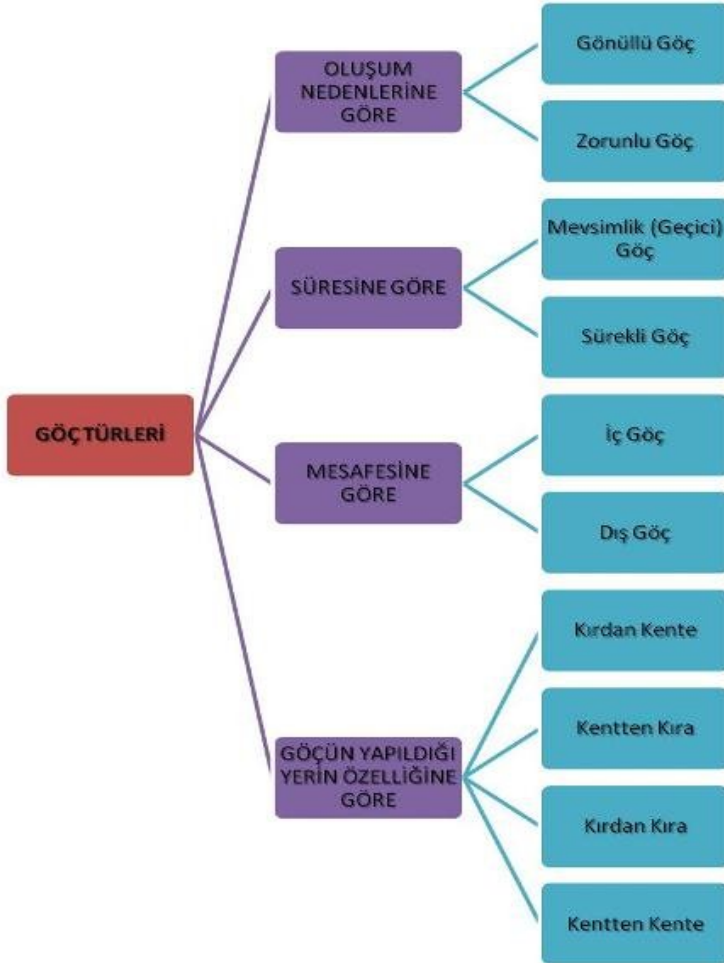
5. GÖÇÜN TÜRLERİ

Göçler, insanların veya toplulukların kendi özgür iradeleriyle gerçekleşebileceği gibi kendi iradeleri dışındaki gelişmelerin bir sonucu olarak zorlayıcı unsurlar altında da ortaya çıkabilir. Yine göç eylemi bireysel bir özellik taşıyabileceği gibi kitlesel bir nüfus hareketi şeklinde de kendini gösterebilir. Ayrıca mekânsal bağlamda göçler, ülke içerisinde bir yerden bir yere yer değıştirme şeklinde olabileceği gibi ülke sınırlarını aşan

özellikleri nedeniyle geniş bir alanda da görülebilir. İşte tüm bunlar sosyolojik, ekonomik, siyasi ve ekolojik özellikleri olan göçün çeşitlenmesine yol açarak ve göçün tek bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Literatürde göçün çeşitleri; göçün oluşum şekline, süresine, mesafesine ve göçün yapıldığı yerin özelliğine göre değişebilmektedir. Göç hareketleri, oluşum şekline göre; gönüllü-zorunlu, süresine göre; mevsimlik-sürekli, mesafesine göre; iç-dış, göçün yapıldığı yere göre ise kırdan kente, kentten kıra veya kentten kente şeklinde ayrıştırılmaktadır. Bunların dışında, düzenli (yasal) göç-düzensiz (yasadışı) göç ve iradi göç-zorunlu göç şeklinde de göçler kategorize edilebilmektedir.

Şekil 2. Göç Türleri

5.1. İç Göç-Dış Göç

Bir ülkenin kendi sınırları içinde gerçekleşen nüfus hareketlerinden ibaret olan göçlere “iç göç” denilmektedir. İç göçler, aynı ülke içerisinde olmak şartıyla bir bölgeden başka bir bölgeye yapılabileceği gibi, kırdan-kente, kentten-kente veya kentten-kıra şekilde de gerçekleşebilir. İç göçlerde ülkenin nüfusunda herhangi bir değişiklik söz konusu olmaz. Değişen sadece kentlerin nüfus yoğunluğudur.

İç göç sürecinde göç kararının verilmesi mukayeseli üstünlükler denilen iktisat teorisinden faydalanılarak açıklanabilir. Bu teoriye göre insanların ülke içerisinde yer değiştirmelerini daha iyi istihdam, ücret, çalışma ve geçim koşulları belirlemektedir. Kutuplaşma teorisine göre ise emek ve sermaye ekonomik anlamda geri kalmış bölgelerden gelişmiş ya da gelişmekte olan bölgelere doğru kaymaktadır. Böylece gelişmiş ve refah düzeyi yüksek bölgeler lehine bir gelişme sağlanmaktadır. Diğer

taftan göç edilen bölgelerde yoksulluk, yoksunluk ve imkânsızlıklar daha da derinleşmektedir⁵⁴.

İç göçleri açıklayan bir diğer teori “Dual Ekonomi” modelidir. Bu modele göre ekonomi, kırsal tarım ve kentsel sanayi olmak üzere iki sektöre ayrılır. İç göç kararını da sektörler arasındaki gelir ve istihdam farklılıkları belirler. İç göçler, geleneksel tarımsal üretim yapılan bölgelerden, sanayi üretimi yapılan kentlere doğru gerçekleşir⁵⁵.

Tarım, sanayi ya da hizmet sektörünün ihtiyaç duyduğu işgücü her zaman bu sektörleri bünyesinde barındıran ülkeler tarafından karşılanamaz. Bu durumda üretimi istenilen seviyelere ulaştırabilmek ve bazen de maliyetleri en aza seviyede tutabilmek için diğer ülkelerin işgücü kaynağına ihtiyaç duyulur. Söz konusu işgücü açığının başka bir ülke vatandaşları tarafından karşılanması dış göç hareketi olarak tanımlanır.

⁵⁴ F. ÇELİK (2007). Türkiye’de İç Göçler: 1980–2000, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 22, s. 92-93.

⁵⁵ O. KANDEMİR (2011). Lewis Modeli Ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye İçin Bir Değerlendirme, **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 23.

Diğer taraftan bir ülkede yerleşik bulunan kişilerin bir başka ülkeye gidip oralarda kalıcı şekilde yaşamaları da dış göç olarak tanımlanmaktadır. Dış göçler daha iyi yaşam sürme umudu ile gönüllü olarak yapılabileceği gibi, savaşlar, afetler, siyasi baskılar ve diğer zorlayıcı sebeplerden dolayı da zorunlu biçimde gerçekleşebilir. Dış göçler genellikle bünyesinde beyaz yakalıları bulunduran beyin göçü, mavi yakalıların içinde bulunduğu işçi göçleri ve siyasi karar alma mekanizmalarının şekil verdiği mübadele göçleri olmak üzere üç gruba ayrılır⁵⁶.

Beyin göçü, bir ülkedeki yetişmiş, eğitilmiş, yetenekli ve kalifiye insanların; ülkelerinde sunulan istihdam olanaklarını yeterli bulmayıp daha iyi gelişim ve çalışma imkânı bulunan ülkelere doğru gerçekleştirdikleri göç hareketlerini kapsar. Beyin göçü sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere değil, gelişmiş ülkelere doğru yapılmaz. İki gelişmiş ülke arasında da beyin göçü gerçekleşebilir. Böylesi bir durum az gelişmiş ve

⁵⁶ Y. KOÇAK, ve E. TERZİ (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, **Kafkas Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 3, s. 173-175.

gelişmekte olan ülkelerin gelişim hızını yavaşlatıcı etkiler oluşturur. Bunun yanı sıra beyin göçleri, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal makasın giderek açılmasına sebep olmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde nispeten ucuz olan vasıfsız işgücü, gelişmiş ülkelerdeki pahalı işgücünün yerine ikame edilmektedir. Bu durum işgücü piyasasında rekabeti arttırmakta ve ücretleri düşürmektedir. İşçi göçleri mukayeseli üstünlükler teorisi kapsamında gelişmiş olan ülkelerin yetersiz işgücü nedeniyle yaşadığı dezavantajların giderilmesini sağlayarak, kaybedilen avantajın düşük işçi maliyetleri ile giderilmesine olanak tanımaktadır. Göç veren az gelişmiş ülkeler açısından ise dış göçler, gelişmiş ülke deneyimlerinin ülkelere taşınması anlamında önem taşımaktadır. Ayrıca göç veren az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler açısından ülkelere döviz girişi sağlanmaktadır. Bu durum özellikle ekonomisi büyük ölçüde ithalata dayalı olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından hayati öneme sahiptir.

Dış göçlerin bir diğer çeşidi de mübadele göçleridir. İki ülke arasında, siyasi nedenlerden dolayı vatandaşların yer değiştirmesine mübadele göçü denilmektedir. Genellikle savaş sonrası değişen sınırlar nedeniyle anavatanları dışında yaşamak durumunda olan halkların ülkeler arasına yapılan ikili anlaşmalar yoluyla yer değiştirebilmelerine olanak sağlanır.

5.2. Yasal Göç (Düzenli)-Yasadışı (Düzensiz) Göç

Uluslararası ölçekte yapılan göçler, uluslararası göç mevzuatına uygun olup olmama durumuna göre yasal veya yasa dışı şeklinde adlandırılır. Yasal göç ya da bir diğer deyişle düzenli göç, ulusal ve uluslararası göç mevzuatına uygun şekilde ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle göçmenlere tanınan yasal haklar kullanılmak suretiyle gerçekleşen göçlere yasal göç denir.⁵⁷ Bunun tersi bir durumla karşılaşıldığında ise söz konusu göç, yasadışı göç olarak ifade edilir.

⁵⁷ IOM, 2009, s. 15

Ulusal otoritenin talep ettiği veya tanıdığı belgelerle ya da sağladığı birtakım muafiyetlerden yararlanarak ülkeye gelen yabancılar düzenli göçmenlerdir. Düzensiz göç olarak ifade edilen yasadışı göçler ise gönderen, transit ve alıcı ülkelerin düzenleme normlarının dışında gerçekleşen hareketlerdir⁵⁸. Belirli bir ülkeye girmek, orada ikamet etmek veya çalışmak için göç düzenlemeleri uyarınca gerekli olan izin veya belgelere sahip olmayanlar düzensiz göçmenler grubunu oluşturur.

Göçmenlere, kendi ülkesinden ayrılırken, göç yolu üzerinde bulunan ülkeden geçerken, göç etmeyi tasarladığı ülkeye girişinde ya da göç ettiği ülkede bulunduğu süre içerisinde o ülkenin yasalarına uyup uymama durumuna göre hukuki bir statü belirlenir. Başka bir ülkeye yasadışı yollarla girmeye çalışan kişiler yasadışı göçmen ve bu kişilerin gerçekleştirdiği göç faaliyetleri de düzensiz göç kapsamında değerlendirilir.

⁵⁸ IOM, 2009, s. 15

Bugün ulus devletlerin karşı karşıya kaldığı önemli sorunlardan birisi düzensiz göç hareketleridir. Yani ne zaman hangi yöne doğru olacağı kestirilemeyen, göçmen kitlenin sosyal, demografik ve ekonomik özelliklerinin çok çabuk değişebildiği transit, mekik ve sığınmacı göçlerini kapsayan tüm nüfus hareketleri bütüncül bir bakış açısıyla “düzensiz/düzenlenmemiş göç” kapsamında değerlendirilmektedir. Transit göç; asıl ulaşılmak istenen ülkeye giderken başka bir ülkede geçici bir süre için kalınması anlamını içerir. Buna en iyi örneklerden birisi Suriyeli göçmenlerin Avrupa ülkelerine gidebilecek şartları oluşana kadar ülkemizde kalmalarıdır. Mekik göç ise belirli bir süre için bir ülkeye gidip bir süre sonra geri dönülmesi şeklinde ortaya çıkar⁵⁹.

Yasal ve yasadışı göç faaliyetleri ülkemizde de geçmişte sıkça deneyimlenmiştir. Ülkemizden Almanya, Avusturya, Hollanda ve Belçika gibi Avrupa ülkelerine yapılan göçler, başlarda o ülkelerin sanayi ve hizmet sektöründe ihtiyaç duyduğu işgücü talebini karşılaya-

⁵⁹ A. YILMAZ (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri, **Turkish Studies**, 9(2), ss. 1685-1704.

bilmek üzere yasal ve kontrollü şekilde gerçekleşmiştir. Söz konusu ülkelerin işgücü ihtiyacı doyuma ulaşmaya başlayınca ve işgücü talepleri büyük oranda azalınca ülkemizden kaçak yollarla ve çalışma izni olmadan bu ülkelere geçişler yapılmıştır. Yasal yollarla göç eden işçilerin zamanla sağladıkları refah seviyesi, ülkemizdeki potansiyel mavi yakalı işçilerin yasa dışı yollarla da olsa bu ülkelere giderek çalışmak konusunda cesaretlenmelerine sebep olmuştur.

5.3. İradi Göçler- Zorunlu Göçler

İradi göçler ile zorunlu göçler arasındaki fark; zorlayıcı unsur taşıyıp taşıyamamalarından kaynaklanmaktadır. Planlı şekilde zamana yayılan ve sürdürülebilir nitelikte olan iradi (gönüllü) göçün ekonomik, siyasal ve sosyal alanlara yansımaları; doğal afetler, savaş, terör, sürgün gibi güvenlik kaygılarından dolayı ortaya çıkan zorunlu göçün yansımalarından farklı olmaktadır⁶⁰. Daha iyi bir yaşama kavuşma isteğinin tetiklediği insanın bulunduğu mekânı terk etme güdüsüne karşılık gelen iradi

⁶⁰ Z. ÇOBANOĞLU (1996). **Konut Sağlığı**, Ankara: Somgür Yayınevi, s. 12.

göçte, ekonomik şartlar temel belirleyici unsurdur. İnsanın öncelikli olarak sığınacak bir yer arayışı içerisinde olduğu ve kendini güvende hissetme çabası içerisinde girdiği zorunlu göçlerde ise çoğu zaman politik uygulamalar ve siyaset ön plana çıkmaktadır⁶¹.

Savaşlar, doğal afetler ve siyasi baskılar sonucunda insanlar doğup büyüdüğü yerlerden ve ait oldukları kültürlerden ayrılmak zorunda bırakılmaktadır. Böylesi göçler zorunlu göçlerdir. Bireylerin göç etme kararı verirken inisiyatif alabildiği gönüllü göçlerde ise esas olan, insanların daha iyi yaşam şartları elde edebilme beklentisidir. İşçi göçleri ekonomik baskılar nedeniyle zorlayıcı bir etki altında yapılıyor olsa bile gönüllü göçler altında kategorize edilmektedir. Çünkü yaşadıkları bölgede ya da ülkede iş imkânı bulamayan ya da yaptığı işten herhangi bir nedenden dolayı (ekonomik ve sosyal tatminsizlik, fırsat eşitsizliği) başka bölgelere ya da ülkelere iş bulabilmek veya hâlihazırda bulunduğu işte çalışmak amacıyla giden göçmenlerin bu yer değiştir-

⁶¹ S. EKİCİ ve G. TUNCEL (2015). Göç ve İnsan, **Birey ve Toplum**, 5(9), s. 11-12.

meleri “ gönüllü işçi göçü” olarak tanımlan-maktadır. Türkiye’den 1960’ lı yıllarda başta Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkelere yönelik iş gücü göçü esas itibari ile beden işçilerinin gerçekleştirdikleri gönüllü göçlerden ibarettir. Son yıllarda ülkemizden başta Avrupa ülkeleri, ABD ve Kanada’ya gerçekleştirilen iradi göçler daha çok beyin göçü şeklinde ortaya çıkmaktadır. 1960’ lı yıllardaki işçi göçünden farklı olarak bu göçler daha eğitilmiş ve kalifiye insan göçünü bünyesinde barındırmaktadır⁶².

5.4. Mevsimlik (Geçici) Göç-Süreklî Göç

Mevsimlik (geçici) göçler, yılın belirli zamanlarında gerçekleşen ve süresi göç edenler tarafından belirlenmiş, göç edilen yerde ne kadar kalınacağı belli olan göçlerdir. Ancak amacı geçici süre de olsa yerleşmek olmayan ve günübirlik şekilde asıl ikamet ettiği yere gelip gidilmek suretiyle ortaya çıkan yer değiştirmeler mevsimlik göç olarak değerlendirilemez. Burada kastedilen mevsimlik ya

⁶² A. YILMAZ (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri, **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 9/2 Winter 2014 ss: 1685-1705, s. 1687.

da dönemsel olarak yapılan gçlerdir. Yani bir gç hareketinin mevsimlik (geçici) olarak değerlendirilebilmesi için insanların; belli bir gün, mevsimlik veya yıllık olarak bazı nedenlerden dolayı ikamet ettikleri yeri terk ederek başka bir yere gitmeleri gerekir. Mevsimlik (geçici) göçlerde, yapılan işler bittikten sonra göçmenler göç ettikleri ikametgâhlarına tekrar dönerler.

Mevsimlik (geçici) göçler çoğunlukla sezonluk işlerde çalışan tarım ve inşaat işçileri tarafından yapılır. Geçici göçler bireysel olarak ortaya çıkabildiği gibi, kalınacak süre ve işgücünün niteliğine bağlı olarak hanehalkı ile birlikte de yapılabilir. Ülkemizdeki mevsimlik tarım işçileri, geçici göçlere iyi bir örnektir. Mevsimlik tarım işçisi; başkasının tarım alanında ekim, yetiştirme, ilaçlama, hasat gibi tarımsal üretimin herhangi bir aşamasında ücretli/yevmiyeli veya aynı ödeme karşılığında, sürekli ya da gezici olarak mevsimlik çalışan kişidir. Gezici ya da geçici olsun mevsimlik tarım işçilerinin ortak noktası, kendi tarım işletmelerinden yeterli geliri elde edememeleri, az topraklı veya topraksız aileler olmaları ve geçimlerini sağlayabilmek amacıyla

daha fazla tarımsal iş imkânı olan yörelere mevsimlik olarak (gezici) ve/veya geçici (günübirlik) şekilde göç etmeleridir⁶³.

Yılın belirli dönemlerinde oluşan mevsimlik göçler, turistik amaçlı olarak da gerçekleşebilir. Özellikle yaz aylarında tatil beldelerine, yazlıklara yaylalara ya da köylere yapılan göçler bir bakıma mevsimlik göç kategorisine girmektedir. Mevsimlik göçler, ülke nüfusunun artmasına veya azalmasına neden olmaz. Ülke içinde gerçekleşen mevsimlik göçler, ülke nüfusunda değil, bölge nüfusunda artma veya azalmaya neden olur.

Sürekli (daimi) göç ise sürekli olarak yerleşip yaşamak amacıyla yapılan göçlerdir. Göç eden kişi, kalıcı ve devamlı bir şekilde göç ettiği yerde yaşamını devam ettirmek arzusu ile hareket eder. Kişi, yeni göç ettiği yerde kendine yeni bir hayat kurarak, eski ikamet ettiği yerle

⁶³ Y. KARAMAN ve A. S. YILMAZ (2011). Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun'da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma, Journal of World of Turks, 3(1), ss. 211-226. s. 215.

olan yaşamsal bağını koparmıştır⁶⁴. Başka yerlere kalıcı olarak göç edenler, göç kararı alırken geriye dönüş yapmayı düşünmezler⁶⁵.

⁶⁴ Y. M. KIZILKAYA (2014). **Türkiye’de İç Göçün Sosyal Ekonomik Nedenleri: Ardahan İl Örneği**, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan, 2014, (Yüksek Lisans Tezi) s: 8

⁶⁵ C. BAYRAKLI (2007). **Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçen Konutlarında (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği**, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, (Yüksek Lisans Tezi) s. 20.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL ISINMA ve İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE GÖÇ İLİŞKİSİ

1. KÜRESEL ISINMA/İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE GÖÇ

Geçmiş dönemlerde yeryüzündeki iklim düzeninin belirli periyodlarla değişim gösterdiği bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Nitekim dünyanın sarkaç hareketine benzer şekilde ısınıp-soğudu ve artık soğuma evresine girmesi gerektiği yapılan birçok çalışmada gözler önüne serilmiş durumdadır. Ancak bu hesaplara rağmen yeryüzü sıcaklığının 1860 yılından bu yana 0.50 C^0 ila 0.70 C^0 arasındaki bir değerde arttığı tespit edilmiştir. Üstelik bu sıcaklık artışı en çok son 20 yılda ortaya çıkmıştır. 1998 yılının son 1200 yıl içerisinde en sıcak yıl olması ve sonraki yıllarda da benzer sıcaklık değerlerine ulaşılması küresel ısınmanın kanıtları olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan buzulların sürekli olarak geri çekilmesi ve kıyı seviyelerinin yükselmesi de küresel ısınmanın bir sonucu olarak kabul edilmektedir⁶⁶.

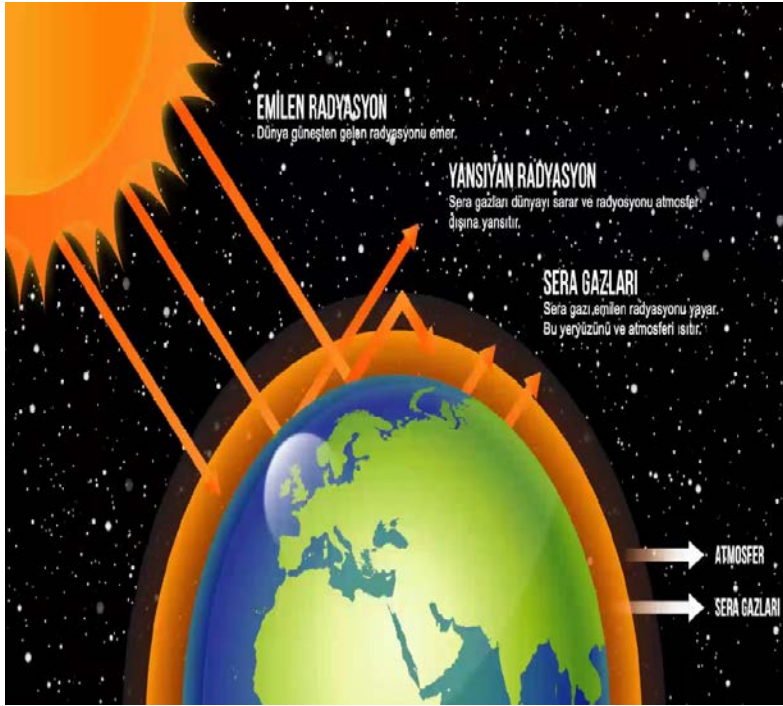
⁶⁶ M. ÖZEL ve S. KILIÇ, “Küresel Bir Sorun Olarak İklim Değişikliği ve İklim Politikalar”, İ.Ü. **SBF Dergisi**, 2006, No: 34, Sayı: Mart, s. 137-169.

İklim değişikliği, sıcaklık ve yağış gibi iklim sisteminin temel özelliklerinde istatistiksel çalışmalarla uzun bir zaman sürecince (genellikle on yıl ya da daha fazla) tespit edilebilmiş doğal ya da insan etkili değişimlerdir. Küresel ısınmanın iklim değişikliği ile birlikte anılmasının sebebi ise; yeryüzündeki ortalama yüzey sıcaklığının, dünya enerji dengesindeki değişimin bir sonucu olarak artış göstermesidir.

Küresel ısınma ve iklim değişikliğine sebep olan başat aktör; çoğunlukla artan insan aktiviteleri nedeniyle kritik seviyenin üzerine çıkan sera gazı emisyonudur. Güneş'ten gelen ve görünür dalga boyunda bulunan ışığın %30'u atmosfer tarafından uzaya geri yansıtılmaktadır. Dünyamıza ulaşan ışığın bir bölümü atmosfer, bir bölümü de dünya yüzeyi tarafından emilmektedir. Emilen enerjinin bir bölümü görünmez dalga boyunda ışık olarak tekrar atmosfere gönderilir. Görünmez dalga boyundaki ışığın bir kısmı yine atmosfer katmanları tarafından emilirken, bir kısmı atmosferin üst katmanlarını geçerek uzaya ulaşır. Atmosferde bulunan bazı gazların Güneş'ten gelen görünür dalga boyundaki ışığa karşı daha geçirgen;

yeryüzünden yansıyan görünmez dalga boyundaki ışığa karşı daha az geçirgen olması nedeniyle, dünyamız beklenenden daha fazla ısınır. Dünyamızın ısı dengesini düzenleyen bu doğal süreç sera etkisi olarak adlandırılmaktadır⁶⁷.

Şekil 3. Sera Etkisi

⁶⁷ IPCC, 2007, s. 96.

Sera etkisi nedeniyle ortaya çıkan ve küresel ısınma olarak adlandırılan süreçler, dünya enerji dengesinde meydana gelen değişimin doğal bir belirtisi olarak kendini göstermektedir. Bu yüzden küresel ısınma, sera etkisiyle yaşanan doğal bir sorunun ilk belirtisi olarak karşımıza çıkar⁶⁸. Bunun yanı sıra, sıcaklık değişimlerinin nedenleri konusunda yapılan çalışmalarda kullanılan iklim modelleri ve gözlem sonuçları karşılaştırıldığında, çok daha çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Söz konusu çalışmalarda, dünyadaki sıcaklık değişimlerinde güneş ya da dünyadaki volkanik faaliyetler gibi doğal nedenlerin yanı sıra insan kaynaklı nedenlerin de etkili olduğu saptanmıştır. Özellikle 18. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren hızlanan sanayileşme süreçleri ve doğanın daha önce emsaline rastlanmayacak şekilde tahrip edilmesi, bu süreci geriye dönülmez şekilde hızlandırmıştır.

⁶⁸ M. KADIOĞLU (2007), **Küresel İklim Değişimi ve Türkiye: Bildiğiniz Havaların Sonu**, Güncel Yayıncılık, 2.Basım, İstanbul, s. 253.

2. KÜRESEL ISINMA/İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN POTANSİYEL ETKİLERİ

Küresel ısınma ve iklim değışikliği ile göç arasında ne tür ilişki olduğunu anlayabilmek için öncelikle iklim değışikliğinin yaşandığı bölgedeki sosyo-kültürel-politik-ekonomik çevreleri iyi analiz edebilmek gerekir. Çünkü ortaya çıkan bir çevresel felaket durumunda göç kararı alabilmek ve bu kararı uygulayabilmek birey ve toplumlara göre farklılık gösterebilmektedir. Ama yine de ortaya çıkan çevresel felaketlere karşı tarihte bilinen en eski adaptasyon türünü göç eylemi oluşturmuştur.

Küresel ısınma ve iklim değışikliğinin, küresel ve bölgesel anlamda yıkıcı birtakım etkilerinin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu etkilerden bazılarının yeryüzündeki tüm biyotik varlıkların yaşamını olumsuz yönde etkileyip; insanların yaşam kalitesini düşürme potansiyeli ise oldukça yüksektir. Nitekim küresel ısınma ve iklim değışikliği; tarım, orman ve bitki örtüsü, temiz su kaynakları, deniz seviyesi, enerji, biyolojik çeşitlilik ve insan sağlığı üzerinde ciddi sorunlar oluşturabilmektedir.

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin potansiyel etkilerini; Deniz seviyesi yükselmeleri, Enerji tüketiminin artması, tarımsal faaliyetlerin sekteye uğraması, tarımsal verimliliğin azalması, gıda güvenliğinin tehlike altına girmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması, su kaynaklarının kirlenmesi ve stres altına girmesi, çevresel güvenlik sorunlarının ortaya çıkması ve biyotik varlıkların sağlık risklerinin artması şeklinde özetlemek mümkündür.

Yukarıda sayılan tüm potansiyel etkiler, insanların yaşadıkları yerleri terk ederek daha yaşanılabilir bölgelere göç kararı vermelerini doğrudan etkilemektedir. Bu göçler yavaş ve ani şekilde gerçekleşen iklim olayları nedeniyle ortaya çıkabilmektedir. İklim değişikliği kaynaklı göçleri sınıflandırmaya yönelik Ottawa Üniversitesinden Robert McLeman da tam bu noktaya dikkat çekerek, iklim değişikliği bağlamında zorunlu göçleri “İklim Süreçleri” ve “İklim Olayları” olmak üzere iki sınıfa ayırmıştır⁶⁹. İklim süreçleri; deniz seviyesi yükselmesi, tarım arazilerinin tuzlanması, çölleşme, artan su kıtlığı ve gıda

⁶⁹ O. BROWN (2008). Migration and Climate Change. International Organization for Migration, IOM Migration Research Series, No: 31, Switzerland, s. 17.

güvensizliği gibi daha çok yavaş gerçekleşen çevresel ve iklimsel değişimlerden oluşmaktadır. Pasifikte yer alan ve deniz seviyesi yükselmeleri nedeniyle su altında kalan küçük ada devletlerinden Tuvalu ve Kiribati gibi adalardan Yeni Zelanda, Avustralya ve Pasifikte yer diğer alan diğer ülkelere doğru gerçekleşen zorunlu göçler bu kapsamda değerlendirilebilir.

Diğer taraftan iklim olayları seller, kasırgalar, siklonlar, tornadolar, fırtınalar ve tayfunlar gibi ani ve dramatik bir biçimde gerçekleşen değişimler olarak sistematize edilmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak gerçekleşen zorunlu göçlere ise Amerika’ da meydana gelen kasırgalar yahut özellikle Güney Asya’ da meydana gelen seller sonucu gerçekleşen göçleri örnek olarak vermek mümkündür⁷⁰. Bu bağlamda insanları kitleler halinde zorunlu bir şekilde göçe zorlayan deniz seviyesi yükselmeleri, temiz su kaynaklarına erişimin zorlaşması, tarımsal verimliliğin azalarak kıtlık tehlikesinin baş

⁷⁰M. SUZAN ve I. BİLBEN (2017). Antropojenik İklim Değişikliği Bağlamında Göç Tartışmaları, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi/Journal of Social Policy Conferences**, Sayı:75, ss.237-268, s. 249.

göstermesi ve çevresel güvenlik gibi konular, iklim mültecilerinin aldıkları göç kararında üzerinde durulması gereken başlıca konuları oluşturmaktadır.

2.1. Deniz Seviyesi Yükselmeleri

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin insan yaşamı üzerindeki olumsuz sonuçları arasında göç kararı almaya yönelik olarak en çok kabul gören etkilerden birisi deniz seviyesi yükselmeleridir. Dünyamızın büyük bölümünün sularla kaplı olması ve büyük şehirlerin genellikle kıyı bölgelere yakın yerlerde kurulması, olası deniz seviyesi yükselmelerinin insan yaşamı ve refahı üzerindeki etkilerinin önemini daha da arttırmaktadır⁷¹.

Tarih boyunca, insanlar yerleşmek ve şehirleşmek için tarıma, ticarete ve balıkçılığa elverişli olan, kıyı şeritlerini, nehir boylarını, alüvyal platoları ve ovaları tercih etmişlerdir. Günümüzde de dünya nüfusunun yarısından çoğu kıyı kenar çizgisinden itibaren kara

⁷¹R.K. CRAIG (2010). A Public Health Perspective on Sea-Level Rise: Starting Points for Climate Change Adaptation, **Widener Law Review**, Sayı: 15, ss. 521-540, s. 521.

yönünde yatay olarak 60 metre genişliğindeki şerit boyunca (sahil şeridi) yaşamaktadırlar. Hal böyle olunca, bu bölgelerdeki nüfus artışı diğer bölgelerdeki nüfus artışlarının üzerinde gerçekleşmektedir. Nitekim nüfusu 10 milyondan fazla olan 60 büyük şehirden 23'ünün okyanuslara veya denizlere kıyısı vardır. Bu da küresel ısınma ve iklim değişikliğinin sebep olacağı deniz seviyesi yükselmelerinin insanları kitleler halinde yer değiştirmeye zorlayacağını göstermektedir.

Küresel ısınmanın deniz seviyesini yükseltmesi birkaç mekanizma aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Öncelikle küresel ısınma deniz suyunu ısıtarak genleşmeye sebep olmakta ve dağ buzullarının erimesine yol açmaktadır. Bu da deniz seviyesini yükseltmektedir. Ayrıca okyanus akıntıları, rüzgâr ve basınç gibi doğal faktörler de deniz seviyesinin yükselmesine sebep olmaktadır. Diğer taraftan, kıyı şeritleri statik bir yapıda değildir. Doğal jeolojik süreçler (tektonik kaymalar, sediment sıkışması vb.) ve gaz, petrol, su ile kum çıkarma faaliyetleri gibi insan aktiviteleri, kıyı topraklarının

aşınmasına sebebiyet vererek de deniz seviyesini yükseltebilmektedir.

Deniz seviyesi yükselmelerinin fiziksel etkilerini 8 başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar;

- 1-Düşük rakımlı ve sulak alanların su altında kalması,
- 2-Kıyı şeridinin aşınması,
- 3-Kıyı bölgelerindeki taşkınların şiddetlenmesi,
- 4-Nehirlerdeki ve akiferlerdeki suyun tuzluluk oranının artması veya su kalitesinin bozulması,
- 5-Koy ve nehirlerdeki gelgit aralıklarının değişmesi,
- 6-Nehirlerdeki alüvyon ve çökelti veya tortuların yer değiştirmesi,
- 7-Dalga boylarının yükselmesi ve
- 8-Dip sularına ulaşan ışığın azalmasıdır⁷².

Aslında tüm bu fiziksel etkiler insanlar için potansiyel tehlike anlamına gelmektedir. Kıyı bölgelerinin aşınması ve bu bölgelerin su altında kalması en basit haliyle kıyılarda yaşayan halkı göç etmeye zorlamaktadır.

⁷²J. G. TITUS (1990). Greenhouse Effect, Sea Level Rise and Land Use, **Land Use Policy**, Sayı:138, s. 140.

Toprak erozyonu ise deniz seviyesi yükselmelerinin etkilerini çok daha fazla ağırlaştırabilmektedir.

Yapılan araştırmalarda içinde bulunduğumuz yüzyılın sonunda deniz seviyesinin 1980 yılına göre 30 cm ila 60 cm arasında artış göstereceği hesaplanmıştır. Böylesine bir atış, başta okyanuslardaki ada devletleri olmak üzere, alçak rakımlı kıyı alanlarını, özellikle de deltaları ciddi şekilde tehdit altına almaktadır. Bölge halkını yeni yaşam yerleri bulabilme adına göçe zorlayacak olan bu dış etkenler, yarımada konumunda olan ölkemiz için de önemli bir tehdit unsurudur.

Gel-git ve deniz seviyesi ölçüm kayıtlarına göre, küresel ortalama deniz seviyesi 19. yüzyılın sonundan günümüze kadar geçen sürede yaklaşık 10-25 cm kadar yükselmiřtir⁷³. Deniz seviyesi yükselmesinin belirlenmesinde karşılaşılan ana belirsizlik, düşey yönlü yerkabuğu hareketlerinin, gel-git ölçerleriyle yapılan deniz seviyesi ölçümlerinin üzerindeki etkisidir. Uzun

⁷³IPCC (1995). **The Science of Climate Change**, Contribution of Working Group I to the Second Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Houghton J, T., vd., WMO/UNEP, Cambridge University Press, New York, 1995, s. 363.

sürekli düşey arazi hareketlerinin etkileri giderildiğinde, okyanus sularının hacminin artmakta olduğu ve deniz seviyesinde yukarıda verilen oranlar arasında bir artışa yol açtığı görülmektedir.

Foto 1.

Kaynak: URL 3

Yapılan araştırmalarda, denizlerdeki kıyı yükselmelerinin okyanuslardaki kadar etkili olmayacağı öngörülse de; su yükselmesinin yaratacağı toprak kaybının yanı sıra, artacak kıyı erozyonunun, yükselen fırtına kabarmalarının ve yer altı su kaynaklarında gözlenecek tuzluluk artışlarının da bütün kıyı alanlarında ciddi

sorunlara yol açabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle tarımsal alanların su altında kalması ve temiz suya olan erişimin ortadan kalkması insanları göç etmek zorunda bırakabilmektedir.

Küresel deniz seviyesindeki yükselmelerin önemli bir bölümünün, aynı dönemde gözlenen küresel ortalama sıcaklık artışlarıyla ilişkili olduğu saptanmıştır. Yine aynı dönem boyunca, ortalama sıcaklıklardaki ısınma ve bunun sonucunda okyanuslarda oluşan termal genişleme, deniz seviyesinde gözlenen yükselmenin 2 cm ile 7 cm'lik bölümüne karşılık gelirken; dağ ve örtü buzullarındaki erime, yükselmenin 2 cm ile 5 cm'lik bölümünü oluşturmuştur⁷⁴. Deniz seviyesi yükselmelerine sebep olan öteki faktörlerin etkisini belirlemek ise daha karmaşık süreçleri içermektedir. Nitekim yüzey ve yeraltı suyu birikimindeki değişiklikler, geçen yüzyıl boyunca deniz seviyesinde küçük bir değişikliğe neden olmuş olabilir⁷⁵.

⁷⁴IPCC, 1995, s. 363

⁷⁵TÜRKEŞ, M., M. SÜMER, ve G. ÇETİNER (2000). Küresel İklim Değişikliği ve Olası Etkileri, **Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları** (13 Nisan 2000, İstanbul Sanayi Odası), ÇKÖK Gn. Md., Ankara, ss. 7-24, s. 10.

21. yüzyılın sonuna kadar deniz seviyesinde 0.09 ila 0.88 metrelik bir yükselme beklenmektedir. Yani ortalama bir değer olarak deniz seviyesinin 0.48 metre yükseleceği öngörülmektedir. Deniz seviyesindeki yükselmenin; sellere, taşkınlara, sahil bölgelerindeki erozyon artışına ve düz/alçak bölgelerdeki toprak kaybına neden olması beklenmektedir. Sık yaşanmaya başlayan aşırı iklim olayları ve fırtınalar nedeniyle de kıyılardaki tatlı suların kalitesi düşmesi kaçınılmaz olacaktır. Tuzlu sulara karışan tatlı sular, kıyı bölgelerindeki ekosistemlerin zarar görmesine sebep olacaktır.

Foto 2.

Kaynak: URL 4

Deniz seviyesi yükselmeleri bölge düzeyinde incelendiğinde, bu etkilerden sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke vatandaşlarının etkileneceğini düşünmek yanıltıcı olabilir. Çünkü bu etkiler teknolojisi ya da uyum süreçleri ne kadar gelişkin olursa olsun gelişmiş batı ülkelerini de büyük ölçüde etkileme kapasitesine sahiptir. Nitekim Avrupa Birliği bünyesinde bulunup, çoğunlukla kıyı bölgelerde kentleşmiş ülkelere baktığımızda 69.347 kilometrelik sahil şeridinde yaklaşık 68 milyon kişinin yaşadığı görülmektedir. Sadece Avrupa ülkeleri özelinde düşünülse bile böylesine büyük bir nüfus yoğunluğunun olduğu sahil şeridinde deniz seviyesi yükselmelerinin ortaya çıkaracağı yıkıcı etkiler⁷⁶ daha iç kesimlere ya da başka ülkelere göçleri tetikleyerek birçok sosyolojik, ekonomik, siyasi ve çevresel sıkıntıların baş göstermesine sebep olabilecektir.

Küresel düzeyde yaşanacak olan deniz seviyesi yükselmelerinin, izole ada ülkelerinde yaşayan halklar başta olmak üzere küçük adalarda ve düşük rakımlı sahil

⁷⁶S. DOĞAN ve M. TÜZER (2011), Küresel İklim Değişikliği ve Potansiyel Etkileri, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2011, Cilt 12, Sayı: 1, s. 26.

şeridinde ikamet eden nüfus üzerindeki etkileri daha büyük olacaktır. Gelecek yıllarda deniz seviyesi yükselmeleri nedeniyle; Maldiv Adaları, Bangladeş ve Nil Deltası gibi alçak bölgelerin çok ciddi ekonomik ve sosyal risklerle karşı karşıya kalması beklenmektedir. Ayrıca deniz seviyesinde meydana gelen bu yükselmelerle kaybedilen topraklardan başka ülkelere doğru yaşanacak olan göçlerin, sosyal rahatsızlıklara ve düzensizliklere sebep olarak bölgesel çatışmalara yol açması da beklenmektedir.

Kişi başına düşen gayrisafi milli hasılası insani yaşam standartlarını yakalamaya yetmeyen Güney Asya ülkelerinden Bangladeş'te, 45 santimetrelik deniz seviyesi yükselmesiyle, 15.668 kilometrekarelik toprak kaybının ortaya çıkacağı hesaplanmıştır. Kaybedilecek olan bu topraklar Bangladeş'in yüz ölçümünün %11'ine tekabül etmektedir. Deniz seviyesinde 1 metrelik yükselme ise, Bangladeş'te 29.846 kilometrekarelik toprak kaybına neden olacaktır. Bu toprak kaybı ise, Bangladeş'in yüzölçümünün %21'ine denk gelmektedir. Bu durumdan

ülke nüfusunun %13.5' ine denk gelen 12.1 milyon Bangladeşli'nin etkilenmesi beklenmektedir.

Foto 3.

Kaynak: URL 5

Foto 4.

Kaynak: URL 6

Yine deniz seviyesindeki 1 metrelik yükselmenin Nil Deltası'nda 5.800 km²'lik bir arazinin kaybedilmesine neden olacağı tahmin edilmektedir. Vietnam ise, 1 metrelik deniz seviyesi yükselmesi ile toplam yüzölçümün %12.1'isine denk gelen 40.000 km²'lik toprağını kaybedecek ve bu durumdan Vietnam nüfusunun %23.1'ini oluşturan 26.9 milyon insan etkilenecektir⁷⁷.

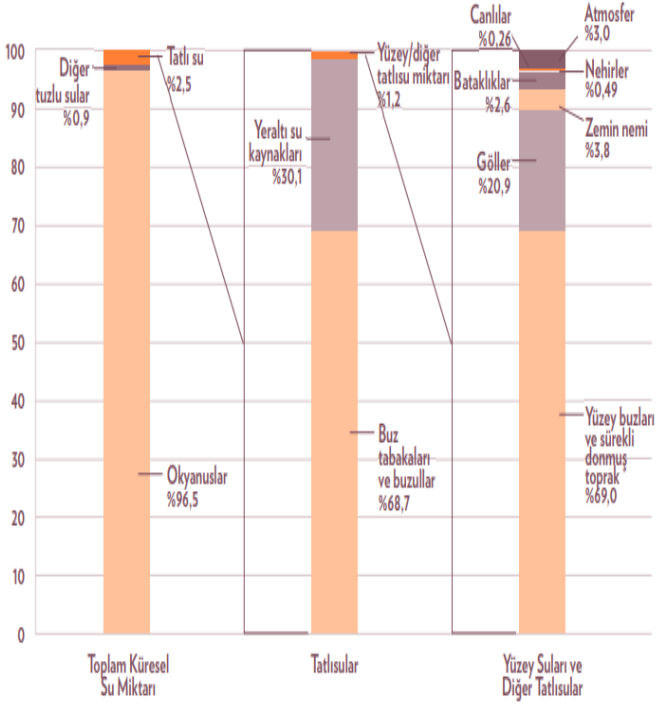
2.2. Temiz Su Kaynakları Üzerindeki Stresin Artması ve Kuraklık

Yeryüzündeki toplam su miktarı milyarlarca yıldır istikrarlı bir şekilde değişmeden kalabilmiştir. Yapılan ölçümlerde yeryüzündeki toplam su miktarının yaklaşık 1 milyar 350 milyon kilometre küp olduğu hesaplanmıştır. Ancak bu devasa su kütesinin çok büyük kısmı deniz ve diğer tuzlu sulardan oluşmaktadır. Hal böyle olunca da yeryüzünde insanlar tarafından kullanılabilir su miktarı ancak %2,6 civarında kalmaktadır. Tatlı suyun önemli bir kısmı buzullarda (% 68,7) ve yeraltında (% 30,1)

⁷⁷UNEP (2006). **Global Environment Outlook 2006**, Year Book 2006, United Nations Environment Programme, s. 62.

bulunmaktadır. Yeryüzünde serbest haldeki tatlı suyun ise ancak % 5'i kullanılabilir durumdadır⁷⁸.

Şekil 4. Yeryüzündeki Su Miktarının Dağılımı

Kaynak: URL 7

⁷⁸Ü. ŞAHİN ve L. KURNAZ (2014). İklim Değişikliği ve Kuraklık, İPM, Sabancı Üniversitesi, Ekim, s. 8.

Buzulların kütlesinde ve su döngüsünde yaşanan değişkenlikler jeolojik zaman ölçeğinde bilimsel olarak açıklanabilir bir durumu ifade edebilmektedir. Çünkü böylesi dönemlerde ortaya çıkan istikrarsızlıklara nispeten uyum sağlanabilir. Ancak nüfusun yoğun olduğu bölgelerde doğal hızından çok daha kısa sürede ve geniş kapsamlı olarak ortaya çıkan su krizleri canlı yaşamı üzerinde baskı oluşturabilmektedir⁷⁹.

Yeryüzündeki su döngüsünü değiştiren faaliyetleri ve olayları kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

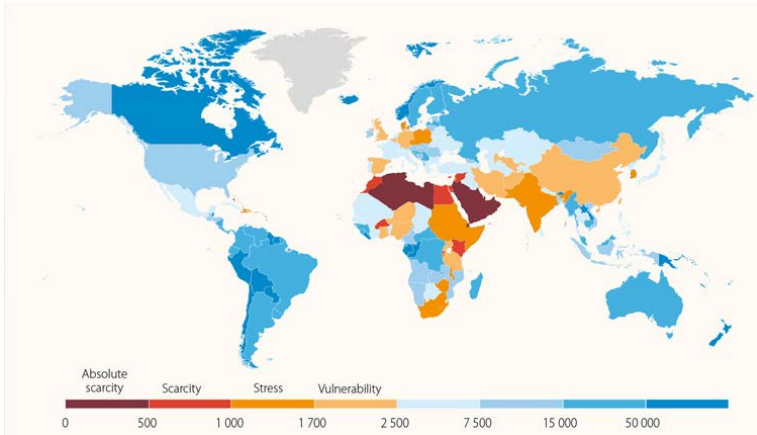
- Sulak alanların kurutulması,
- Akarsu yataklarının değiştirilmesi,
- Nehir sularının dev barajlarda depolanması,
- Yeraltı su depolarının boşaltılması,
- Suyun tarımsal üretimi arttırabilmek amacıyla çok büyük miktarlarda kullanılması,
- Yeryüzü ve okyanus sıcaklıklarının kalıcı bir şekilde arttıran küresel ısınma ve iklim değişiklikleri,

⁷⁹ ŞAHİN ve KURNAZ, 2014, s. 8.

- Tarım ve sanayi devrimleri neticesinde artan insan aktiviteleri

Tüm bu nedenler içerisinde su döngüsü ve kullanılabilir tatlı su miktarı üzerindeki en geniş kapsamlı etkiyi küresel ısınma ve iklim değişikliği ortaya çıkarmaktadır. Çünkü küresel ısınma ve iklim değişikliği; nüfus artışları, kirlilik ve toprak kullanımıyla beraber su döngüsü üzerindeki stresi çok daha fazla arttırmaktadır⁸⁰.

Harita 4. Toplam Su Kaynaklarının Ülkelere Göre Dağılımı (2011)

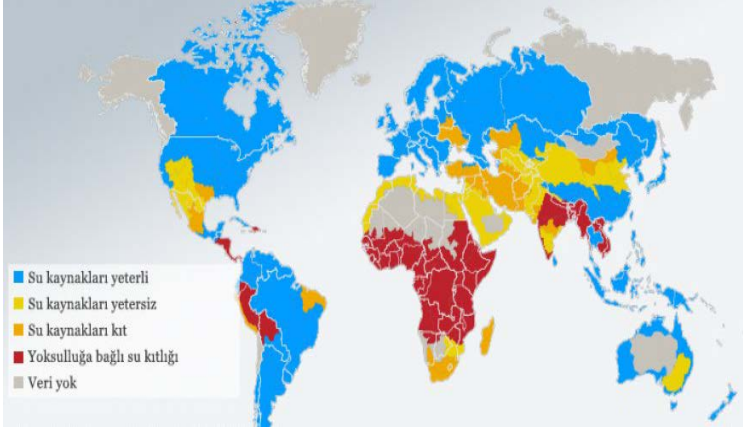
Kaynak: FAO, AQUASTAD

⁸⁰ Y.KANG, S. KHAN ve X. MA (2009). Climate Change Impacts On Crop Yield, Crop Water Productivity and Food Security – A Review, **Progress in Natural Science**, (19) ss. 1665-1674.

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden sadece birisi olan kuraklık; hem yüzeydeki, hem de yeraltındaki suların azalmasına ve kirlenmesine yol açmaktadır. Nitekim su kaynaklarının stres altına girmesi gerek tarım ve sanayide, gerekse içme ve kullanma suyu olarak kullanılabilir su miktarının ve su kalitesinin azalmasına sebep olmaktadır. Böylesi bir durumda hijyenden kaynaklı olarak insan sağlığı tehlikeye girmekte, tarımsal ürün miktarı ve kalitesi düşmekte, sulak alanlar ve doğal yaşam zarar görmekte, enerji üretimi azalmakta ve tüm bunlarla inilti olarak da birçok sosyo-ekonomik sorun baş göstermektedir⁸¹ Bahsi geçen sosyo-ekonomik ve çevresel sorunlar da insanların kitleler halinde yer değiştirmesine yani göçlere sebep olabilmektedir.

⁸¹ AK. MISHRA, ve VP. SINGH (2010). A Review of Drought Concepts, **Journal of Hydrology**, 391, ss. 202-216.

Harita 5. Dünya Genelinde Su Kaynaklarının Dağılımı 2025

Kaynak: FAO, AQUASTAD

Kuraklık, tarımsal üretimi azaltıp ürün kalitesini düşürdüğü için kırsal bölgelerde yaşayan halkları kentlerde yaşayan halklara nazaran daha savunmasız hale getirmekte, kırsal alanda yaşayan halkların sosyo-ekonomik bakımdan daha kırılgan özellikler göstermesine yol açmaktadır. Çünkü tarımsal üretimi doğrudan etkilemesinden dolayı kuraklık, sel, don ve fırtına gibi aşırı iklim olayları kırsal bölgelerde yaşayan halkları ekonomik olarak çok daha fazla etkilemektedir. Yok olan, azalan ya da kalitesi düşen ürünlerinin ekonomik anlamda

artık kendilerini geçindirmeye yetmeyeceğini anlayan bölge halkları, yaşadıkları geçim sıkıntısının etkisiyle çareyi daha fazla imkân sunduğunu düşündükleri kentlere, hatta başka ülkelere göç etmekte bulabilmektedir.

Küresel anlamda göçlere sebep olan problemler tek başına tarımsal üretimin azalmasıyla açıklanamaz elbette. Temiz suya erişimin ortadan kalkması sadece ekonomik rahatlama sağlayabilmek için değil; hayatta kalabilmek için de göçleri bir zorunluluk haline getirmektedir. Göç etmek zorunda olan kitle içerisinde göç edebilme imkânı bulabilenler ise şanslı sayılabilir. Aksi halde geride kalanlar için yaşam katlanılmaz bir hal alabilmekte, hayati tehlikelerin ortaya çıkması kaçınılmaz olabilmektedir.

2.3. Tarımsal Üretimin Azalması

Tarımsal üretim teknik ve teknolojileri günümüzde çok ileri seviyelere ulaşmıştır. İlerleyen sulama teknikleri ve gıda teknolojisine rağmen iklim ve yıllık yağış-sıcaklık değerleri tarımsal üretim açısından halen önemli bir çevresel faktör olarak varlığını hissettirmektedir. Bitki fizyolojisinin ısı, yağış ve toprak nemindeki değişimlerden

ne şekilde etkilendiği bilinmekle birlikte, tarım zararlılarının ve patojenlerin etki düzeylerinin tarımsal üretimi ne kadar etkileyeceği konusunda halen net tahminler yapılamamaktadır.

Küresel ısınma ve iklim değişikliği, tarımsal üretim şekillerinde dönüşüme sebep olarak verimliliği düşürmekte ve dünya gıda arz miktarı üzerinde stres oluşturmaktadır⁸². Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 1990'lı yılların son dönemlerinde, gelişmekte olan ülkelerde yaşıyan 790 milyon insanın yeterli düzeyde yiyeceğinin olmadığını bildirmiştir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) gıda güvenliği hakkındaki raporunda ise risk altındaki ülkeler bölgeler ve gruplar belirlenmiştir. Rapora göre Orta, Güney ve Doğu Afrika ülkelerinde yaşıyan nüfusun yarısından çoğu yetersiz ve kötü beslenmektedir.

Yanlış arazi kullanımı, kuraklık, çorak topraklar, aşırı kuru ve soğuk havalara, toprak kaymaları, aşırı

⁸² A. McMICMAEL ve A. GITHEKO (2007). **Human Health, Executive Summary, Working Group II: Impacts, Adaptation and Vulnerability**, IPCC, s. 473.

yağışlar dünya gıda arzında yaşanan düşüşlerin diğer nedenlerini oluşturmaktadır. Gıda arzındaki düşüşler az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşayan halkın sağlıklı gelişim göstermesini zorlaştırmaktadır. Özellikle çocukların zihinsel ve bedensel gelişimi bu durumdan olumsuz yönde etkilenmektedir⁸³.

Tarımsal üretim konusunda yapılan küresel projeksiyonlarda, sıcaklık artışlarından gelişmekte olan ülkeler olumsuz şekilde etkilenirken; Avrupa Birliği ülkeleri ve ABD'nin, 2° C düzeyine kadar olan sıcaklık artışından olumlu şekilde etkilenmesi beklenmektedir. Ancak, 2°C düzeyini aşan ortalama sıcaklık artışlarının Avrupa Birliği ülkeleri açısından da olumsuz sonuçlarının olacağı tahmin edilmektedir. Nitekim yapılan ölçümlerde, 2080 yılına kadar 2.5°C düzeyindeki sıcaklık artışının, 50 milyona yakın insan için açlık riski oluşturacağı hesaplanmıştır⁸⁴.

⁸³ FAO, **The State Of Food Insecurity in The World 1999**, Food and Agriculture Organization, Rome, s: 32.

⁸⁴ EC-DGE (2005). **The Impacts and Costs of Climate Change**, Watkiss, Paul; Tom Downing; Claire Handley ve Ruth Butterfield, AEA Technology Environment Stockholm Environment Institute, Oxford, Final Report, s. 9.

Sıcaklıkların artmasıyla birlikte bazı tarımsal ürünlerin yetiştiği alanların, kuzeye ve daha yüksek bölgelere doğru genişlemesi beklenmektedir. Kanada ve Rusya gibi kuzey enlemlerde yer alan ülkeler, küresel ısınma dolayısıyla genişleyen tarım alanlarına sahip olabileceklerdir. Ancak, bu ülkelerde ısınan havanın etkisi ile iklim şartları iyileşse bile, toprak koşullarının yoğun tarım için uygun olup olmayacağı konusunda bazı kuşklar dile getirilmektedir⁸⁵.

Diğer taraftan, ısınan havalarla birlikte kuzey ülkelerinde oluşan uygun iklim şartları ve artan tarımsal üretim, tropik bölgelerde yer alan gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkileyecektir. Tropik bölgelerde yer alan ve gelirlerinin büyük bir kısmını tarım ürünlerinin ihracatından elde eden Afrika ve Orta Amerika ülkeleri, ekonomik anlamda küresel ısınmadan olumsuz yönde etkilenen ülkeler arsına gireceklerdir. Bununla birlikte artan sıcaklıkların yerel tarımsal üretimi sekteye uğratabileceği de gözden kaçırılmaması gereken bir

⁸⁵ UNEP, 2006, s. 62, 63.

durumdur. Nitekim Filipinler'deki pirinç üretiminin sıcaklık artışından olumsuz şekilde etkilenmesi beklenmektedir. Sıcaklık değerlerindeki 1°C'lik artışın pirinç üretiminde %10'luk bir düşüşe yol açması öngörülmektedir.

Yıllık yağış miktarı tarımsal üretimi doğrudan etkileyen iklimsel unsurlardan bir diğeridir. Yağış rejimlerinde meydana gelen istikrarsızlıklar nedeniyle gelişmekte olan ülkelerin bulunduğu güney enlemlerin, kuzey enlemlere göre daha dezavantajlı konumda olduğu söylenebilir. Atmosferde biriken karbondioksit konsantrasyonu, belli tarım ürünlerinin yetişmesine olumlu yönde katkı sağlamaktadır. İçinde pirinç ve buğdayın da bulunduğu C3 sınıfı olarak nitelenen bitkiler (yüksek karbondioksit konsantrasyonuna ve düşük sıcaklığa ihtiyaç duyan, ışık şiddetini kullanma yeteneği düşük, ılıman bölge bitkileri), artan karbondioksit miktarından olumlu etkileneceklerdir. Bunun yanı sıra, büyük ölçüde Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde yetişen mısır, şeker kamışı gibi C4 sınıfı bitkiler (düşük karbondioksit konsantrasyonuna, yüksek sıcaklığa ve daha

düşük oranda suya ihtiyaç duyan, mevsimsel kuraklığa dayanıklı, başlangıçta 4 karbon atomu içeren organik molekülleri bağlayan, ışık şiddetini kullanma yetenekleri yüksek bitkiler), artan karbondioksit miktarından olumsuz yönde etkileneceklerdir⁸⁶.

2005 yılında gelişmekte olan ülkelerdeki 2,5 milyar insanın (dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturmaktadır) hayatlarını tarımdan kazandıkları düşünüldüğünde iklim değişikliğinin insan refahına ne derece etki edebileceği de gözler önüne serilmiş olmaktadır. Ayrıca bugün tüm dünyada yoksul nüfusun %75'i kırsal alanlarda yaşamaktadır⁸⁷. Bu nedenle tarımsal üretim ve gıda güvenliği iklim değişikliği ile önem derecesini arttırarak daha da ön plana çıkmaktadır.

Sayılan tüm bu olumsuzluklar, öncelikle geçimini topraktan sağlayan insanların yaşam koşullarını daha da zorlaştırırken, sonrasında geçimlerini sağlayabilecekleri

⁸⁶ DOĞAN ve TÜZER, 2011, s. 30.

⁸⁷ KURUKULASURIYA P. and R. SHANE (2003), **Climate Change and Agriculture A Review of Impacts and Adaptations**, The World Bank Environment Department June.

yeni yerlerin arayışına girmelerine sebep olmaktadır. Yaşanacak olası bir gıda krizi ve gıda güvenliğinin tehlikeye girmesi halinin küresel ölçekte ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda daha büyük sorunlara yol açması ise kaçınılmazdır. Bu durumlarla başa çıkabilmek, iklim değişikliğinin tarım üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmakla ve bu olumsuz durumlara uyum sağlayabilmekle mümkün olabilmektedir.

2.4. Çevresel Güvenlik

Küresel ısınma ve iklim değişikliği günümüzde sadece küresel ve yerel etkileri olan coğrafi bir problem olmaktan çıkmış, aynı zamanda, devletlerin ulusal güvenlik ajandasına giren bir güvenlik meselesi halini almıştır. 1970’li yıllarda Doğu ve Batı Blok’u arasındaki nükleer gerilimin azalması sonucunda askeri nitelik taşıyan konular önemini göreceli olarak kaybetmiş, güvenlik çalışmalarının konularında kaymalar yaşanmıştır. Böylesine bir durum beraberinde ulusal ve uluslararası güvenlik gündemine yeni konuların girmesine yol açmıştır. Bu konulardan bir tanesi de 1972 Birleşmiş

Milletler İnsan Çevresi Konferansı'nda dile getirilen çevresel güvenlidir.

Foto 4.

Kaynak: URL 8 <https://sarkac.org/2018/06/mb-goc-multeciler/goc/>

1987 yılında yayınlanan ortak geleceğimiz raporunda ele alınan çevre ve güvenlik bağlantısı, devletlerin devam eden çevresel bozulmalara yönelik sorumluluklarını ve çevresel konuları güvenlik boyutuna taşımış, bu konuların politika basamaklarında önem sırasını yükseltmiştir⁸⁸. Ayrıca sık ve şiddetli şekilde meydana gelmeye başlayan iklim değişikliğinin sebep olduğu felaketler sebebiyle göç etmek zorunda kalan kişilere; çevre mültecileri, iklim mültecileri veya iklim göçerleri denilmeye başlanmıştır.

İklim değişikliği ile güvenlik ilişkisi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın İnsani Kalkınma Raporu'nda şekillenmiştir. Bu rapor, birbiriyle ilişkili 7 temel güvenlik kavramını ortaya çıkarmıştır. Bunlar;

- Ekonomik güvenlik,
- Gıda güvenliği,
- Sağlık güvenliği,
- Çevre güvenliği,
- Kişisel güvenlik,

⁸⁸ TÜBA, 2010, s. 123.

- Toplumsal güvenlik ve
- Siyasi güvenlik olarak sayılmıştır⁸⁹.

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin bir güvenlik kavramı olarak öneminin artmasındaki bir diğer ana etken de doğal ve çevresel felaketlerin yaşanma sıklığı ile ilgilidir. Çünkü iklim değişikliğinin sebep olduğu afet ve felaketler var olan problemleri daha da derinleştirmekte ve bölgesel gerilimleri daha da arttırmaktadır. Kurak ve yarı kurak bölgeler iklim değişikliğinin bu anlamda etkisinin en şiddetli şekilde hissedileceği yerler olmaktadır. Su kaynaklarının yetersiz olduğu bölgelerde beklenen sıcaklık artışları ve yağışların azalması; tarım, gıda, enerji ve turizm gibi gerekçelerin de etkisiyle kitlesel göçlerin ve bölgesel çatışmaların yaşanmasına sebep olabilmektedir.

Kıyı şeridinde, deniz seviyesinde ve ada ülkelerinde yaşayan nüfus için deniz seviyesinin yükselmesi bölgesel çatışmaların tetiklenmesi açısından ciddi bir problemdir. Deniz seviyesinin yükselmesi en başta, deniz suyunun tatlı sulara karışmasına ve içme sularının tuzluluk oranının

⁸⁹ UNDP (1994), **Human Development Report**, s. 24-25.

artmasına ve böylece bölgedeki su kaynakların azalmasına yol açmaktadır. Bu durumun ilerleyen dönemlerde yaşanan kitlesel göçler nedeniyle toplumsal gerilimleri arttırması ve bölgesel su savaşlarının yaşanmasına sebep olması beklenmektedir.

3. KÜRESEL ISINMA ve İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE GÖÇ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin neden olduğu göçler, diğer tüm göç türleri gibi çok boyutluluk içerir. Yani, küresel ısınma ve iklim değişikliği ile göç arasında basit bir nedensellik ilişkisinden söz edilemez. Birçok göç türünde olduğu gibi iklim değişikliği kaynaklı göçler de gönüllü-zorunlu, uzun süreli-kısa süreli, geçici-kalıcı ya da bölgesel-uluslararası nitelikleri dolayısıyla multidisipliner özelliklere sahiptir.

İklim değişikliğinin neden olduğu göçleri sınıflandırmaya yönelik olarak Ottawa Üniversitesinden Robert McLeman, iklim değişikliği bağlamında zorunlu göçleri iki sınıfa ayırmaktadır. Bunlar; iklim olayları ve

iklim süreçleridir⁹⁰. İklim süreçleri, deniz seviyesinin yükselmesi, tarım arazilerinin kalitesini yitirmesi, kuraklık, çölleşme, temiz suya erişimin zorlaşması, su kaynakları üzerindeki stresin artması ve gıda güvenliğinin tehlikeye girmesi gibi görece yavaş gerçekleşen değişimlerdir. Kiribati, Tonga, Fiji, Samoa ve Tuvalu gibi pasifikte yer alan küçük ada devletlerinde deniz seviyesi yükselmesi nedeniyle ve Afrika'dan kuraklık ve su kıtlığı nedeniyle gerçekleşen göçler bu gruba örnek olarak verilebilir.

McLeman'a göre iklim olayları ise seller, kasırgalar, fırtınalar, tayfunlar gibi ani ve dramatik bir biçimde gerçekleşmektedir. Bu değişimlere bağlı olarak gerçekleşen zorunlu göçlere ise Amerika'da sık tekrarlanmaya başlayan kasırga, tornado ve fırtınalar sonrası ortaya çıkmaktadır. Yine Güney Asya'da meydana gelen seller sonucu gerçekleşen göçler bu kategoride değerlendirilmektedir.

⁹⁰ O. BROWN (2008). **Migration and Climate Change**, International Organization for Migration, IOM Migration Research Series, No: 31, Switzerland. s. 17.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) göç, çevre ve iklim değişikliği arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır⁹¹:

-Çevresel faktörler göçün esaslı bir nedenini oluşturmaktadır.

-İnsanlar olağanüstü hava şartları ve doğal felaketler nedeniyle bozulan çevre koşullarından korunabilmek amacıyla hızlı bir şekilde yaşadıkları yerleri terk etmek durumunda kalırlar.

-İklim değişikliğinin ani ya da yavaş şekilde gerçekleşen sonuçları çevre üzerinde yıkıcı etkilere sebep olacaktır.

-Çevresel göçler ister gönüllü ister zorunlu olsun, kolaylıkla ayırt edilemeyen ve bünyesinde başkaca birçok vakayı barındıran süreçleri içerir.

-Göç, nüfusun çevresel faktörlerle baş etmesine izin veren bir adaptasyon stratejisi olarak giderek daha fazla kabul görmektedir.

⁹¹ IOM (2014). **Perspectives on Migration, Environment and Climate Change**, Geneva, Switzerland. http://publications.iom.int/system/files/pdf/meccinfor_sheet_climate_change_activities.pdf. 1

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin insanların göç kararı vermelerinde nasıl bir etkisinin olduğunu anlayabilmek için öncelikle toplumların sosyo-kültürel-politik-ekonomik yapılarını anlamak gerekir. Yine küresel ısınma ve iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerini yaşayan toplumların bilişsel süreçleri; uyum/adaptasyon düzeyleri, bireylerin ve toplumun göçe ve göçün sonuçlarına ilişkin tutumları bu ilişkinin anlaşılabilmesi açısından önem taşımaktadır⁹².

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin insanların göç kararlarını ve hareketliliğini en az dört şekilde etkilemesi beklenmektedir⁹³:

1- Aşırı iklim olaylarının gün geçtikçe şiddetlenerek çok daha sık bir şekilde yaşanması sonucu meydana gelen doğal afetler göç hareketlerini arttıracaktır.

⁹²D. KNIVETON, K. SCHMIDT-VERKERK, C. SMİTH, ve R. BLACK (2008). **Climate Change and Migration: Improving Methodologies to Estimate Flows**. International Organization for Migration, IOM Migration Research Series, No: 33, Switzerland. s. 57.

⁹³ IOM (2014b). **IOM Outlook on Migration, Environment and Climate Change**, IOM, İsviçre.

2- İklim değışikliği etkilerinin geçim, sağlık, gıda ve su güvenliği üzerindeki olumsuz sonuçları dezavantajlı halkların önceden var olan savunmasızlıklarını daha da arttıracaktır. Kırsal bölgelerdeki hanehalkı gelirin azalması ve geçim sıkıntısının baş göstermesi, göç edebilme kapasitesini düşürecektir. Göç etmek belirli bir ekonomik imkân gerektirdiğinden bu imkânlardan yoksun olan halk hem küresel ısınma ve iklim değışikliğinin yıkıcı etkilerine maruz kalacak hem de bu etkileri gidermek için aksiyon alabilmekte yetersiz kalacaktır.

3- Deniz seviyesi yükselmeleri, kıyı alanlarını ve alçakta bulunan adaları yaşanmaz hale getirecektir.

4- Küresel ısınma ve iklim değışikliği azalan doğal kaynaklar üzerinde rekabeti ve gerilimi daha

da arttıracaktır. Böylesi bir durum da potansiyel olarak çatışmaya ve insanların yerlerinden olmalarına sebep olacaktır.

Diğer taraftan küresel ısınma ve iklim değişikliği ile göç süreçlerini açıklarken Piguet vd.⁹⁴ üç ayrıma dikkat çeker;

Birinci ayrıma göre, küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle yaşanacak olan göçler kısa ya da uzun süreli olabilir. Göçün geçici olması, çevresel süreçlere ve yaşanacak felaketlerin yıkıcı etkisine bağlıdır. Çölleşme veya deniz seviyesi yükselmesi gibi yavaş başlayan iklimsel olaylar, bölge halkının yaşadıkları yerleri uzun süreliğine hatta bir daha dönmek üzere terk etmelerine neden olur. Tropikal siklonlar, kasırgalar ya da seller ise bölgede yaşayan halklar için acil durum geçene ve yaşam normale dönene kadar bir süreliğine göç etmelerine sebep olur.

İkinci ayrıma göre ise göçler, kısa mesafeli ve uzun mesafeli ya da iç ve dış hareketler şeklinde gerçekleşebilir. Her ne kadar iklim değişikliğine bağlı göç tartışmaları uluslararası düzeyde ve çoğunlukla Güney'den Kuzey'e

⁹⁴ E. PIGUET, A. PÉCOUD, ve P. De GUCHTENEIRE (2011). Migration and Climate Change: An Overview, **Refugee Survey Quarterly**, 30(3), 1–23. s. 14-15.

doğru tanımlansa da kanıtlar çevresel faktörlerin tetiklediği göçlerin daha çok iç göç düzeyinde kaldığını göstermektedir.

Üçüncü ayırım, zorunlu ve gönüllü iklim göçleri üzerinden yapılmaktadır. Sıklıkla kullanılan “çevresel mülteci” kavramı, insanların doğal çevre yüzünden evlerini terk etmek zorunda kaldıkları fikrini ifade eder. Ne var ki, potansiyel göçmenler arasında karar alma sürecini yakalamak ve neden, nasıl, ne zaman ayrılmaya karar verdiklerini ortaya koymak son derece zordur.

Birleşmiş Milletler (BM) Hükümetlerarası İklim Değişikliği Raporu’nda (1990), iklim değişikliğinin potansiyel etkilerinden en önemlisinin, milyonlarca insanın yer değiştirmesine sebep olan, insan mobilitesi üzerindeki etkilerin olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca Kahire’de düzenlenen ve uluslararası göç sorunlarının tartışıldığı Nüfus ve Kalkınma Uluslararası Konferansı sonrası oluşturulan eylem planında, küresel ısınma ve iklim değişikliği ile tehdit altında olan ülkelerin göçü mevcut bilimsel veriler çerçevesinde dikkate almaları gerektiği vurgulanmıştır.

Yukarıda fitili ateşlenen tartışmalar çoğunlukla iklim değişikliğinin göç üzerindeki potansiyel etkilerini güvenlik merkezli olarak ele almıştır. Güvenlik merkezli olarak yapılan tartışmalarda, iklim mültecilerinin ülkelerini terk etmek zorunda bırakılmalarının nedeninin tek boyutlu olarak sadece küresel ısınma ve iklim değişikliği olduğu ileri sürülmektedir. Yapılan yorumlar ise kısa ve uzun dönemleri içeren projeksiyonlardan ibarettir. Bu görüşü daha ileri taşımak isteyenler de çevresel bozulma ve göç arasındaki ilişkiyi kabul etmekle birlikte, bu ilişkilerin göç süreçlerini etkilemesi bakımından doğuracağı sonuçlarının daha karmaşık olduğunu savunmaktadır.

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin sebep olduğu çevresel sorunlar nedeniyle yerlerini terk etmek zorunda kalan insanların göç şekilleri, süreleri ve göç ettikleri mesafeler değişebilmektedir. Örneğin fırtına, kasırga, siklon ve tornado gibi birden ortaya çıkıp yıkıcı etkisi üst düzey olan aşırı iklim olayları sonrasında gerçekleşen göçler, kısa bir süre dilimi içerisinde kitlesel bir yer değiştirme şeklinde sonuçlanmaktadır.

Diğer taraftan etkileri uzun döneme yayılan çölleşme, kıyı erozyonu ve deniz seviyesi yükselmeleri gibi çevresel bozulmalarda göçler tedrici şekilde daha yavaş bir seyir izlemektedir. Yine aşırı iklim olayları nedeniyle yaşadıkları yerleri terketmek zorunda olan insanlar çevresel koşullar normale döndüğü zaman eski yerleşim yerlerine dönebilir. Ancak deniz seviyesinin yükselmesi, tarımsal üretimin ortadan kalkması, toprak kayıplarının yaşanması ya da çölleşme durumunda geriye dönüş söz konusu olamamaktadır. Kademeli ve yavaş gerçekleşen çevresel değişimler, ani gelişen çevresel değişimlere göre daha az dramatik olarak algılandıkları için de ortaya çıkardığı sonuçlar bakımından hem daha yıkıcı hem de daha kapsamlı bir etki oluşturmaktadır.

Diğer taraftan aşırı iklim olayları nedeniyle ani ve habersiz gerçekleşen felaketler sonucunda çok hızlı bir biçimde göç etmek gerekebilmektedir. Bu yüzden göç planlaması yapabilmek kısa vadede oldukça güçtür. Hızlı çözüm arayışı beraberinde geçici yerleşim yerlerinin kurulmasını ya da en yakın yerde bulunan güvenli yerleşim yerlerine taşınmayı beraberinde getirir. Bu tip

kararlar krizin kısa dönemli olarak çözümlmesine hizmet etmektedir. Ancak kuraklık ve deniz seviyesi yükselmesi gibi yavaş ve etkileri uzun zamana yayılan çevresel değişimlerde daha planlı ve daha kalıcı çözümler üretebilme şansı vardır. Böylesi durumlarda sahip olunan imkân ve kaynaklar daha efektif olarak kullanılabilir-mektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKLİM MÜLTECİLERİ

1. KURAMSAL TARTIŞMA

Son zamanlarda çevresel zorlayıcı şartlar ve iklim değişikliğinin oluşturduğu olumsuz koşullar, kitlelerin yer değiştirmeleri için yeni sebeplerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu yüzden iklimsel göç kavramı, genellikle yeni ve gelecekteki göç eğilimlerinin bir parçası olarak literatürde yer almaktadır.

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) 1990 yılında yayınladığı etki değerlendirme raporunda, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin insan yaşamını doğrudan etkileyen en büyük etkisi, insanların yaşadıkları yerleri kitleler halinde terketmek zorunda kalmaları olarak belirtilmiştir. O tarihten günümüze kadar da küresel ısınma ve iklim değişikliği ile göç arasındaki ilişkiler bilimsel çevrelerce sıkça tartışılır olmuştur. IPCC'nin 2007 yılında yayınladığı dördüncü raporu da iklim değişikliği ile göç konusunu bir arada ele almış ve bu yönde politika önerilerinde bulunulmuştur. Yine IPCC'nin 2014 yılında yayınladığı raporunda iklim değişikliğinin yerinden edilen insan sayısını daha çok

artıracağı hususunda kamuoyunun dikkati çekilmeye çalışılmıştır⁹⁵.

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre (IOM) çevresel faktörler göçün vazgeçilmez bir unsurunu oluşturmaktadır. Çünkü insanlar doğal felaketlerden kurtulabilmek ya da felaketler sonrasında yaşanmaz hale gelen çevresel şartlara uyum sağlayabilmek için imkânları dâhilinde yaşadıkları yerleri terketmek zorunda kalırlar. Ani gelişen çevresel felaketler karşısında yaşanmaz hale gelen çevrelerini terk etme imkânı bulunan kişiler, göç etme imkânı olmayanlara göre şanslı sayılırlar. Çünkü felaket bölgesinde kalıp, orada yaşamak zorunda olan halk için bu tip felaketlerin etkileri daha derinden hissedilmektedir.

⁹⁵ IPCC (2014). **Summary for Policymakers. In: Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability**, Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [C.B. Field, , V.R. Barros, D.J. Dokken, K.J. Mach, M.D. Mastrandrea, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L. White (eds.). Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, ss. 1-32. S. 16.

BM raporlarına göre küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle yaşadıkları bölgeyi terk etmek zorunda olan kişi sayısı 2016 yılında ortalama 21.8 milyon olarak açıklanmıştır. Bu rakamın büyük çoğunluğunu ise az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yaşayan halk oluşturmaktadır. Yani küresel ısınma ve iklim değişikliğinin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerindeki sosyo-ekonomik etkileri, göç hareketlerindeki artış şeklinde daha belirgin biçimde görülebilmektedir.

İklimsel göç kavramı her ne kadar literatürde son zamanlarda yoğun şekilde tartışılıyor olsa da bu kavrama ilişkin ortaya atılan fikirler nispeten daha eski yıllara dayanmaktadır. Çünkü çevresel faktörlerin içerisinde değerlendirilen iklim, ortaya atılan ilk sistematik göç teorilerinde ve tartışmalarında önemli bir yer teşkil etmektedir. Nitekim 1889 yılında Ravenstein; insan yaşamını zorlaştıran kötü iklim koşulları ile insanların mobilitesi arasında anlamlı ilişkilerin olduğunu ileri sürmüştür⁹⁶. Ancak 19. Yüzyılın sonlarında bile olumsuz

⁹⁶ E. G. Ravenstein (1885). The Laws of Migration, **Journal of the Statistical Society of London**, Cilt 48, Sayı:2. ss. 246-249.

çevre ve iklim şartları tek başına göç hareketlerinin belirleyicisi olarak kabul edilmemiştir. İnsanları göç etmeye ikna eden sebeplerin, çevresel ve iklimsel zorlayıcı nedenlerin yanı sıra baskıcı yönetimler, ağır vergiler ve hakkaniyetsiz yasal uygulamalar olduğu kabul edilmiştir. Ağırlıklı olarak tarım sektöründe faaliyet gösteren halklar verimli toprak, ılıman iklim ve daha kolay yaşam koşullarının arayışı içerisinde yaşadıkları bölgeleri terk ederek yeni yerlere yerleşmişlerdir.

Göçmenlerle çevre ya da iklime ilişkin koşulların yan yana getirilmesi, çevresel faktörler ve insan hareketliliği arasında tek bir nedensel ilişkiye işaret etmektedir. Böylesi bir durum çok boyutlu nedenselliği reddettiği için sosyal bilimlerle ilgilenen birçok bilim insanı tarafından eleştirilmiştir. Sosyal bilimler alanında çalışan bilim insanları için çevre ya da iklim göçmenleri kavramı tek bir nedenselliği işaret eder. Ancak bu yanıltıcı bir durumdur. Çevresel ve doğal faktörler; ekonomik, sosyal ve politik faktörlerle yakından ilişkili olarak multidisipliner bir kavrayışı gerektirir. Bu nedenle çevre

ya da iklim göçmenlerini sadece çevresel değişkenler çerçevesinde değerlendirmek bir eksiklikler.

Volkanik faaliyetler ve deprem gibi diğer tektonik hareketler nedeniyle yaşadıkları yerleri terketmek zorunda olan kişiler “çevresel göçmenler” ya da “çevre göçerleri” olarak adlandırılır. “İklim göçmenleri” ya da “iklimsel göçler” ise küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan olumsuz etkiler ya da ileride ortaya çıkabilecek potansiyel tehlikelere karşı bir önlem olarak yer değiştirme eylemlerini içerir. Diğer taraftan mültecilik göç edilen ülkelere geçici ya da sürekli koruma yükümlülüğü getirdiği için göçmenlikten farklı bir statüyü ifade etmektedir. Buna rağmen literatürdeki birçok araştırmada göçmenliğin ve mülteciliğin eş anlamlıların gibi kullanıldıkları görölmektedir.

Çevresel ve iklimsel mültecilik/göçmenlik tanımı ilk olarak 1985 yılında Essan El-Hinnawi tarafından BM Çevre Programı tarafından hazırlanan bir raporda dile getirilmiştir⁹⁷. El-Hinnawi, çevresel mülteciler ile çevresel

⁹⁷ PIGUET, 2008, s. 1.

göçmenleri aynı kavramlarmış gibi kullanmıştır. El-Hinnawi çevresel mültecileri/göçmenleri göç kararı vermelerine neden olan olaylar bakımından üç gruba ayırmıştır. Bunlar;

- 1-Doğal ve yapay olup olmadığına bakılmaksızın ortaya çıkan felaketler nedeniyle yerlerini değiştirenler,
- 2-Çevrede dramatik değişiklikler yapmak suretiyle (baraj inşaatları gibi) daha önce istikrarlı biçimde yaşadıkları yerleri değiştirenler,
- 3-Çevresel koşullarının kademeli bir şekilde veya savaşlar nedeniyle tahrip olması sonucunda yer değiştirenlerdir⁹⁸.

İklim mülteciliği denilen şey aşırı iklim olayları ve bu olayların sebep olduğu çevresel tahribatlar nedeniyle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda olan kişiler için yapılan bir tanımlamadır. İklim mültecileri uluslararası sınırı aşarak yerlerinden edilenleri tanımlamak için de

⁹⁸ D.C. Bates (2002), Environmental Refugees, Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change, **Population and Environment**, 23, (5), s. 465-477, s. 466.

kullanılmaktadır. Bu şekliyle iklim mültecileri, çevresel etkenlere bağlı olarak göçü gönüllü veya göçe zorlanmış şekilde gerçekleştiren kişileri ifade etmektedir.

Literatürde çoğu araştırmacı tarafından iklim mültecileri ile çevre mültecileri aynı kavramlarmış gibi kullanılıyor olsa da aslında çevre mültecileri iklim mültecilerini de içine alan daha kapsamlı bir kitleden oluşmaktadır. Yani küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle yaşadıkları yeri terketmek zorunda kalanlar; deprem, volkanizma ve diğer tektonik hareketler nedeniyle yer değiştirmek zorunda olanları da bünyesine katarak çevre mültecilerini oluşturmaktadır.

BM Çevre Programı'na (UNEP) göre iklim mültecileri; insan varlığını tehlikeye atan ve/veya hayatlarının kalitesini ciddi şekilde etkilemiş olan (doğal ve/veya insan tarafından tetiklenen) çevresel bozulma nedeniyle geleneksel yaşam alanlarını geçici ya da kalıcı olarak terk etmeye zorlanan insanlar olarak

tanımlamaktadır⁹⁹. İklim göçü ise; insanların yaşam koşullarını olumsuz yönde etkileyen ortamda meydana gelen ani ve öncü değişikliklerin zorlayıcı nedenlerinden dolayı, geçici ya da kalıcı olarak evlerini terk etmek zorunda kalmalarıdır. İklim göçüyle kişinin, ulusal ya da ülkeler arası, zorlu ya da gönüllü, geçici ya da kalıcı, her türlü hareketi açıklanabilmektedir¹⁰⁰. Aslında iklim göçleri nedeniyle insanlar gönülsüz olarak yerlerinden edilmiş olmaktadır. Bu zorunlu bir yer değiştirmedir.

İklim mültecileri küresel ısınma ve iklim değişikliğinin sebep olduğu yıkıcı etkiler nedeniyle kitlesel olarak yaşadıkları ülkeyi terk etmek zorunda olan kişilerden oluşur. İklim mültecisi statüsü, uluslararası hukuki düzenlemelerde kendisine yer bulamamakta, ancak tüm şartları taşımaları halinde uluslararası mülteci statüsünde değerlendirilmektedirler. İklim mültecileri, uluslararası sınırı aşarak yerlerinden edilenleri

⁹⁹ P. SCHWERDTL, K. BOWEN ve C. McMICHAEL (2018). The Health Impacts of Climate-Related Migration, **BMC Medicine**, 16(1):1-7, s. 6.

¹⁰⁰ C. GRAY (2009). Environment, Land and Rural Out-Migration In The Southern Ecuadorian Andes, **World Development**, 37(2): 445–468, s. 450-451.

tanımlamak için kullanıldığı için aynı zamanda çevresel etkenlere bağılı olarak gönüllü veya zorla göç eden kişileri de kapsamaktadır¹⁰¹. Çevre mültecileri ile iklim mültecilerini bu noktada birbirinden ayırmak gerekir. Çünkü iklim mültecileri küresel ısınma ve iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı zorlayıcı sebeplerden dolayı ülkelerini terkederken, çevre mültecilerinde iklim olaylarından bağımsız olarak çevresel sorunlar nedeniyle ülkelerini terketme durumu söz konusu olmaktadır.

2. İKLİM MÜLTECİLERİNİN HUKUKİ DURUMU (STATÜ SORUNU)

İklim değişikliğinin bir sonucu olarak yerinden edilme sürecini yaşayanlar için uluslararası ölçekte hukuki korumanın sağlanmasındaki en önemli zorluk uluslararası hukukta iklim mültecileri kavramındaki belirsizliğin olmasıdır. Özellikle uluslararası çevre örgütlerince 1970'lerden beri sürekli olarak kullanılan ve sayıları gün geçtikçe katlanarak artan iklim mültecileri, hukuki bir kavram olarak uluslararası alanda kabul görmemiştir. Bu

¹⁰¹ GRAY, 2009, s. 453-454.

yüzden de küresel ısınma ve iklim değışikliği nedeniyle göç etmek zorunda olan mültecilerin hakları hukuki anlamda güvence altına alınamamaktadır.

İklim mültecilerinin hukuki statüsünün belirlenmesi kapsamında uluslararası örgütlerin kullandıkları terimler çok önemlidir. İklim değışikliğinin çevresel etkileri nedeniyle göç etmek zorunda kalan insanların nasıl tanımlanacağı, bunların hangi haklardan yararlanabileceği, hangi kategoride değerdendirileceği ve nasıl bir korumaya sahip olacağı oldukça tartışmalı bir konudur.

Göçmen ve mülteci kavramlarının içerdiği hukuki anlamlar nedeniyle bu konuda literatürde kişiden ziyade sürece odaklanan birçok farklı terimle karşılaşmak mümkündür. Bunlar;

- Çevresel göç (environmental migration),
- Çevresel yerinden edilme (environmental displacement),
- İklim göçü (climate migration),
- İklimsel yerinden edilme (climate displacement),

-Çevresel kaynaklı göç (environmentally induced migration),
-İklim kaynaklı göç (climate-induced migration),
-Çevresel hareketlilik (environmental mobility),
-İklim hareketliliği (climate mobility) ve
-Çevresel hareketler (environmental movement)
şeklindedir¹⁰².

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin sebep olduğu göçlere kişi merkezli olarak bakıldığında ise;

-Çevre göçerleri,
-İklim göçmenleri,
-Çevre mültecileri ve
-İklim mültecileri gibi kavramlar ortaya çıkmaktadır.

¹⁰² R.J. NICHOLLS (2003). **An Expert Assessment Of Storm Surge “Hotspots”**. Interim Report to Center for Hazards and Risk Research, Lamont-Doherty Observatory, Columbia University. Flood Hazard Research Centre, University of Middlesex, London, s. 153.

Yukarıda sayılan bu kavramlar çoğunlukla ulusüstü kuruluşların almış olduğu kararlarda, hazırladıkları raporlarda ya da çıkardıkları yasalarda geçmektedir. Peki, bu çevre/iklim göçmenleri ya da mültecileri kimlerdir ve bunlar arasındaki fark nedir? Bu sorulara cevap aramak konuya ilişkin kavram karmaşasını ortadan kaldırmak için oldukça önemlidir.

Genel anlamda, kendi ülkesinden, birçok nedenden dolayı, başka ülkeye göç eden kimseler göçmen olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü; “uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde bir yerden başka bir yere giderek; kişinin hukuki statüsü, yer değiştirme hareketinin istemli veya istemsiz gerçekleşmesi, yer değiştirme hareketin sebepleri ya da gidilen yerdeki kalış süresi gibi faktörleri dikkate almadan, kendi menşe yerinden uzaklaşan kimseleri” göçmen olarak tanımlamaktadır¹⁰³. Perruchoud ise göç kararının kişisel rahatlık nedeniyle ve zorlayıcı bir dış faktör olmaksızın,

¹⁰³ IOM (2011). Glossary on Migration, International Migration Law Series No. 25. <http://www.iom.int/key-migration-terms> (Erişim tarihi 19.12.2018).

ilgili kişi tarafından serbestçe alındığını belirtmektedir¹⁰⁴. Yani, göçmen kavramının belirleyici özelliklerinden birisi; göç kararının ilgili kişinin serbest iradesi ile alınıyor olmasıdır.

Görüldüğü üzere göçmen kavramı çok geniş kapsamlıdır. Her türlü göç hareketi kendisine göçmen kavramı içerisinde yer bulabilmektedir. Dolayısıyla, göçmen kavramı mültecileri ve sığınmacıları da kapsamaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesine göre, mülteciler: “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku

¹⁰⁴ R. PERRUCHOUD (1992). Persons falling under the Mandate of the International Organization for Migration (IOM) and to Whom the Organization may Provide Migration Services, **International Journal of Refugee Law**, 4(2), 205-215. s. 209.

nedeniyle dönmek istemeyen herkes” olarak tanımlanmıştır.

1969 tarihli Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesinin 2. fıkrasında bir kimsenin “kendi menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülke dışında bir başka yerde sığınma aramak için daimi ikamet ettiği yeri terk etmeye zorlanan herkesi”¹⁰⁵ mülteci olarak tanımlamıştır.

1984 Cartagena Mülteci Bildirisi “yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri ya da özgürlükleri tehdit altında olduğu gerekçeleriyle ülkelerinden kaçan kişilerin

¹⁰⁵ M. ÖZCAN (2005). **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku**. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. s. 19.

de mülteci kapsamı içine alınmasını tavsiye etmektedir”.¹⁰⁶

2004/83/EC (AT) sayılı Avrupa Konsey Yönergesinin 2. maddesinin (c) fıkrasının açık ifadesi ile mülteci: “Madde 12 kapsamına girmeyen¹⁰⁷ ve ırk, din, milliyet, siyasal görüş ya da belirli bir sosyal gruba üye olmak nedeniyle zulüm göreceğine dair yerinde bir korkuyla uyruğunda olduğu ülkenin dışında olan ve söz konusu korku nedeniyle kendisini o ülkenin korumasına bırakmak istemeyen bir üçüncü ülke uyruklu ya da yukarıda belirtilen nedenlerle önceki daimi ikamet yeri olan ülkenin dışında olup da o ülkeye dönemeyen ya da söz konusu korku nedeniyle, dönmek istemeyen vatansız bir kişi” anlamına gelmektedir¹⁰⁸.

¹⁰⁶ M. Özcan (2005). **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku**. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. s. 21.

¹⁰⁷ Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme’nin 14. maddesi şu şekildedir: “Madde 14 - Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum basta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.”

¹⁰⁸ T.C.İ.B. (2005). İltica ve Göç Mevzuatı. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, http://www.goc.gov.tr/files/files/iltica_goc.pdf (Erişim tarihi: 03/12/2018)

862/2007 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Tüzüğü'nün 2. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendine göre göçmen; kendi menşe ülkesinden ya da üçüncü bir ülkeden başka bir üye devletin topraklarına, en az 12 aylık bir süre için (ya da tahminen 12 aylık bir süre için) yerleşen kişiler olarak tanımlanmaktadır. Avrupa Parlamentosu tüzüğünde, uluslararası göç örgütünün yaptığı tanıma zaman kısıtı koyularak göçmen tanımının kapsamı belirlenmeye çalışılmıştır.

Sığınmacı ise; 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (A) fıkrasının 2. bendinde belirtilmiş nedenlerden dolayı, başka bir ülkeye, ilgili ulusal ve uluslararası belgeler çerçevesinde, korunmak için yetkili bir makama başvuran ve yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kimseler olarak tanımlanmıştır¹⁰⁹. Sığınmacı statüsündeki kişinin mültecilik statüsüne uygun olmadığı tespit edilirse, insani veya diğer ilgili gerekçelerle kalmak

¹⁰⁹ IOM (2011). Glossary on Migration, International Migration Law Series No. 25.

için izin sağlanmadıkça, ülkeyi terketmeleri istenir. Aksi durumla karşılaşılsa da sınır dışı edilebilirler¹¹⁰.

Mülteci, göçmen ve sığınmacı kavramlarına uluslararası sözleşme ve anlaşmalar bağlamında açıklık getirdikten sonra iklim mültecilerinin küresel ısınma ve iklim değişikliği karşısındaki durumuna vurgu yapmak gerekir. Nitekim iklim değişikliği ile kitlesel göçler arasındaki ilişki ve bu ilişkiye atfedilen önem Polonya'daki 14. İklim Zirvesi'nden bu yana daha da dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. "İklim Değişikliği Kaynaklı Göç, Yerinden Olma Ve Planlı Yer Değiştirme" ile ilgili 2010 yılında Cancun'da kabul edilen adaptasyon kararı ve 2012'de Doha'da kabul edilen "Kayıp ve Hasar (Loss And Damage) Kararları" iklimsel ve çevresel göçün boyutlarının anlaşılabilmesi bakımından oldukça önemli adımlar olmuştur.

İklim değişikliği ve göç arasındaki bağlantıyı tanımak adına atılmış bir diğer önemli adım da 2015

¹¹⁰ IOM (2011). Glossary on Migration, International Migration Law Series No. 25.

yılında imzalanan Paris Anlaşması'dır. Bu anlaşmada, anlaşmaya imza atan tarafların, iklimsel ya da çevresel felaketler nedeniyle yerlerinden olabilecek halkların sorunlarını en alt düzeye indirebilmek adına tavsiyeler sunması ve eylem planları hazırlaması öngörülmüştür.

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere çevresel ya da iklimsel nedenlerden dolayı kişilere, sığınma hakkını içeren mültecilik statüsü verilmemektedir. Yani iklimsel ya da çevresel değişim nedeniyle ortaya çıkan mültecileri temsil eden yasal bir kavram ya da kurumsallaşmış bir mekanizma hâlihazırda bulunmamaktadır.

Küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi nedenler mülteci koruması talep etmek için geçerli nedenler olarak nitelendirilmemektedir. Bu yüzden Birleşmiş Milletler içerisinde mültecilere yardım etmek ve korumakla sorumlu olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) istatistiklerinde, iklimdeki değişimler nedeniyle yerlerinden olan insan gruplarına yönelik yardımlara ilişkin herhangi bir kalem bulunmamaktadır. Çünkü BMMYK, iklim mültecilerini

yetkileri dışında kalan, meşru olmayan hareket halindeki nüfus olarak görmektedir. Bundan dolayı da iklim mültecilerine kanunlarla belirlenmiş bir yardım ya da koruma sağlanmamaktadır.

Mülteci tanımının çevresel göçmenler için uygun olmasını Uluslararası Göç Örgütü (IOM) şu şekilde açıklamaktadır: “Mülteci tanımı uluslararası hukukta oldukça belirgin bir anlam ifade etmektedir ve zulüm altında olma korkusu üzerine inşa edilmiştir. Ancak iklim değişikliğinin etkilerinin bir tür zulüm oluşturduğuna dair uluslararası bir anlaşmaya varmak zordur. Diğer taraftan zulmü gerçekleştirenin devletle ilişkili bir kurum olduğuna dair geleneksel algı artık devlet dışı kurumları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Son olarak iklimsel ve çevresel etkiler, mülteci sözleşmesinin dayandığı beş temel gerekçe (ırk, din, milliyet, sosyal bir gruba ya da siyasi görüşe üyelik) arasında yer almamaktadır”¹¹¹.

¹¹¹ IOM (2014b). **IOM Outlook on Migration, Environment and Climate Change**, IOM, İsviçre.

Yine küresel ısınma ve iklim değişikliğinin potansiyel etkilerinden dolayı göç etmek zorunda kalan kişilere neden mülteci denilmemesi gerektiğini Brown şu şekilde açıklamaktadır. “Öncelikle mültecilik ülke sınırlarını aşmayı gerektirir. Ancak aşırı iklim olayları sonrasında kişiler kendi ülkeleri içerisinde yer değiştirmek zorunda kalmakta, başka bir deyişle kendi ülke sınırları içerisinde yerinden olmaktadır. Bir diğer sebep mülteciliğin; içinde bulunulan olumsuz şartların iyileşmesi ve normalleşmesi halinde geri dönüşü de içeren bir süreç olmasıdır. Küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle tahrip olan ya da deniz seviyesi yükselmeleri nedeniyle yaşanmaz hale gelen yerlere geri dönüş şansı yoktur. Son gerekçe ise mülteciliğin küresel ısınma iklim değişikliği ve çevreyi de kapsayacak şekilde genişletilmesinin mültecilik statüsünün kazanımlarını erozyona uğratacağı ve amacından uzaklaştıracağıdır”¹¹².

Toparlamak gerekirse küresel ısınma ve iklim değişikliğinden kaynaklı göçmenler, herhangi bir

¹¹² O. BROWN, (2008). **Migration and Climate Change. International Organization for Migration, IOM Migration Research Series, No: 31, Switzerland, s. 14.**

uluslararası koruma rejimine tam olarak uymamaktadır. Ne mültecilere ilişkin hukuki düzenlemelerde ne de insan haklarına ilişkin uluslararası düzenlemelerde iklim değişikliğinin neden olduğu göçe vurgu yapan bir husus bulunmamaktadır. İklim göçerleri bu süreçte mülteci sıfatını kazanabilecek şekilde zulme uğramamakta ve uluslararası hukukun bireyden çok devlete odaklanan yapısı onları daha da görünmez kılmaktadır¹¹³.

Küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle yerinden olan insanların mülteci sıfatını taşıması gerektiğini düşünen görüşe göre ise küresel ısınma ve iklim değişikliğinin sorumlusu az gelişmiş, yoksul ve dezavantajlı güneyli insanlar değildir. Bu insanlar gelişmiş, zengin ve avantajı eline geçirmiş kuzeyli halkların yaşadıkları refahın faturasını ödemektedirler. Bu da bir bakıma zulüm olarak görülebilir ve mülteci tanımı içerisinde bu durum kendisine yer bulabilir.

¹¹³ L. Nishimura (2015). Climate Change Migrants': Impediments to a Protection Framework and the Need to Incorporate Migration into Climate Change Adaptation Strategies. **International Journal of Refugee Law**, 27(1), ss. 107–134, s. 114.

Son olarak, iklim mülteciliği kavramındaki mülteci terimi ve mülteci statüsü kullanımını 1951 Mülteci Sözleşmesi ve uluslararası mülteci hukuku bağlamında belirtilen hukuki anlamı karşılamamaktadır. Birleşmiş milletlerin ilgili kurumları ve IOM, “mülteci” teriminin kullanılmasının bu bağlamda iklim kaynaklı hareket eden insanları ifade etmede yerinde olmayacağı için 1951 yılında Mülteci Sözleşmesi'nde düzenlenen mülteci tanımının genişletilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır¹¹⁴.

3. BÖLGELERE GÖRE İKLİM GÖÇÜ PROJEKSİYONLARI VE İKLİM MÜLTECİLERİ

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin gelecek yıllarda ne kadar insanı yerinden edebileceğine ilişkin olarak çeşitli tahminler yapılmaktadır. Bu tahminler yapılırken küresel ısınma ve iklim değişikliğinin göçe olan etkisini doğrudan değerlendiren araştırmacıların yanında bu etkileri sosyo-ekonomik ve siyasi sebeplerin bir çarpanı olarak gören araştırmacılar da vardır. Yapılan

¹¹⁴ G. HUGO (1996). Environmental Concerns and International Migration, **International Migration Review**, 30(1):105-131, ss. 125-127.

tahminlerin tıkanıdığı nokta, iklim değişikliğinin gelecekte mevcut çevresel ve sosyo-ekonomik sorunları daha da şiddetlendirip şiddetlendirmeyeceğinin tam olarak kestirilememesinden kaynaklanmaktadır. Yine küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle yerlerinden edilen insanların uluslararası göçlerle sonuçlanabilecek hareketliliğinin geçici mi kalıcı mı olduğu konusunda tereddütler devam etmektedir.

Bölgesel ölçekli yapılan araştırmalarda, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin sebep olduğu çevresel bozulma ve felaketlerden en çok etkilenebilecek gruplar şu şekilde gruplandırılmıştır¹¹⁵;

-Ekonomisi tarıma dayalı olup kırılgan özellikler gösteren gelişmekte olan ülkeler,

-Beşerî, finansal ve doğal kaynakları yetersiz; kurumsal ve teknolojik kapasiteleri düşük az gelişmiş ülkeler,

-Düşük rakımlı küçük ada ülkelerinde yaşayanlar ve

¹¹⁵ IOM (2014a), s. 2.

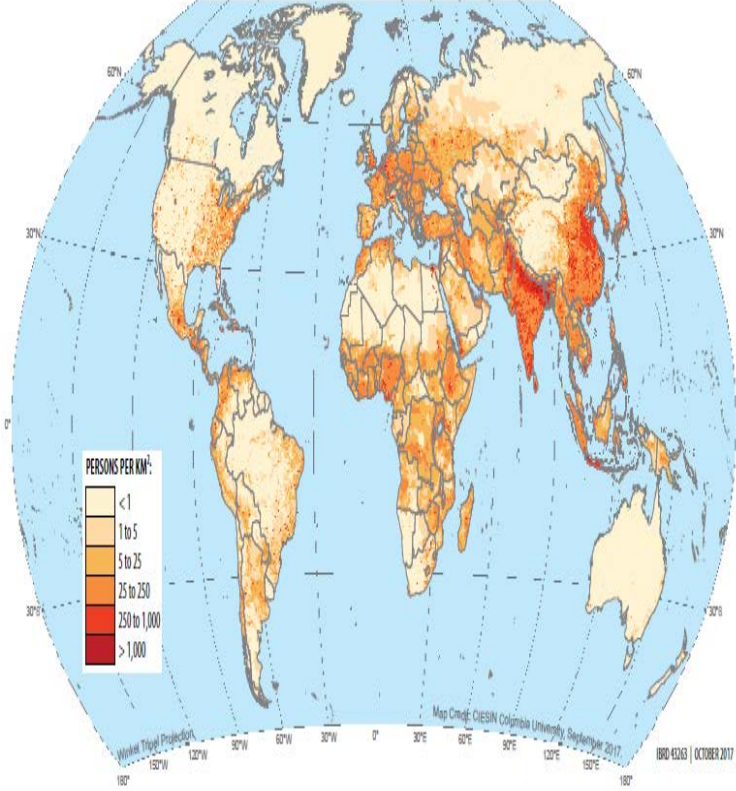
-Kıyı bölgelerinde yaşayanlar.

Çevre, nüfus ve göç baskısı altında bulunan bu bölgelerde durumun iklim değişikliğinin etkileri ile birlikte daha da kötüleşmesi sürpriz bir gelişme değildir. İster ani gerçekleşen aşırı iklim olayları şeklinde gelişsin; ister tedrici şekilde uzun vadede ortaya çıksın iklim değişikliğinin göç hareketleri, düzenleri ve yoğunlukları üzerinde farklı etkileri olacaktır. Tahminler, önümüzdeki 40 yıl boyunca 25 milyon ile 1 milyar arasında insanın iklim değişikliği nedeniyle yer değiştirebileceğini söylemektedir¹¹⁶. Örneğin Jakobeit ve Methmann gelecek 30 yıl içerisinde yaklaşık 150-200 milyon civarında iklim değişikliği mültecisi öngörürken, Christian Aid 2050'ye kadar bir milyar iklim değişikliği mültecisi tahmininde bulunmaktadır¹¹⁷.

¹¹⁶ F. LACZKO ve A. SINGLETON (2016). **Data on Environmental Migration: How Much Do We Know?**, Global Migration Data Analysis Centre (GMDAC) Data Briefing Series, Germany. https://publications.iom.int/system/files/pdf/gmdac_data_briefing_series_issue2.pdf (erişim tarihi: 25.04.2019). s: 9

¹¹⁷ D. KNIVETON, K. SCHMIDT-VERKERK, C. SMITH, ve R. BLACK (2008). **Climate Change and Migration: Improving Methodologies to Estimate Flows**. International Organization for Migration, IOM Migration Research Series, No: 33, Switzerland, s. 32.

Harita 6. Dünya Nüfus Yoğunluğu Haritası

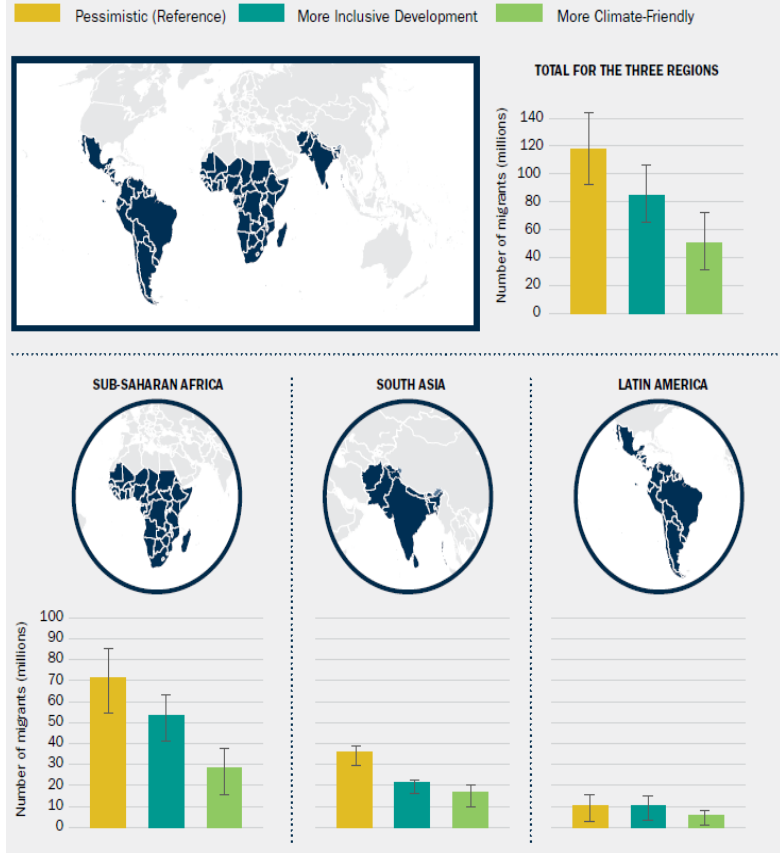

Kaynak: CIESIN (Center for International Earth Science Information Network) - Columbia University. 2013. “Low Elevation Coastal Zone (LE CZ) Urban-Rural Population and Land Area Estimates, Version 2.” Palisades, NY: NASA Socioeconomic Data and Applications Center. doi:<http://dx.doi.org/10.7927/H4MW2F2J>.

———. 2016. “Gridded Population of the World, Version 4 (GPWv4): Population Count.” Palisades, NY:

NASA Socioeconomic Data and Applications Center (SEDAC). <http://dx.doi.org/10.7927/H4X63JVC>

Harita 7. İklim Mülteciliği Projeksiyonları (Sahraaltı Afrika'sı, Güney Asya, Latin Amerika 2050)

Kaynak: RIGAUD, Kumari, Alex de Sherbinin KANTA, Bryan JONES, Jonas BERGMANN, Viviane CLEMENT, Kayly OBER, Jacob SCHEWE, Susana ADAMO, Brent McCUSKER, Silke HEUSER and Amelia MIDGLEY. (2018), **Groundswell: Preparing for Internal Climate Migration**, Washington, DC: The World Bank, s. 24.

Şekilde 2050 yılı itibari ile küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle göç etmek zorunda kalıp; iklim mültecisi durumuna düşecek olan ülkeler için üç ayrı senaryo üzerinden tahminler gösterilmiştir. Buna göre Sahraaltı Afrika'sı, Güney Asya ve Latin Amerika ülkelerini de içine alan yerlerde kötümser senaryoya göre ortalama 143 milyon insanın iklim mültecisi durumuna düşmesi beklenmektedir (86 milyon Sahraaltı Afrika'sı, 40 milyon Güney Asya, 17 milyon Güney Amerika).

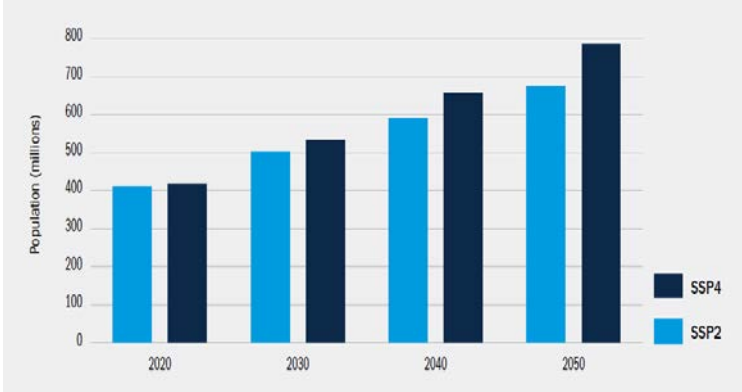
Yapılan projeksiyonlarda görülebileceği üzere küresel ısınma ve iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerini, bu değişikliklere uyum ve azaltım kapasitesi yetersiz olan ekonomik açıdan yetersiz ülkeler en üst düzeyde hissedecektir. Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerine bir uyum mekanizması olarak göç etme eylemini bile gerçekleştirebilecek imkânı olmayan fakir halkın durumunu ise yapılan projeksiyonlarda tespit etmek mümkün değildir. Göç etme imkânı bulunmayan halk, felaketlerin gerçekleştiği bölgelerde açlığa ve ölüme mahkûm şekilde yaşamak zorunda kalmaktadır.

İlimli senaryolar üzerinden yapılan projeksiyonlarda 65 ila 105 milyon insanın Sahra-Altı Afrika'sı, Güney Asya ve Güney Amerika'da mülteci konumuna düşmesi beklenmektedir. Gelecek yıllarda daha da ilerlemesi ve gelişmesi beklenen teknolojiye duyulan güven ile küresel ısınma ve iklim değişikliğine uyum ve azaltım kapasitesinin artırılması yönündeki beklentiler çok daha iyimser senaryoların ortaya koyulmasına sebep olmaktadır. Bu iyimser görüşe göre üç bölge için iklim mültecilerinin sayısının 31 milyon ile 72 milyon arasında değişmesi beklenmektedir.

3.1. Sahraaltı Afrika'sı (Doğu)

Sahraaltı Afrika'sı'nın doğusunda yer alan ülkelerin toplam nüfusu 2017 yılı itibari ile 422 milyon civarındadır. Makul sosyo-ekonomik gelişimle birlikte (SSP2) bu nüfusun 2050 yılında 675 milyon civarına ulaşması beklenmektedir. İstikrarsız sosyo-ekonomik gelişme halinde ise nüfusun 786 milyona ulaşması öngörülmektedir.

Şekil 5. Ilımlı ve İstikrarsız Büyüme Modellerine Göre Sahraaltı Afrika'sının Doğusu'nun Nüfusu (2020-2050)

Kaynak: B. Jones and B. C. O'Neill. 2016. "Spatially Explicit Global Population Scenarios Consistent with the Shared Socioeconomic Pathways." Environmental Research Letters.

Not: SSP2 Ilımlı makul sosyo-ekonomik gelişme

SSP4 İstikrarsız sosyo-ekonomik gelişme

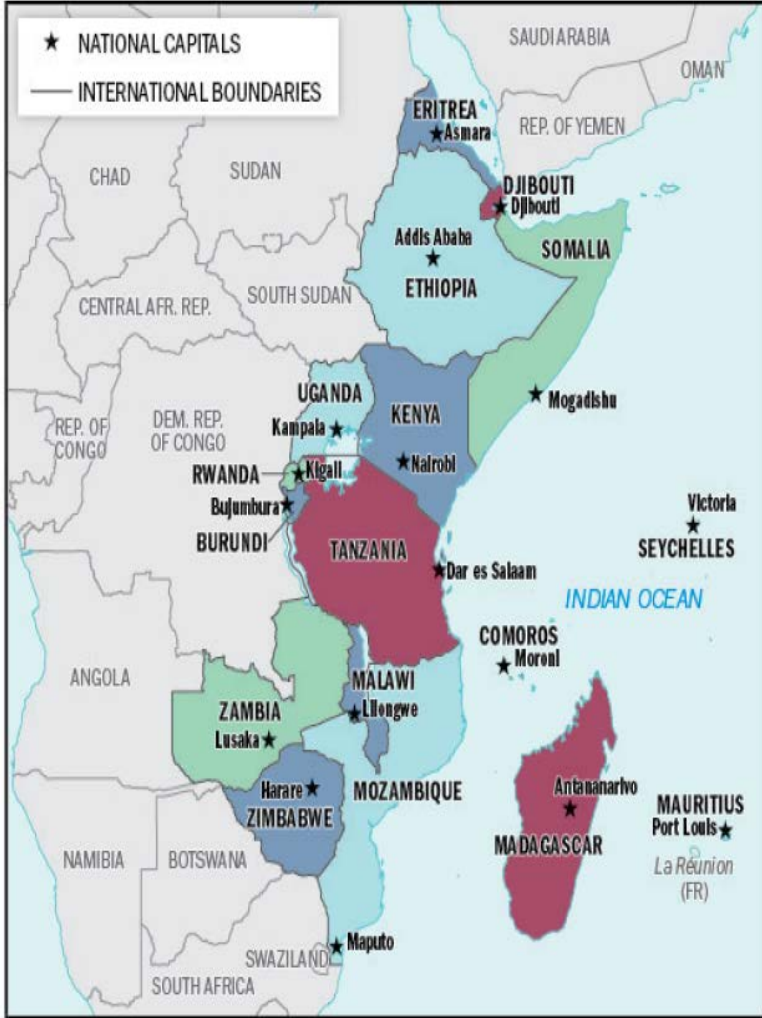
Büyük bir kısmı yarı kurak iklim özellikleri gösteren Doğu Afrika'da; geniş otlaklar, çalılıklar ve savanlar bölgenin bitki örtüsünü oluşturur. Bölgede ayrıca sular atında kalmış çayırlar da yer almaktadır. Burundi, Etiyopya, Madagaskar, Ruanda ve Uganda'nın yüksek

nemli yaylalarında ve kıyılarda ise tropikal geniş yapraklı ormanlar egemendir¹¹⁸.

Sahra Altı Afrikası'nın doğusunda kentsel nüfus, kırsal nüfusa oranla düşük seviyededir. Ancak tüm gelişmekte olan bölgelerde olduğu gibi buralarda da hızlı bir kentleşme süreci yaşanmaktadır. Kenya ve Zambiya hariç, alt bölgedeki ülkelerin geri kalanı en düşük insani gelişme kategorisinde yer almaktadır.

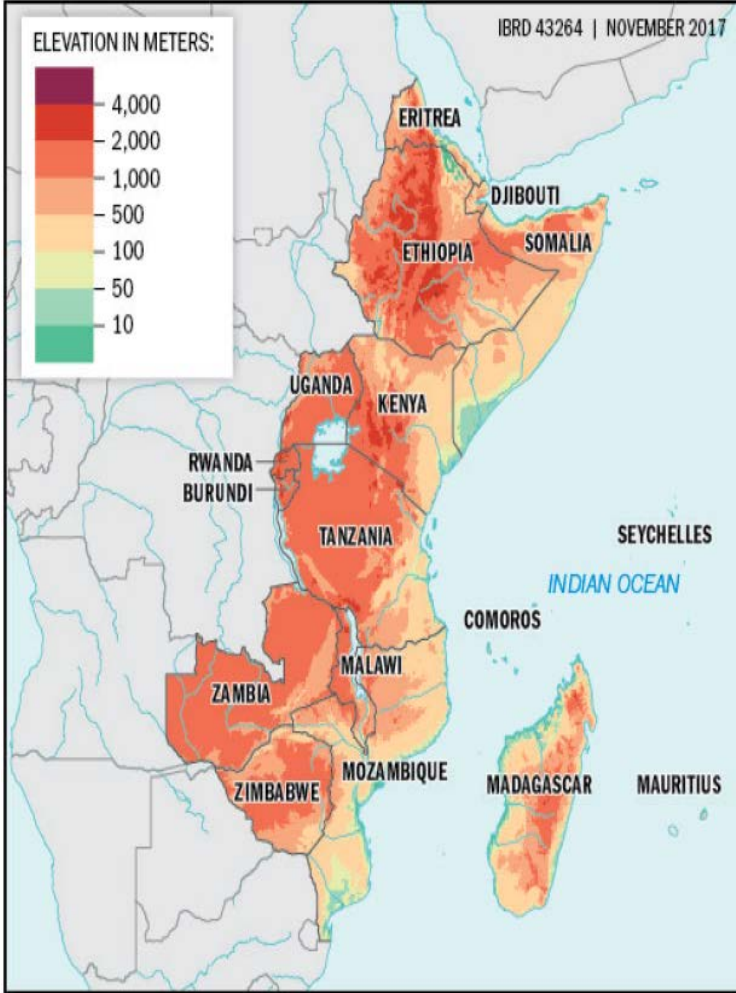
¹¹⁸ OLSON, D. M., E. DINERSTEIN, E.D. WIKRAMANAYAKE, N.D. BURGESS, G.V.N. POWELL, E.C. UNDERWOOD, J.A. D'AMICO, I. ITOUA, H.E. STRAND, J.C. MORRISON, C.J. LOUCKS, T.F. ALLNUTT, T.H. RICKETTS, Y. KURA, J.F. LAMOREUX, W.W. WETTENGEL, P. HEDAO, and K.R. KASSEM (2001). Terrestrial Ecoregions of the World: A New Map of Life on Earth: A New Global Map of Terrestrial Ecoregions Provides an Innovative Tool for Conserving Biodiversity, **BioScience**, 51 (11): 933-938.

Harita 8. Sahraaltı Afrika'sı (Doğu) Politik Sınırlar

Kaynak: RIGAUD vd. 2018, s. 75.

Harita 9. Sahraaltı Afrika'sı (Doğu) Yükseklik

Kaynak: RIGAUD vd. 2018, s. 24.s: 75

Sahraaltı Afrika'sının doğusu dört ana iklim bölgesinden oluşmaktadır. Söz konusu iklim özellikleri; haliç bölgesinde, yüksek rakımlı bölgelerde, kıyı bölgelerde ve güney bölgelerde farklılık göstermektedir. Kuzeydoğudaki haliç bölgesinde iklim genellikle ılıman geçmektedir. Bölgede muson mevsimi olan Haziran-Ekim döneminde yoğun yağışlar görülmektedir. Ancak son 60 yıldaki ölçümlerde, bölgede muson yağmurlarının azalarak; sıcaklıkların yüksek seviyelere ulaştığı gözlemlenmiştir. Böylece bölge daha sıcak ve kurak bir iklimsel yapı özelliği göstermeye başlamıştır¹¹⁹.

Göller bölgesinin yer aldığı yüksek alanlarda, mevsimsel özellikler değişkenlik göstererek, yılın belli dönemlerinde sıcaklık artışları yaşanmaktadır. Yüksek bölgelerde yağışlar Mart-Mayıs ve Ekim-Aralık aylarında

¹¹⁹I. NIANG, O.C. RUPPEL, M.A. ABDRABO, A. ESSEL, C. LENNARD, J. PADGHAM, and P. URQUHART (2014). **Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability**, Part B: Regional Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, ed. V.R. Barros, C.B. Field, D.J. Dokken, M.D. Mastrandrea, K.J. Mach, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L. White, 1199–265. Cambridge: Cambridge University Press.

zirve değerlere ulaşmaktadır. Kıyı b6lgeleerde ise yarı kurak iklim 6zellikleri h6k6m s6rmektedir. Doğu Afrika'nın g6neyinde ise 1980'li yılların başından itibaren sıcaklıkların dramatik şekilde arttığı g6r6lmektedir. Sıcaklık artışlarına paralel olarak b6lgedeki yağışlarda da artış g6zlemlenmiřtir¹²⁰.

Sahraaltı Afrika'sının haliç b6lgesinde son yıllarda kuraklıklar çok sık yaşanmaya başlanmıştır. Haliç b6lgesinde ve Doğu Afrika'nın geri kalanı için yapılan iklim projeksiyonlarında veri eksikliğinden kaynaklı olarak belirsizlikler h6k6m s6rmektedir. Bunun nedeni b6y6k 6l6de, k6resel iklim modellerinin deniz y6zey sıcaklığı gradyanlarının etkisini g6stermede yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır¹²¹. Oluşturulan iklim modelleri bu b6lgenin daha nemli 6zellikler g6stereceğini işaret ederken, eldeki veriler b6lgenin geçen y6zyıla g6re

¹²⁰ R.O. ANYAH and W. QIU (2012). Characteristic 20th and 21st Century Precipitation and Temperature Patterns and Changes Over the Greater Horn of Africa, **International Journal of Climatology**, 32 (3): 347–63.

¹²¹ W.C. YANG, R. SEAGER, M.A. CANE and B. LYON (2015), The Annual Cycle of East African **Precipitation Journal of Climate** 28 (6): 2385–404.

daha kurak hale geldiğini göstermektedir¹²². Doğu Afrika'nın güney bölgelerinin, kısmen sıcaklık eğilimlerinin artması nedeniyle, daha da kurak hale gelmesi beklenmektedir¹²³.

Genel olarak Doğu Afrika'da öngörülen sıcaklık artışları göz önüne alındığında, yağışlardaki mütevazı artışların küresel ısınmanın etkilerini çok da fazla dizginleyemeyeceği anlaşılmaktadır. Çünkü bölgenin giderek daha kuru ve sıcak bir iklimin etkisi altına girdiği görülmektedir. Artan sıcaklıklar bölgede buharlaşmayı daha fazla arttırmaktadır. Bu da bölgede ilerleyen yıllarda kuraklığın daha da artacağına sinyallerini vermektedir.

Bölgede yükselen sıcaklıklar ve aşırı sıcaklık değerlerinin yaşandığı günlerin sayısındaki artışlar, kullanılabilir su havzaları üzerinde stres oluşturmaktadır.

¹²² A.P. WILLIAMS and C. FUNK (2011). A Westward Extension of the Warm Pool Leads to a Westward Extension of the Walker Circulation, Drying Eastern Africa, **Climate Dynamics**, 37 (11-12): 2417–2435.

¹²³ E.CHRISTENSON, M. ELLIOT, O. BANERJEE, L. HAMRICK, and J.E. BARTRAM (2014). Climate-Related Hazards: A Method for Global Assessment of Urban and Rural Population Exposure to Cyclones, Droughts, and Floods, **International Journal of Environmental Research and Public Health**, 11 (2): 2169–2192.

Tarımda kullanılacak sulara erişimin zorlaşması tarım ürünlerinin verimliliğini azaltmaktadır. Ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı olan ülkelerde böylesi bir verimlilik azalışı ciddi sosyo-ekonomik sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bölgede yaşanan iklim değişikliği ve kuraklıklar bölge halkının zorunlu olarak daha elverişli bölgelere göç etmesine sebep olmaktadır¹²⁴.

Sahraaltı Doğu Afrika'sında iklim mültecilerinin sayısının 2020'de 1,9 milyondan 2,7 milyona yani bölge nüfusunun %0,4'ünden %0,7'sine yükselmesi beklenmektedir. 2020 yılından 2050 yılına gelindiğinde ise iklim mültecilerinin bölgede 6.9 milyondan 10.1 milyona yani bölge nüfusunun %0.9'undan, nüfusun %1.4'üne yükselmesi beklenmektedir¹²⁵.

¹²⁴ J. MORRISSEY (2014), **Environmental Change and Human Migration in Sub-Saharan Africa**, In *People on the Move in a Changing Climate*, ed. E. Piguat and F. Laczó. New York: Springer.

¹²⁵ RIGAUD, Kumari, Alex de Sherbinin KANTA, Bryan JONES, Jonas BERGMANN, Viviane CLEMENT, Kayly OBER, Jacob SCHEWE, Susana ADAMO, Brent McCUSKER, Silke HEUSER and Amelia MIDGLEY. (2018), **Groundswell: Preparing for Internal Climate Migration**, Washington, DC: The World Bank. s. 80.

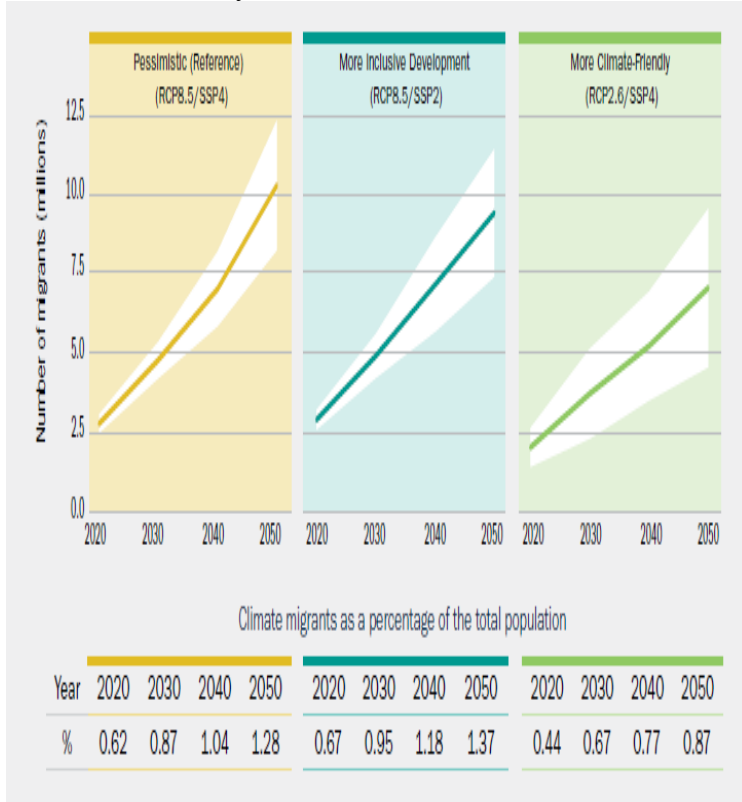
Bölgeye ilişkin yapılan kötümser senaryolara göre 2050 yılına kadar Sahraaltı Afrika'sının doğusunda 10 milyon iklim mültecinin olması kaçınılmazdır. 2020 yılında 2.6 milyon olması beklenen iklim mültecilerinin sürekli artış göstererek 2050 yılında bu seviyelere ulaşması iklim senaristlerine göre sürpriz bir gelişme değildir. Toplam nüfus içerisinde iklim mültecilerinin oranının bu dönemde %0.6'dan %1.3'e yükselmesi beklenmektedir¹²⁶.

Daha iyimser iklim senaryosuna göre ise Sahraaltı Afrikası'nın doğusunda 2020 yılında 1.8 milyona ulaşması beklenen iklim mülteci sayısının, 2050 yılında 6.9 milyon civarına gelmesi öngörülmektedir. Özellikle Victoria Gölü Havzası, Etiyopya'nın yüksek bölgeleri ve Malavi'nin başkenti olan Liongwe, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinin en yoğun hissedileceği bölgelerdir. Dolayısıyla en çok iklim nedeni göçlerin de bu bölgelerden gerçekleşmesi beklenmektedir. Yine Kenya ve Tanzanya'nın kıyı bölgelerinde Batı

¹²⁶ RIGAUD vd. 2018, s: 80

Uganda ve Etiyopya'nın kuzeyindeki yüksek yerlerde iklim mültecilerinin sayısının artacağı öngörülmektedir¹²⁷.

Şekil 6. Sahraaltı Doğu Afrika'da İklim Göçü Senaryoları (Kötümser-İlımlı-İyimser (2020-2050))

Kaynak: RIGAUD vd. 2018, s: 81

¹²⁷ RIGAUD vd. 2018, s: 80-81.

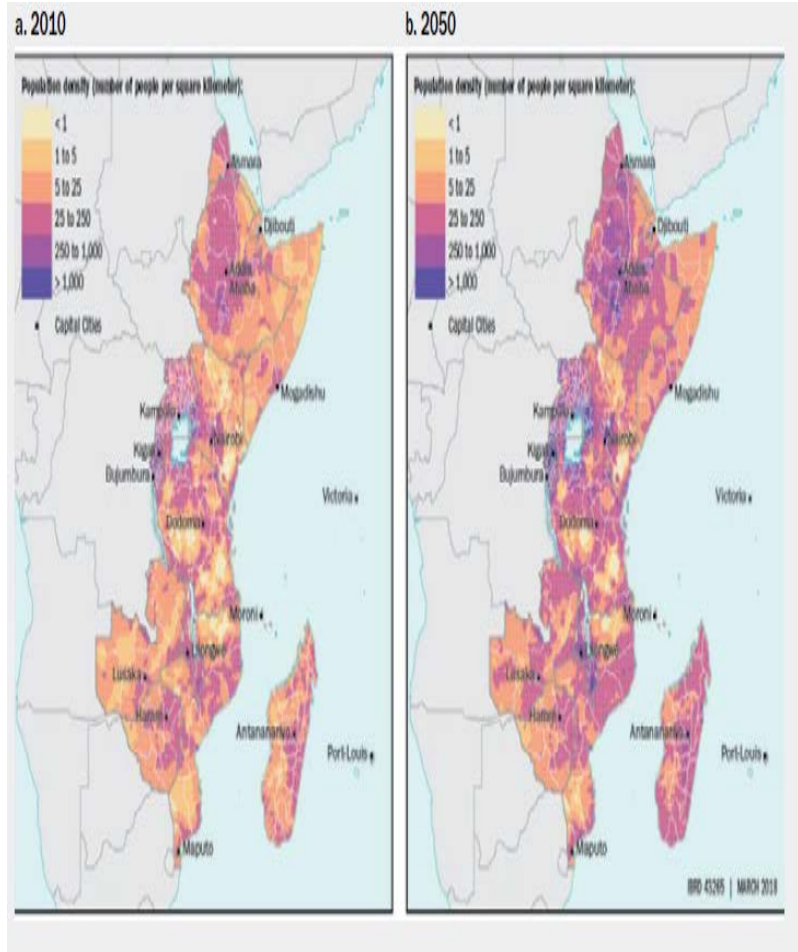
2017 yılı itibari ile 422 milyon civarında olan Sahraaltı Doğu Afrika nüfusunun 2050 yılında ılımlı senaryoya göre 625 milyona; iyimser senaryoya göre 422 milyona ve kötümser senaryoya göre 786 milyona ulaşması beklenmektedir¹²⁸. Görüldüğü üzere her üç senaryoya göre de ciddi miktarda nüfus artışı beklenmektedir. Bu durum alt bölgelerdeki nüfus yoğunluğunun daha da artmasına sebep olacaktır. Nüfus yoğunluğundaki artış ise doğal kaynaklar ve zaten yetersiz olan altyapılar üzerinde büyük bir baskı yaratacaktır. İklim değişikliğinden bağımsız olarak gerçekleşen göçler nedeniyle de nüfusun mutlak seviyede artması beklenmektedir. Bu artış iklim değişikliğinin neden olduğu göçlerin etkisiyle oluşan artıştan daha yavaş gerçekleşecek olsa da bölgede ilerleyen yıllarda gözle görülür biçimde nüfus artışı ile karşı karşıya kalınacaktır.

¹²⁸ RIGAUD vd. 2018, s: 80.

Harita10. Sahraaltı Doğu Afrika'sında Nüfus Yoğunluğu Senaryoları (1)

Sahraaltı doğu Afrika Nüfus Yoğunluğu

Kötümser Senaryo

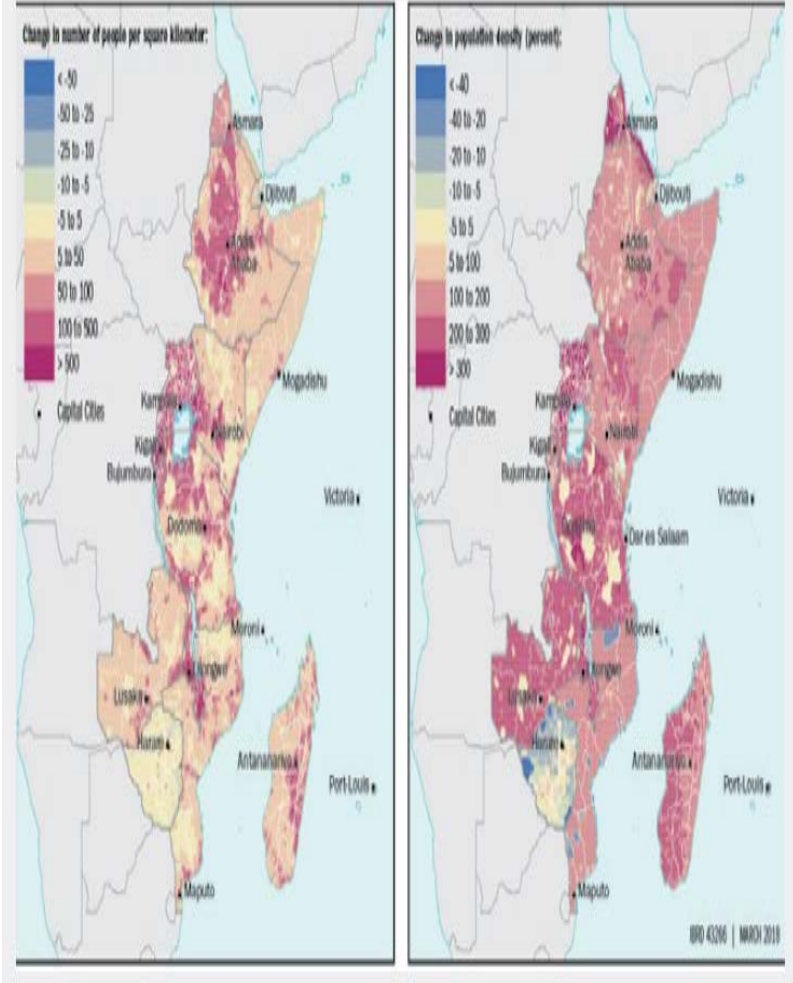

Kaynak: RIGAUD vd. 2018, s. 83

Harita11. Sahraaltı Doğu Afrika'sında Nüfus Yoğunluğu Senaryoları (2)

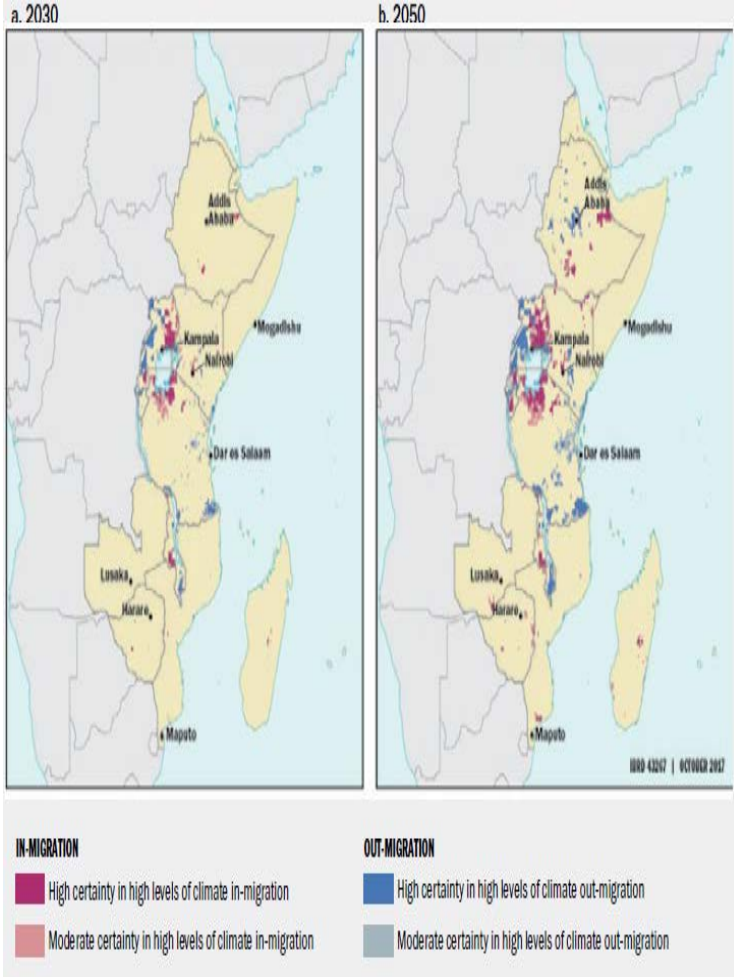
Mutlak Değişim (Kötümser Senaryo)

Yüzdelerik Değişim (Kötümser Senaryo)

Kaynak: RIGAUD vd. 2018, s. 83.

Harita12. Sahraaltı Doğu Afrika İklim Göçleri ve İklim Değişikliğinden Arındırılmış Göçler Bakımından Sıcak Noktalar (2030-2050)

Kaynak: RIGAUD vd. 2018, s. 84.

2030 yılına kadar yaşanacak olan iklim göçleri Victoria Gölü çevresinde sıcak noktalar oluşturacaktır. Bu sıcak noktalar 2050 yılına gelindiğinde bölgenin diğer kısımlarına da yayılmış olacaktır. Etiyopya'nın güneydoğusunda bulunan yüksek bölgeler, Victoria Gölü Havzası, Liongwe bölgesi, Malavi ve izole durumdaki diğer ülkeler iklim değişikliğinin sebep olduğu göçlerin en yoğun görüleceği yerlerdir. Yaşanacak olan göçler sonrasında özellikle yüksek bölgelerdeki nüfus yoğunluğunun daha da artacağı öngörülmektedir. Nüfus yoğunluğunun artacağı bu bölgelerde km^2 'ye düşen kişi sayısının 100'ü aşması beklenmektedir.

Sahraaltı Afrika'sının doğusunda bulunan ülkelere yönelik olarak yapılan projeksiyonlarda yüksek bölgelerdeki tarımsal kapasitenin artan nüfus yoğunluğuna karşı taşıma kapasitesi dikkate alınmamıştır. Ayrıca projeksiyonda teknolojik gelişmeler ve adaptasyon çalışmaları neticesinde artan nüfusun refah içerisinde yaşayabileceği varsayımı da göz ardı edilmiştir. Sahraaltı Afrika'sının doğusundaki yüksek bölgelerde beklenen nüfus artışının kıyı bölgelere nazaran daha fazla olmasının

nedeni ise, yüksek bölgelerdeki iklim şartlarının kıyı bölgelere kıyasla daha elverişli olmasından kaynaklanmaktadır. Modelin, zaten yoğun nüfuslu olan kırsal bölgelerdeki tarımsal kapasitenin aşılması durumunu göz önüne alması ve tarımsal büyümenin sınırlarını ortaya koyması durumunda, iklim göçlerinin başka kentlere ve ülkelere gitmesi daha anlamlı hale gelmektedir.

Sahraaltı Afrika'sının doğusunda yer alan kıyı bölgelerinde küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle nüfusunun azalması beklenmektedir. Söz konusu azalma tüm uyum ve azaltım politikaları ve teknolojik gelişmelere rağmen bölgeden göç verilmesi suretiyle gerçekleşecektir. Kıyı bölgelerindeki iklim nedenli göçlerin iyimser senaryoya göre 150.000 ila 200.000 bin kişi civarında olması beklenmektedir (2020-2050)¹²⁹.

Küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle oluşan deniz seviyesinin yükselmesi Kenya ve Tanzanya'da iyimser iklim senaryolarına göre 200.000' den fazla

¹²⁹ RIGAUD vd. 2018, s. 86.

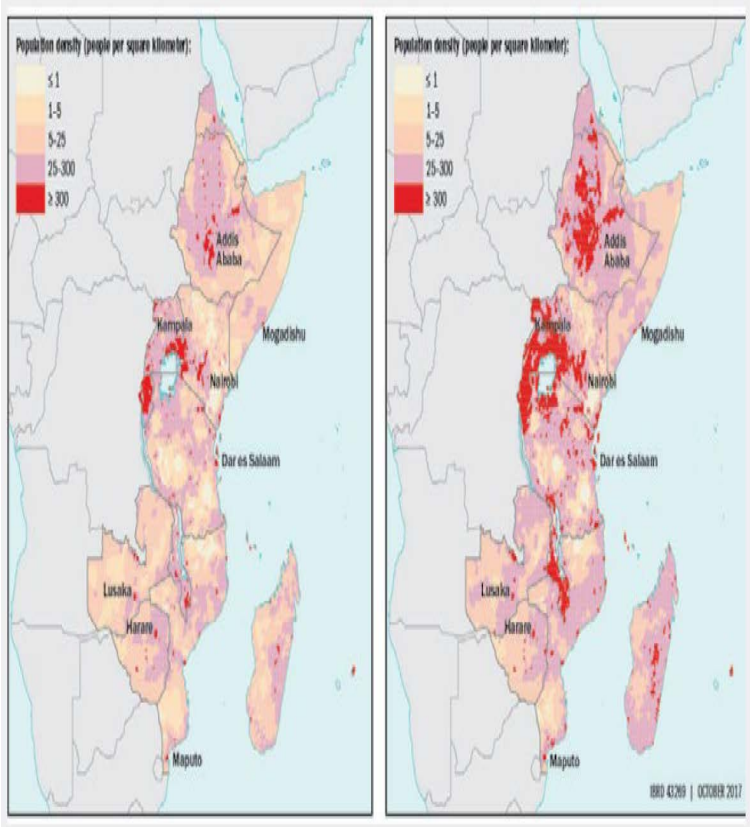
kişinin göç etmesine sebep olacaktır. Doğu Afrika genelinde yüksek nüfus artışı göz önüne alındığında hızlı kentleşme ile birlikte kentsel alanların 2050 yılına kadar dramatik şekilde büyümesi beklenmektedir¹³⁰.

¹³⁰ RIGAUD vd, 2018, s. 86.

Harita13. Sahra Altı Afrikası'nın Doğusundaki Kentsel Alanların Nüfus Yoğunluğu

2010

2050

KAYNAK: RIGAUD, Kumari, Alex de Sherbinin KANTA, Bryan JONES, Jonas BERGMANN, Viviane CLEMENT, Kayly OBER, Jacob SCHEWE, Susana ADAMO, Brent McCUSKER, Silke HEUSER and Amelia MIDGLEY. (2018), **Groundswell: Preparing for Internal Climate Migration**, Washington, DC: The World Bank. s. 88.

3.2. Güney Asya

Afganistan, Bangladeş, Bhutan, Hindistan, İnan, Maldivler, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka'nın yer aldığı Güney Asya'nın nüfusu 2019 yılı itibari 1.9 milyar civarındadır (1,918,211,381). Bu da Güney Asya'yı, tarıma elverişli yerlerde km² ye düşen 855 kişi ile dünyanın en yoğun nüfuslu bölgelerinden birisi yapmaktadır¹³¹. 2050 yılına kadar Güney Asya'da nüfusun 2.4 milyar civarında (2,396,166,661) olması beklenmektedir¹³².

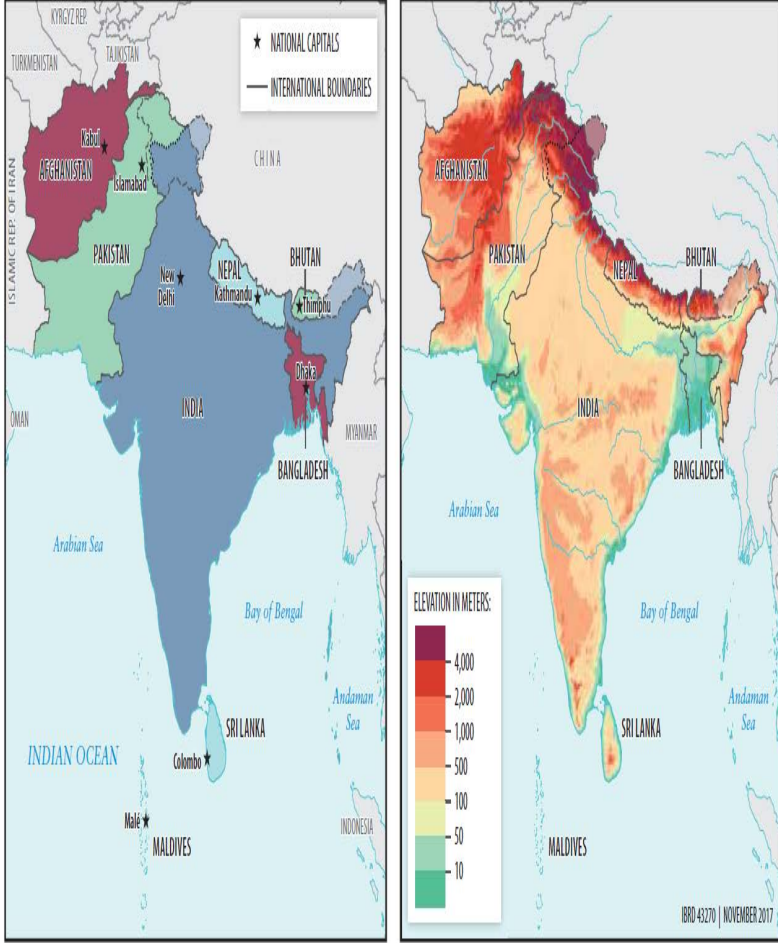
¹³¹ <http://worldpopulationreview.com/continents/southern-asia-population/> (Erişim Tarihi: 06/14/2019)

¹³² <http://worldpopulationreview.com/continents/southern-asia-population/> (Erişim Tarihi: 06/14/2019)

Harita14.

Güney Asya Politik Sınırları

Güney Asya Yükseklik Değerleri

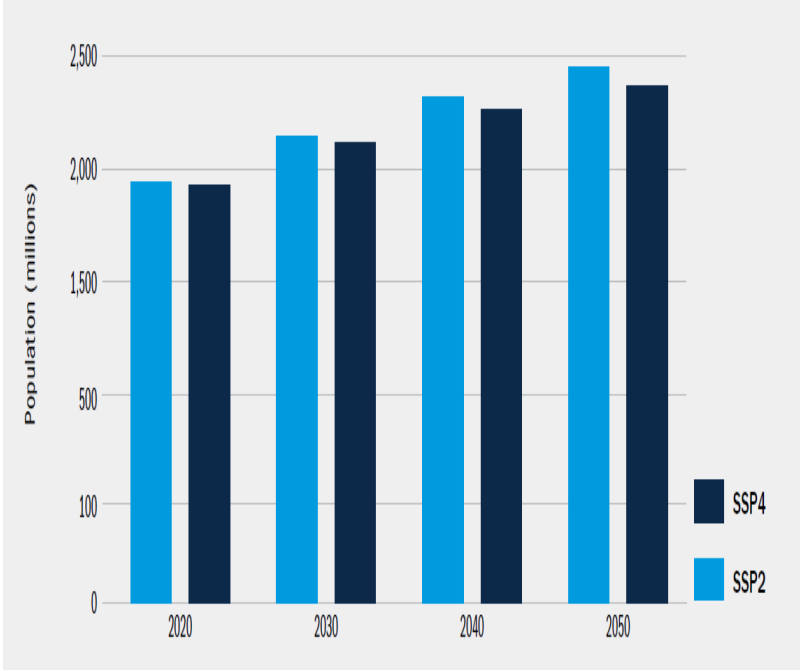
Kaynak: RIGAUD vd. 2018, s. 76.

Afganistan, Pakistan, Hindistan, Bangladeş ve Sri Lanka gibi ekonomik gelişmişlik düzeyi dünya ortalamasının altında olan ülkelerde yoksulluk da oldukça yaygın şekilde görülmektedir. Düşük gelir düzeyi ve yoksulluğun bu kadar yaygın olması, bölge halkını küresel ısınma ve iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerine karşı korunmasız hale getirmektedir. Bölge halkı için doğal felaketlere ve aşırı iklim olaylarına karşı koyabilmek ya da en azından bu etkilere uyum sağlayabilmek oldukça zordur.

Güney Asya bölgesinde 2050 yılına yönelik olarak yapılan kötümser senaryolara göre yaklaşık 35.7 milyon kişinin iklim mülteci haline gelmesi beklenmektedir. İklim mültecilerinin nüfus içerisindeki payının ise, bu senaryo kapsamında 2020'de % 1' den 2050' de %1.6' ya yükselmesi öngörülmektedir. Bölgeye ilişkin yapılan iyimser senaryolarda ise 2050 yılında 11.4 ila 22.4 milyon kişinin yani toplam nüfusun % 0,5'i ila % 1'inin iklim mülteci konumuna geleceği tahmin edilmektedir. Bölgede 2050 yılı itibariyle kötümser senaryoya göre,

iklim mültecileri tüm iç göçmenlerin yaklaşık % 23' ünü oluşturacaktır¹³³.

Şekil 7. Ilımlı ve İstikrarsız Büyüme Modellerine Göre Güney Asya Nüfusu (2020-2050)

Kaynak: RIGAUD vd., 2018, s. 89.

Not: SSP2 Ilımlı makul sosyo-ekonomik gelişme
SSP4 İstikrarsız sosyo-ekonomik gelişme

¹³³ RIGAUD vd, 2018, s. 92.

Güney Hindistan'ın yüksek bölgeleri özellikle Bangalore ve Chennai arasında kalan bölge iklim mültecilerinin yoğunlaştığı sıcak noktaları oluşturacaktır. Ayrıca, Nepal'in bazı bölgelerinde ve Kuzeybatı Hindistan'da da iklim nedeniyle içgöçlerin yaşanması beklenmektedir. İklim nedeniyle dış göçlerin ise Kuzey ve Doğu Bangladeş, Gangetic Platosu'nun kuzeyi ve Delhi'den Lahor'a kadar uzanan bir aksta gerçekleşeceği tahmin edilmektedir¹³⁴.

İklim nedeniyle olarak yaşanacak dış göçlerin, Mumbai, Dakka ve Chennai gibi kıyı bölgelerde yer alan büyük kentleri, deniz seviyesi yükselmesiyle bağlantılı olarak etkilemesi beklenmektedir. Yaşanan dış göçler nedeniyle sulak arazilerde ve pirinç ekim alanlarında nüfusun azalması söz konusu olacaktır. Yağmur alan tarım alanlarındaki nüfusun artan yağışların etkisi ile daha artması beklenmektedir¹³⁵.

¹³⁴ RIGAUD vd, 2018, s. 93.

¹³⁵ RIGAUD vd, 2018, s. 94.

Yaz döneminde yağan muson yağmurları Güney Asya ikliminin en tipik özelliklerindedir. Güney Asya coğrafyasının farklı bölgelerinde muson yağmurları Nisan-Aralık döneminde etkisini göstermektedir. Alçak rakımlı yerlerde muson yağmurları, yüksek rakımlı bölgelere nazaran daha erken başlayıp daha geç sona ermektedir. Hindistan'ın en kalabalık kentlerinden birisi olan Delhi'de Haziran ayında başlayan ve zirve değerlere ulaşan muson yağışları, Eylül ayında sona ermektedir. Muson yağışlarındaki değişiklikler bölgede yıllık yağış düzenini belirlemektedir¹³⁶. Mevsimsel ortalama yağışlar, muson döneminde alınan yağış miktarına bağlı olarak değişiklikler gösterse de¹³⁷ şiddetli yağış ve sellerin son yıllarda daha sık yaşandığı deneyimlenmektedir. Diğer taraftan bölgede, küresel ısınmanın etkisiyle 20. yüzyıl

¹³⁶E.CHRISTENSON, M. ELLIOT, O. BANERJEE, L. HAMRICK, and J.E. BARTRAM (2014). Climate-Related Hazards: A Method for Global Assessment of Urban and Rural Population Exposure to Cyclones, Droughts, and Floods, **International Journal of Environmental Research and Public Health**, 11 (2): 2169-92.

¹³⁷Y.HIJOKA, E. LIN, J.J. PEREIRA, R.T. CORLETT, X. CUI, G.E. INSAROV, R.D. LASCO, E. LINDGREN, and A. SURJAN (2014). **Asia, In Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability**. Part B: Regional Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.

boyunca yıllık ortalama sıcaklıkların sürekli olarak arttığı görülmüştür¹³⁸.

Yapılan tahminler, Güney Asya'nın yüksek enlemlerinin 21. yüzyılın ortalarına doğru daha fazla yağış alacağını söylemektedir. Yapılan bir diğer değerlendirmede Güney Asya'nın yüksek enlemlerinin bu yüzyılın ortalarında daha fazla yağış alacağı; düşük rakımlı bölgelerin ise aldığı yağış miktarında dramatik değişiklikler olmayacağı belirtilmektedir. Uzun vadeli ortalama yağış eğilimlerine ek olarak, yıllar arasındaki yağış rejimi değişkenliğinin Güney Asya muson bölgesinde artması öngörülmektedir¹³⁹.

¹³⁸Y. HIJIOKA, E. LIN, J.J. PEREIRA, R.T. CORLETT, X. CUI, G.E. INSAROV, R.D. LASCO, E. LINDGREN, and A. SURJAN (2014). "Asia." In **Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability**, Part B: Regional Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.

¹³⁹A.MENON, A. LEVERMANN, J. SCHEWE, J. LEHMANN, and K. FRIELER (2013). Consistent Increase in Indian Monsoon Rainfall and Its Variability across CMIP-5 models, **Earth System Dynamics**, 4 (2): 287–300.

Yağış rejimine ve miktarına karşı kırılgan bir yapıda olan tarımsal üretim faaliyetlerine bağılı olarak bölge nüfusu da değişkenlik gösterebilmektedir. Projeksiyonlar, bu yüzyılın ortalarına gelindiğinde Güney Asya'da çok sayıda kişinin gıda güvenliği sorunuyla karşı karşıya kalacağına dikkatleri çekmektedir¹⁴⁰. Kırsal bölgelerde yaşayan hanehalkının, kuraklık ve sellerin tarımsal ürünler üzerindeki negatif etkilerinden dolayı göç etmek zorunda kalması kaçınılmaz olarak görülmektedir¹⁴¹.

Güney Asya bölgesinde 2005 yılından 2010 yılına kadar 8.5 milyon kişinin başka bölgelere göç etmek zorunda kaldığı; göç edenlerin yarısından fazlasının ise (4.6 milyon) İran Körfezi boyunca yerleştikleri bilinmektedir¹⁴². İran körfezi boyunca yerleşen

¹⁴⁰ HIJIOKA, Y., E. LIN, J.J. PEREIRA, R.T. CORLETT, X. CUI, G.E. INSAROV, R.D. LASCO, E. LINDGREN, and A. SURJAN (2014). **Asia, In Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability**. Part B: Regional Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.

¹⁴¹ HUGO, G. and D.K. BARDLSEY (2014). **Migration and Environmental Change in Asia**, In People on the Move in a Changing Climate, E. Piguët and F. Laczó, eds. New York: Springer.

¹⁴² ABEL, G. J. and N. SANDER (2014). Quantifying Global International Migration Flows. *Science* 343 (6178): 1520-1522.

hanehalklarının temel özelliği kalifiye olmamaları ve yetersiz beşeri sermayeye sahip olmalarıdır. Geriye kalan nispeten daha donanımlı ve kalifiye kişilerden oluşan 2.9 milyonluk kitle ise Avrupa'ya ve başta Kanada olmak üzere Kuzey Amerika'ya göç etmiştir.

Tüm bu dış göç hareketlerine rağmen iç göç hala Güney Asya'daki en önemli göç şeklini oluşturmaktadır¹⁴³. Güney Asya'da kentleşme hızı yavaş şekilde ilerlese de iç göç yani kırsal alandan kentlere doğru yaşanan göçler her yıl artış göstermektedir. Bu yüzden Hindistan'daki düşük kentleşme düzeyi araştırmacılar için yanıltıcı olabilmektedir. Çünkü kırsal alanlardaki birçok insan, kentsel alanlarda çalışan aile üyelerine ekonomik olarak bağımlı halde yaşamaktadır¹⁴⁴.

Yeryüzünde nüfus yoğunluğu en yüksek yerlerden birisi konumunda olan Güney Asya'da, göçlerden bağımsız olarak nüfus artış hızı da oldukça yüksek

¹⁴³ ADB (Asian Development Bank) (2012). **Addressing Climate Change and Migration in Asia and the Pacific**, Manila: Asian Development Bank.

¹⁴⁴ RIGAUD vd, 2018, s. 90.

düzeyde gerçekleşmektedir. Bölgede birçok kent, hızlı şekilde nüfuslanıp büyüyor olsa da en hızlı büyüme, Indus Nehri boyunca ve Gangetic Ovası'nda gerçekleşmektedir. Son yıllarda Delhi, Dhaka, Lahore ve Karachi'de de hızlı bir büyüme görülmüştür. Bu kentler kırsal alanlardan gelen göçmenlerle dolup taşmıştır. Bahsi geçen kentlere yönelik göç hareketlerinin yoğunlaşması son zamanlarda sıkça yaşanmaya başlanan su baskınları, fırtına, siklon, kuraklıklar ve yoğun yağışlar gibi doğal afetlerle ilişkilendirilmektedir¹⁴⁵. Bu felaketler bölgede yüzbinlerce insanın zorunlu şekilde yer değiştirmesine sebep olmuştur. Hindistan'da da bu yüzden her yıl düzenli şekilde yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalan çok sayıda insana rastlanmaktadır¹⁴⁶.

Kırsal alanlarda yaşayanlar, tarıma dayalı geçim ekonomileri nedeniyle iklim şartlarına büyük ölçüde bağımlıdır. Halkın geçimini tarımdan sağlıyor olması,

¹⁴⁵ IOM (International Organization for Migration) (2015). Regional Migration Initiatives 2015. Geneva.

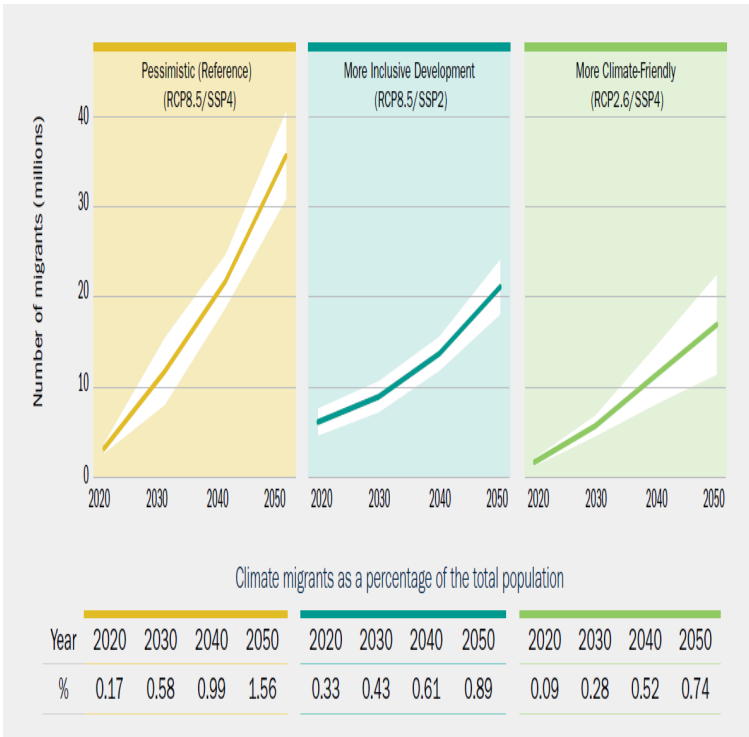
¹⁴⁶IDMC (Internal Displacement Monitoring Center) (2017). **GRID 2017: Global Report on Internal Displacement**, Geneva: Internal Displacement Monitoring Center and Norwegian Refugee Council.

iklim olaylarının yıkıcı etkilerini çok daha derinden hissetmelerine sebep olmaktadır. Hayatta kalabilme eşikleri, yaşanan doğal felaketler nedeniyle sürekli yükselen bu insanlar, çareyi daha yaşanabilir olarak gördükleri kentlere ve ülkelere doğru göç etmekte bulunmaktadır.

Güney Asya’da iklim mültecilerinin sayısının çeşitli senaryolara göre 2020’ de 1.7 milyon ila 6.1 milyon kişiden yani nüfusun % 0.1 ila % 0.3 ünden; 2050 yılında 16.9 milyon ila 35.7 milyona yani nüfusun % 0.7 ila % 1.6’sı düzeyinde yükselmesi beklenmektedir. Kötümser senaryoya göre 37.5 milyon yani bölge nüfusunun % 1,6 sının 2050 yılında iklim mülteci olması beklenmektedir. Daha iyimser senaryolara göre ki bu senaryolar bölgelerin gelişmişlik düzeyinin artması halinde daha yüksek adaptasyon kapasitesinin oluşabileceği yönünde beklenti yaratmaktadır, iklim mültecilerinin sayısının nispeten daha düşük olması umulmaktadır. Buna göre 2050 yılında 21,1 milyon (nüfusun %0.9’u) ve daha iyimser senaryoya

göre de 16.9 milyon (nüfusun % 0.7'si) kişinin iklim mülteci konumuna düşmesi beklenmektedir¹⁴⁷.

Şekil 8. Kötümser, İlimli ve İyimser Senaryolara Göre İklim Mültecileri Güney Asya (2020-2050).

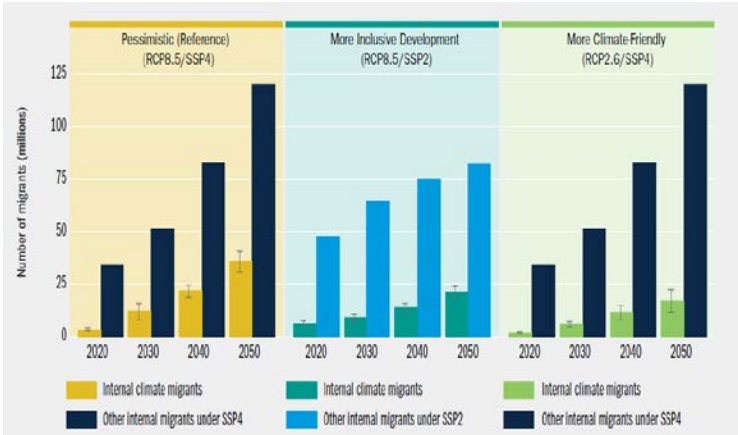

Kaynak: RIGAUD vd., 2018, s: 90

¹⁴⁷ RIGAUD vd, 2018, s. 90.

Göç alan ülkelerin, iklim mültecilerine yönelik olarak izolasyon ya da bu göçleri engellemeye yönelik olarak bir politika uygulamaması halinde, 2020 yılında 33.8 milyon olan iklim mültecisi sayısının 2050 yılında ortalama 119.9 milyon kişiye ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte yapılan tüm senaryolarda ülkelerarası iklim göçlerinde artış öngörülmektedir. Kötümser senaryoda dış göçlerin sayısı ılımlı ve iyimser senaryolara oranla daha yüksektir¹⁴⁸.

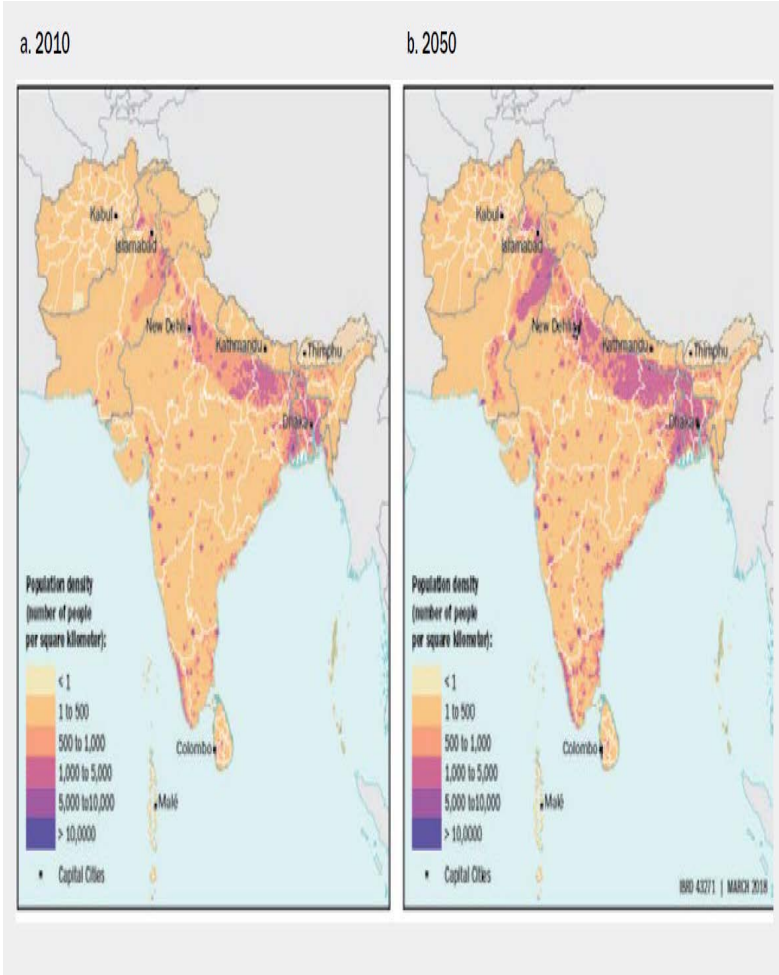
Şekil 9. Güney Asya'da üç senaryoda öngörülen iklim göçmenleri ve diğer iç göçmenler

Kaynak: RIGAUD vd., 2018, s. 91.

¹⁴⁸ RIGAUD vd., 2018, s. 90.

Harita15. Nüfus Yoğunluğu Haritası Güney Asya 2010-2050 Kötümser Senaryo

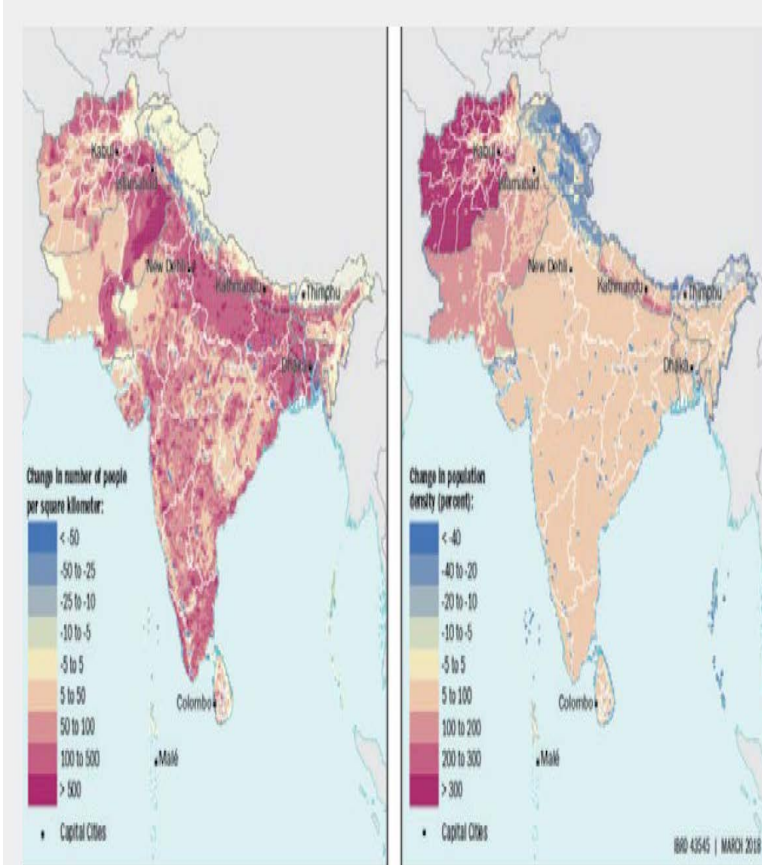

Kaynak: RIGAUD vd., 2018, s. 92.

Harita16. Nüfus Yoğunluğundaki Mutlak ve Yüzdelerik Değişim 2010-2050 (Kötümser Senaryo)

Mutlak değişim

Yüzdelerik değişim

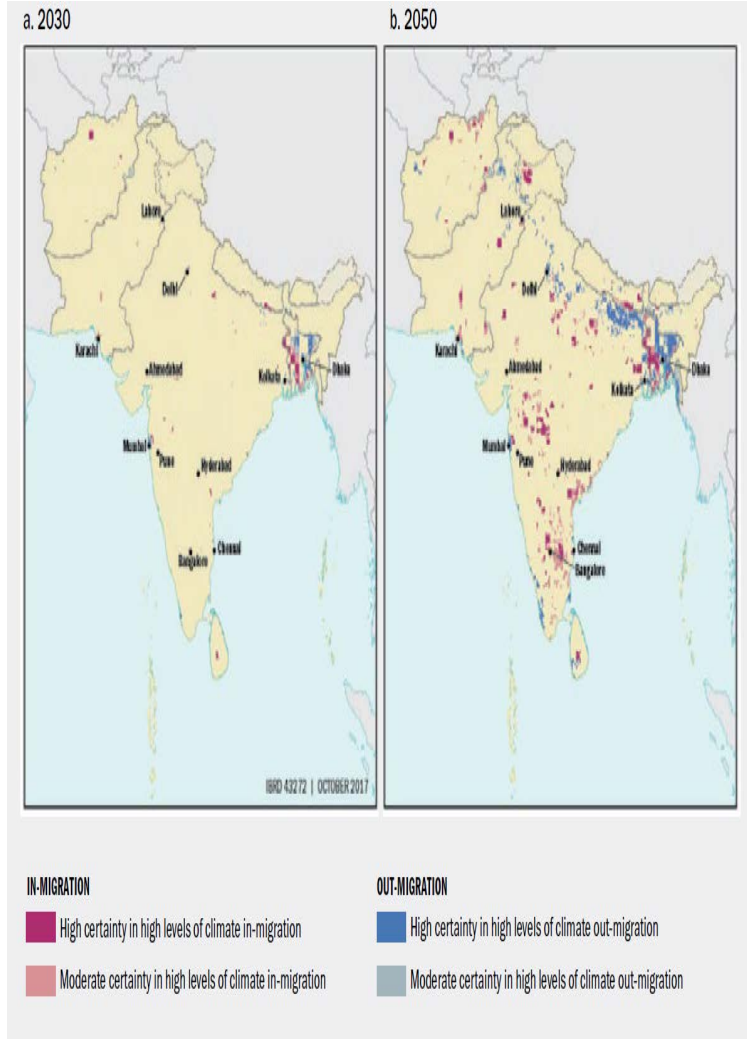

Kaynak: RIGAUD vd., 2018, s. 93.

2030 yılı itibari ile Gangetic Platosu'nda ve Batı Bangladeş'te yaşanacak iç göçler nedeniyle daha çok sıcak noktanın oluşması beklenmektedir. 2050 yılına gelindiğinde ise bu sıcak noktaların Hindistan'ın diğer bölgelerine doğru yayılarak tüm Güney Asya'da görüleceği ileri sürülmektedir. Göç alan yerlerin hemen hemen hepsinin iklim şartları bakımından daha yaşanılabilir ve tarıma elverişli alanlardan oluştuğu görülmektedir. Bu açıdan göç alan yerler benzer özellikler taşımaktadır. Özellikle kullanılabilir su rezervleri bakımından zengin olan Güneydoğu Hindistan'daki Banglore ile Chennai arasındaki koridor, iç göçler sonucunda en çok sıcak noktanın oluşması beklenen yerlerdir. Küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle yaşanacak dış göçler bakımından ise 2050 yılı itibari ile Doğu ve Kuzey Bangladeş'te, Gangetic Platosu'nun kuzey kısımlarında, Delhi'den Lahora kadar uzanan koridorda ve Mumbai'de göçler nedeniyle sıcak noktaların oluşması beklenmektedir¹⁴⁹.

¹⁴⁹ RIGAUD vd, 2018, s. 93-94.

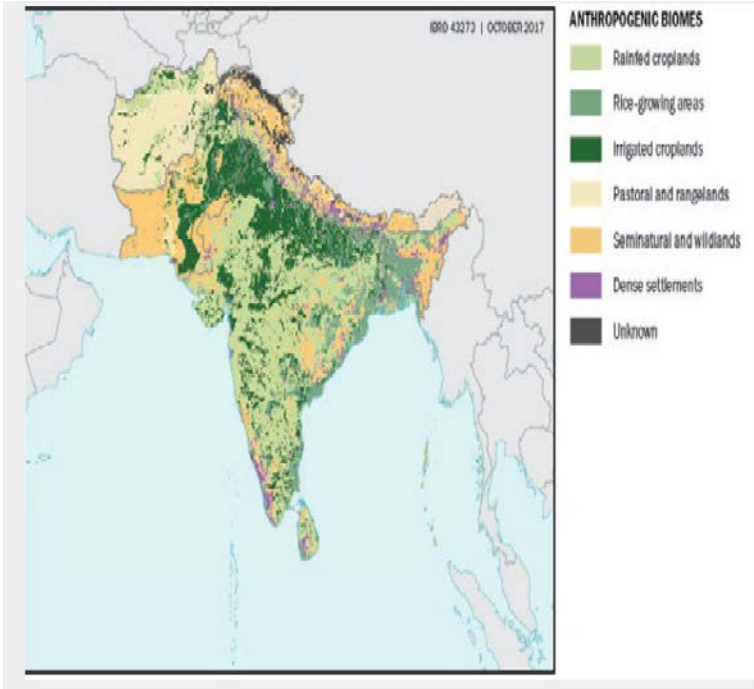
Harita 17. İklim İç ve Dış Göçleri Sıcak Noktaları 2030-2050 Güney Asya

Kaynak: RIGAUD vd., 2018, s. 94.

Ekonomisi büyük oranda tarıma dayalı olan Güney Asya'da yerleşim yerleri aşağıdaki haritada da görüldüğü üzere sulak tarım alanlarının çevresinde kurulmuştur. Bu yüzden sulak tarımsal alanların ve yağış alan bölgelerin yakın çevresi nüfusun yoğunlaştığı yerler olmuştur.

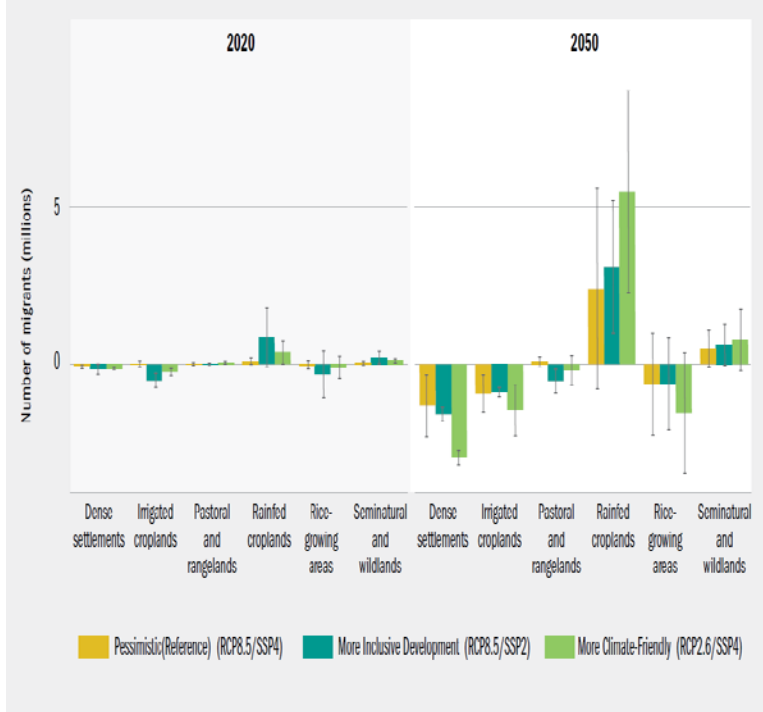
Harita 18. Güney Asya'da Nüfus Yoğunluğu ve Tarım Alanları

Kaynak: Ellis vd., 2010.

Tarım alanlarının ve sulak bölgelerin nüfus yoğunluğunun yüksek olmasının bir diğer sebebi de iç ve dış göçlerdir. Aşağıdaki grafik üç senaryoya göre daha yaşanabilir alanlara gerçekleşmesi beklenen iç ve dış iklim göçlerini göstermektedir.

Şekil 10. Üç Senaryoya Göre Yaşanabilir Alanlara Gerçekleşen İç ve Dış İklim Göçleri 2020-2050

Kaynak: RIGAUD vd., 2018, 95

Kötümser senaryoya göre, yağış alan tarım alanlarının 2050 yılına kadar 5.5 milyon iklim mültecisine ev sahipliği yapması beklenmektedir. Böylesi bir durumun zaten bozulmaya müsait olan tarım alanlarını artan nüfus ve yeni yerleşim bölgelerinin baskısı altına sokması kaçınılmazdır. Daha kapsayıcı ve ılımlı iklim senaryosuna göre ise kötümser senaryodaki göçmen sayısının yarısı kadar iklim mültecisinden söz edilmektedir.

Kötümser senaryoya göre nüfus yoğunluğu fazla olan bölgelerden başka ülkelere doğru 3 milyon civarında dış göçün gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu göçlerin, yağış alan tarım alanlarına ve özellikle pirinç üretimi yapılan tarımsal bölgelere doğru yönelmesi öngörülmektedir. Her üç iklim senaryosunda da iç göçlerin, dış göçlere benzer şekilde yağmur alan sulak tarım alanlarının bulunduğu yerlere yapılacağı tahmin edilmektedir. Sulak tarım alanlarının bulunduğu bölgelere göç, hayatını tarımsal üretimden sağlayan insanlar için büyük önem taşımaktadır. Özellikle geleneksel yöntemlerle ve düşük verimlilikle yapılan pirinç tarımı, sulak alanlara olan göçü daha da cazip hale getirmektedir.

Güney Asya bölgesinin kıyı kesimlerinde ise tüm senaryolara göre 2050 yılına kadar 0.5 ila 1.5 milyon kişinin göç etmesi beklenmektedir. Kötümser senaryoda, deniz seviyesi yükselmesinin yaklaşık 1.5 milyon kişiyi yaşadıkları kıyı bölgelerinden başka yerlere doğru göç etmeye zorlayacağı düşünülmektedir. Gerçekleşmesi beklenen bu göçlerde yaşanılabilir alanların sular altında kalması, tarım alanlarının zarar görmesi ve temiz suya erişimin zorlaşması başat faktörler olacaktır.

Şekil 11. Üç Senaryoya Göre Kıyı Bölgelerde Gerçekleşmesi Beklenen İklim Göçleri 2020-2050

Kaynak: RIGAUD vd., 2018, s. 96.

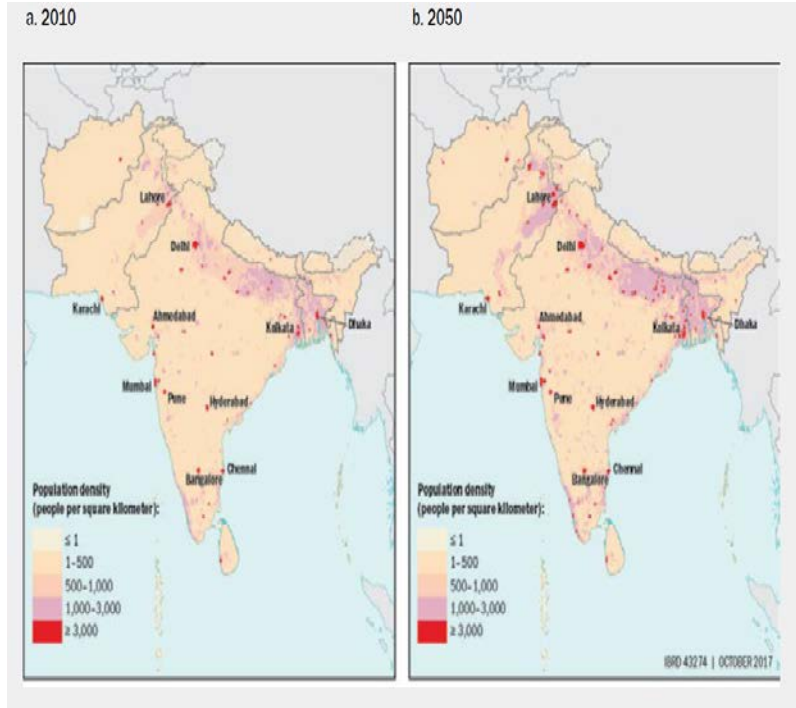
Güney Asya'da km^2 'ye yaklaşık 3000 kişi düşmektedir. Bu rakam bile bölgede nüfus yoğunluğunun boyutlarını gözler önüne serilmesi bakımından yeterli gelebilir. Böylesi bir nüfus yoğunluğunun Doğu Afrika'da yaşandığı düşünülecek olursa; Doğu Afrika'da bu yoğunluğa ulaşan çoğu yerin kent merkezi olarak değerlendirilmesi gerekir.

Nüfus yoğunluğundaki bu yüksek değerlere rağmen, Güney Asya'daki kentsel alanların 2050 yılına kadar daha da genişleyeceği tahmin edilmektedir. Özellikle kent çeperlerinde, mevcut büyükşehir alanlarının çevresinde ve Hindistan'daki Gangetic Ovası'nın doğu kısmındaki bazı küçük yerleşimlerde, kentleşme faaliyetlerinin artması beklenmektedir.

İyimser senaryoya göre (SSP2) Güney Asya'nın kentsel bölgelerinde yaşayan nüfus 2010 yılında yaklaşık 150 milyon iken 2050 yılında 264 milyona ulaşacaktır. Kötümser senaryoya göre ise 2050 yılında 325 milyon kişinin kentlerde yaşaması beklenmektedir. Ancak kentsel alanlar büyürken kıyılarda yer alan kentlerden başka ülkelere doğru iklim göçlerinin yaşanacağı tahmin

edilmektedir. Deniz seviyesinin yükselmesinin ve fırtına kabarmalarının bir sonucu olarak Dakka, Karachi ve Mumbai'nin kıyı bölgelerinden kitleler halinde göç edilmesi beklenmektedir. Bu da büyük metropollerdeki toplam nüfus artış hızınının bir bakıma yavaşlaması anlamına gelmektedir.

Harita 19. Güney Asya'da Nüfus Yoğunluğu 2020-2050

Kaynak: RIGAUD vd., 2018, 97

3.3. Meksika ve Orta Amerika

Sahraaltı Afrika'sının doğusu ve Güney Asya'da olduğu gibi Meksika ve Orta Amerika'da da her üç senaryoya göre iklim mültecilerinin sayısının artacağı tahmin edilmektedir. Bölgede iklim mültecilerinin sayısının 2050 yılına kadar ortalama 1.4 ila 2.1 milyon civarına ulaşması beklenmektedir¹⁵⁰.

Meksika ve Orta Amerika'da geçmişten günümüze kadar devam eden hızlı nüfus artış trendleri yaşanmaktadır. Bölge bu açıdan oldukça yoğun nüfuslu merkezlere sahiptir. Bölgede Guatemala'nın yüksek bölgelerindeki verimli tarım alanları, Meksika Merkez Plato'su ve diğer büyük kent merkezleri nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu yerler arasındadır.

Meksika ve Orta Amerika bölgesine ilişkin yapılan tahminlerde, iklim mülteci rakamları arasında önemli bir farklılık söz konusudur. Çünkü Meksika ile alt bölgenin geri kalanı arasındaki gelişme düzeyindeki heterojenlik,

¹⁵⁰ RIGAUD vd., 2018, s. 99.

iklim mültecisi sayısına ilişkin yapılan tahminlerin geniş bir skalada yer almasına sebep olmaktadır. Nitekim bölgeye ilişkin yapılan tahminlerde 2050 yılına kadar 0.2 milyon ila 3.9 milyon arasında iklim mültecisinin ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir. Kötümser senaryoya göre 2050 yılına kadar Meksika ve Orta Amerika'da yaklaşık olarak 3.9 milyon iklim mültecisi ortaya çıkacaktır. Yani bu tahmine göre bölge halkının %1'i 2050 yılına gelindiğinde iklim mültecisi durumuna düşecektir. Bölgede diğer iç göçmenlerle birlikte bu rakam 2020'de % 6,3' ten % 8,9' a, 2050'de ise % 8.5' den % 12.6'ya yükselecektir. Yapılan tüm tahminler, bölgede kötüleşen iklim şartları nedeniyle stres altına giren kullanılabilir su kaynakları ve azalan tarımsal üretim nedeniyle iklim göçlerinde görülen dramatik yükselmelerin, bu yüzyılın sonuna kadar süreceği yönündedir¹⁵¹.

Meksika Merkez Platosu ve Guatemala'nın yüksek bölgeleri iklim iç göçlerinin sıcak noktalarını oluşturmaktadır. Bu iki ülkede yer alan alçak bölge ve ovalarda yaşayan kişiler artan sıcaklığın da etkisiyle daha

¹⁵¹ RIGAUD vd., 2018, s. 99.

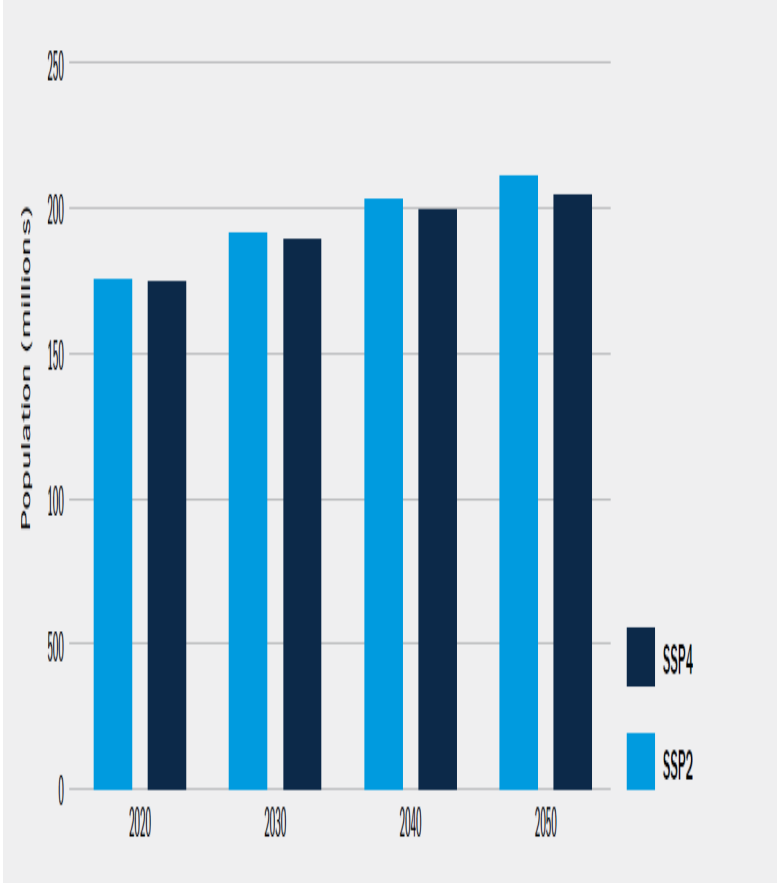
serin ve daha yaşanılabilir yüksek bölgelere göç etmektedir.

İklim nedenli dış göçlerin ise Meksika Körfezi'nin düşük rakımlı kıyı bölgeleri boyunca ve Guatemala'nın Pasifik kıyılarında görülmesi beklenmektedir. Meksika'nın Monterrey ve Guadalajara gibi kentlerinde de iklim nedenli dış göçlerin yaşanacağı tahmin edilmektedir.

Bölgenin nüfus trendleri; Orta Amerika nüfusunun dramatik şekilde, Meksika nüfusunun ise daha kontrollü biçimde artacağını göstermektedir (SSP4). Diğer taraftan bölgedeki orta gelir seviyesine sahip Meksika, Panama ve Kosta Rika gibi ülkelerin nüfus artışı SSP2 senaryosunda SSP4 senaryosuna göre az da olsa yüksek gerçekleşecektir¹⁵².

¹⁵² RIGAUD vd., 2018, s. 99.

Şekil 12. Meksika ve Orta Amerika’da İki Sosyo-ekonomik Gelişme Şekline Göre Nüfus Trendleri (2020-2050)

Kaynak: Jones ve O’Neill, 2016.

Not: SSP2 Düzenli Makul Sosyo-Ekonomik Gelişme;
SSP4 İstikrarsız Sosyo-Ekonomik Gelişme

Meksika ve Orta Amerika bölgesinin topografik yapısı, kıyısı olduğu okyanuslarla sürekli etkileşim içerisinde bulunduğundan; sıcaklık, yağış, nem ve rüzgâr değerleri bakımından istikrarlı bir seyir izlemez¹⁵³. Bölgenin tipik iklim özelliklerini kuraklık ve aşırı yağışlar ile rüzgârların sebep olduğu tropik fırtınalar belirlemektedir. Son zamanlarda bölgede aşırı iklim olaylarının yaşanma aralığı giderek azalmış ve bu iklim olayları daha da şiddetli hale gelmiştir¹⁵⁴.

Bölgede yaz yağışları, mevsim sonlarına doğru ve daha düzensiz bir şekilde görülür olmuştur. Daha geç ve daha düzensiz bir seyir izleyen yağışlar tüm mevsim

¹⁵³ A.V. KARMALKAR, R.S. BRADLEY and H.F. DIAZ (2011). Climate Change in Central America and Mexico: Regional Climate Model Validation and Climate Change Projections, **Climate Dynamics**, 37: 605.

¹⁵⁴ G.O. MAGRIN, J.A. MARENGO, J.-P. BOULANGER, M.S. BUCKERIDGE, E. CASTELLANOS, G. POVEDA, F.R. SCARANO, and S. VÍCUNA (2014). **Central and South America: In Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability** Part B: Regional Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, ed. V.R. Barros, C.B. Field, D.J. Dokken, M.D. Mastrandrea, K.J. Mach, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L. White, 1499–566. Cambridge: Cambridge University Press.

boyunca yoğun bir biçimde aralıklı olarak devam etmektedir¹⁵⁵. Aşırı yağış sıklığının fazla olması, aşırı yağışların tahrip edici potansiyelini daha da artırmaktadır. Bunun yanı sıra özellikle bölgenin kuzeyinde ortalama yıllık yağış miktarında iklim değişikliğinin etkisiyle azalmalar söz konusu olmaktadır¹⁵⁶.

Uluslararası İklim Değişikliği Konferansı'nda (IPPC), Meksika ve Orta Amerika'da bu yüzyıl boyunca yağışların azalacağı tespit edilmiştir. IPCC tahminlerine göre, yüzyılın sonuna kadar Kuzey Orta Amerika ve Meksika'da Ekim ve Mart ayları arasında yağışların azalması öngörülmektedir¹⁵⁷. Ayrıca, CMIP530 küresel iklim modelleri ve diğer bölgesel modeller, Haziran

¹⁵⁵ MAGRIN vd. (2014).

¹⁵⁶ C. P. REYER, S. ADAMS, T. ALBRECHT, F. BAARSCH, A. BOIT, N.C. TRUJILLO, M. CARTSBURG, D. Coumou, A. Eden, E. Fernandes, and F. Langerwisch (2015). Climate Change Impacts in Latin America and the Caribbean and Their Implications for Development, **Regional Environmental Change**, 17 (6): 1–21.

¹⁵⁷ E. CHRISTENSON, M. ELLIOT, O. BANERJEE, L. HAMRICK, and J.E. BARTRAM (2014). Climate-Related Hazards: A Method for Global Assessment of Urban and Rural Population Exposure to Cyclones, Droughts, and Floods, **International Journal of Environmental Research and Public Health**, 11 (2): 2169–92.

ayından Eylül ayına kadar tüm Meksika ve Orta Amerika'da yağışların azalacağını söylemektedir¹⁵⁸.

El Nino Güney Salınımı (ENSO), bölgedeki iklim değişkenliğinin başlıca belirleyici gücü durumundadır. El Nino'nun karakteristik özelliği; bölgenin güneyinde kuraklık hüküm sürerken bölgenin kuzeyinin daha nemli bir özellik göstermesidir. La Lisa'nın hâkim olduğu dönemlerde ise bunun tam tersi özellikler ortaya çıkmaktadır¹⁵⁹.

El Nino Güney Salınımı'nın (ENSO) ileriki yıllarda da bölge iklimi üzerinde etkili olması beklenmektedir. Ancak El NINO' nun hangi sıklıkta ve yoğunlukta yaşanmaya devam edeceği halen belirsizliğini korumaktadır. Buna rağmen El NINO' nun ileride aşırı iklim olaylarını tetikleyeceği yönünde sağlam kanıtlar mevcuttur¹⁶⁰. Yapılan iklim projeksiyonlarında kuraklık

¹⁵⁸ RIGAUD vd, 2018, s. 100.

¹⁵⁹ S. J. MASON, and L. GODDARD (2001). Probabilistic Precipitation Anomalies Associated with ENSO, **Bulletin of the American Meteorological Society**, 82 (4): 619-638.

¹⁶⁰C. WENJU, S. BORLACE, M. LENGAGNE, P. Van RENSCH, M. COLLINS, G. VECCHI, A. TIMMERMAN, A. SANTOSO, M. McPHADEN, L. WU, M.H. ENGLAND, G. WANG, E.

yaşanacak bölgelerde bu durum tropikal siklonlarda azalmayla açıklanmaktadır. Bunun yanı sıra aynı iklim projeksiyonlarında bazı bölgelerdeki yağış oranlarında artış da öngörülmektedir. Bu da bölgede yaşanan iklimin daha da istikrarsızlaşacağını göstermektedir.

Meksika ile Guatemala, Nikaragua, Kosta Rika, El Salvador ve Panama gibi Orta Amerika ülkelerinden göçler çoğunlukla kuzeye yani Amerika Birleşik Devletlerine yapılmaktadır¹⁶¹ ¹⁶². Bu göçleri etkileyen birçok sosyo-ekonomik sebep vardır. Son yıllarda artan kuraklıklar ve şiddetini arttıran tropik fırtınalar geçimlerini tarımdan sağlayan aileleri daha yaşanabilir yerlere göç etmeye zorlamaktadır. Bu yaşanılabilir yerler arasında en fazla tercih edilen ülke de coğrafi olarak en

GUILYARDI and F.-F. JIN (2014). Increasing Frequency of Extreme El Nino Events Due to Greenhouse Warming, **Nature Climate Change** 5 (1): 1–6.

¹⁶¹ R.J. NAWROTZKI, F. RIOSMENA, and L.M. HUNTER (2013). Do Rainfall Deficits Predict U.S.-Bound Migration from Rural Mexico? Evidence from the Mexican Census, **Population Research and Policy Review**, 32 (1): 129-158.

¹⁶² S. FENG, A.B. KRUEGER and M. OPPENHEIMER (2010). Linkages among Climate Change, Crop Yields and Mexico–US Cross-Border Migration, **Proceedings of the National Academy of Sciences**,107 (32): 14257–62.

yakın ve refah seviyesi en yüksek durumda olan Amerika Birleşik Devletleri'dir¹⁶³.

Bölgenin gıda sistemi büyük ölçüde mısır ve fasulye üretimine dayanır. Uzun dönem iklim değişikliği ve iklimde yaşanan istikrarsızlıklar; Honduras, El Salvador ve Nikaragua gibi ülkelerdeki tarımsal üretimi önemli düzeyde azaltırken, bu etkilerden Guatemala'nın yüksek bölgeleri nispeten daha az zarar görmektedir¹⁶⁴. İklim değişikliği bölgede küçük üreticiler ve çiftçiler açısından büyük ekonomik kayıpların yaşanmasına da sebep olmaktadır. Örneğin bölgenin en önemli ihracat ürünlerinden olan kahve ve kakao üretiminin iklim değişikliğine bağlı olarak azalması, bölge halkını yeni geçim kaynakları bulmaya zorlamaktadır. Geçim sıkıntısı

¹⁶³ K. WARNER, C. ERHART, A. de SHERBININ, S.B. ADAMO, and T. CHAI-ONN (2009). In Search of Shelter: **Mapping the Effects of Climate Change on Human Migration And Displacement**, Bonn: United Nations University, CARE, and CIESIN-Columbia University.

¹⁶⁴ A. EITZINGER, P. LADERACH, K. SONDER A. SCHMIDT, G. SAIN, S. BEEBE, B. RODRIGUEZ, M. FISHER, P. HICKS, C. NAVARRETE-FRIAS, and A. NOWAK (2012). Tortillas on the Roaster: Central America's Maize-Bean Systems and the Changing Climate, **CIAT Policy Brief 6**. **Centro Internacional de Agricultura Tropical (CIAT)**, Cali, Colombia.

yaşamaya başlayan hanehalklarından bazıları ülke içerisinde daha yaşanılabilir yer arayışına girerlerken, bazıları ise ülkelerini terk ederek başka yerlere göç etmektedir¹⁶⁵.

Şekil 13. Meksika ve Orta Amerika'da Üç İklim Senaryosuna Göre Öngörülen İç İklim Göçmen Sayısı

KAYNAK: RIGAUD vd., 2018, s.101.

¹⁶⁵ C.M.TUCKER, H. EAKIN and E.J. CASTELLANOS (2010). Perceptions of Risk and Adaptation: Coffee Producers, Market Shocks, and Extreme Weather in Central America and Mexico. **Global Environmental Change**, 20 (1): 23–32.

Kötümser senaryoya göre 2020 yılında 0.6 milyon kişinin yani bölge nüfusunun %0.4' ünün; 2050 yılında ise 2.1 milyon kişinin iklim mülteci konumuna gelmesi beklenmektedir. Bu senaryoya göre 2050 yılında bölgeden göç edecek iklim mültecilerinin sayısı bölge nüfusunun %1' ini oluşturacaktır¹⁶⁶.

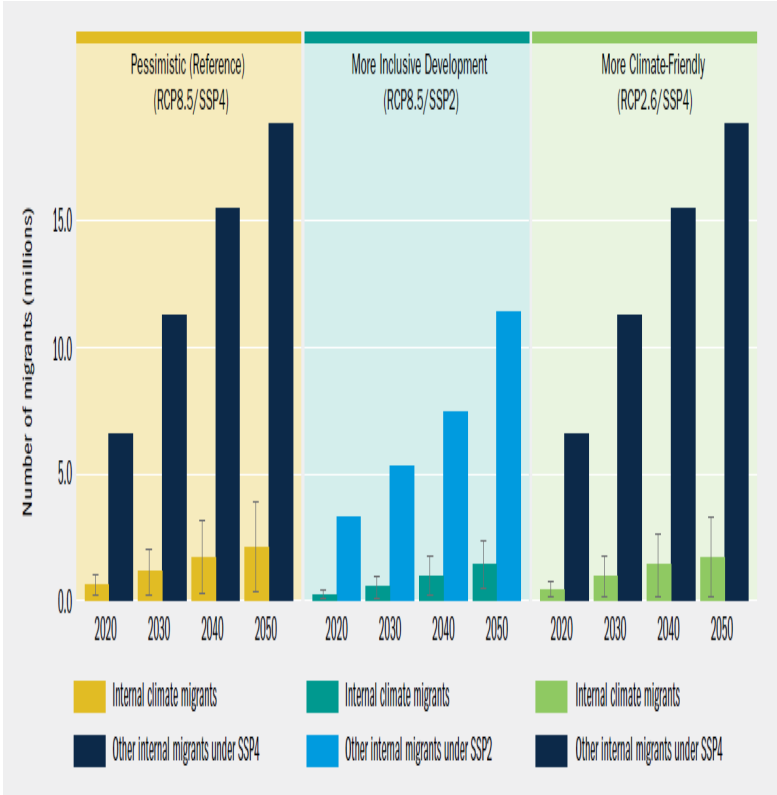
Ilımlı iklim değişikliği senaryosunda, kötümser senaryoya göre daha az iklim mültecinin ortaya çıkması beklenmektedir. Ilımlı iklim değişikliği senaryosunda 1.4 milyon (nüfusun % 0.7' si) ila 1.9 milyon kişinin (nüfusun %0.9' u) iklim mülteci olarak 2050 yılına kadar yaşadıkları yerlerden göç etmek zorunda kalacaklarından bahsetmektedir¹⁶⁷. Ilımlı senaryodaki makul sayılabilecek bu rakamlar, daha iyi kalkınma politikalarının ve daha düşük küresel emisyonların olumlu etkilerini göstermektedir. İklim değişikliğine uyum kapasitesinin orta gelir grubu içerisinde yer alan Meksika ve diğer Orta Amerika ülkelerinde artırılması, iklim mültecilerinin

¹⁶⁶RIGAUD vd, 2018, s.101-102.

¹⁶⁷RIGAUD vd, 2018, s.101-102.

sayısının kötümser senaryoya kıyasla daha az olmasını sağlamaktadır.

Şekil 14. Meksika ve Orta Amerika'da Üç İklim Senaryosuna Göre Öngörülen İç Göçmen ve İç İklim Mültecisi Sayısı

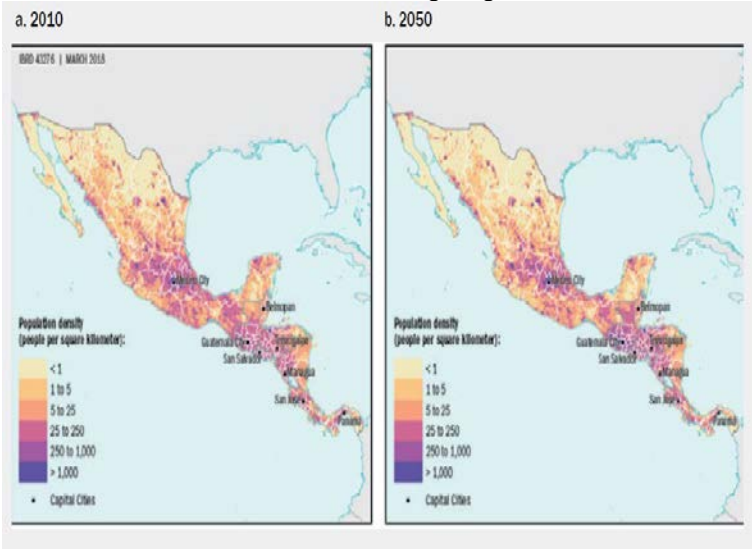
KAYNAK: RIGAUD vd., 2018, s.101.

Bölgede 2020 yılında 3.3 milyon olan iç göçmen sayısının 2050 yılında 18.8 milyona ulaşması beklenmektedir. Bu rakamlar istikrarsız büyüme modelini içeren kötümser senaryo olan SSP4'e göre oluşturulmuştur. Kötümser senaryodaki göç eğilimleri ve göçmen sayıları diğer iki senaryoda azalarak da olsa artış göstermektedir.

Harita 20. Meksika ve Orta Amerika'da Nüfus Yoğunluğu (2010-2050)

Mevcut Nüfus Yoğunluğu 2010

Kötümser Senaryoya Göre Nüfus Yoğunluğu 2050

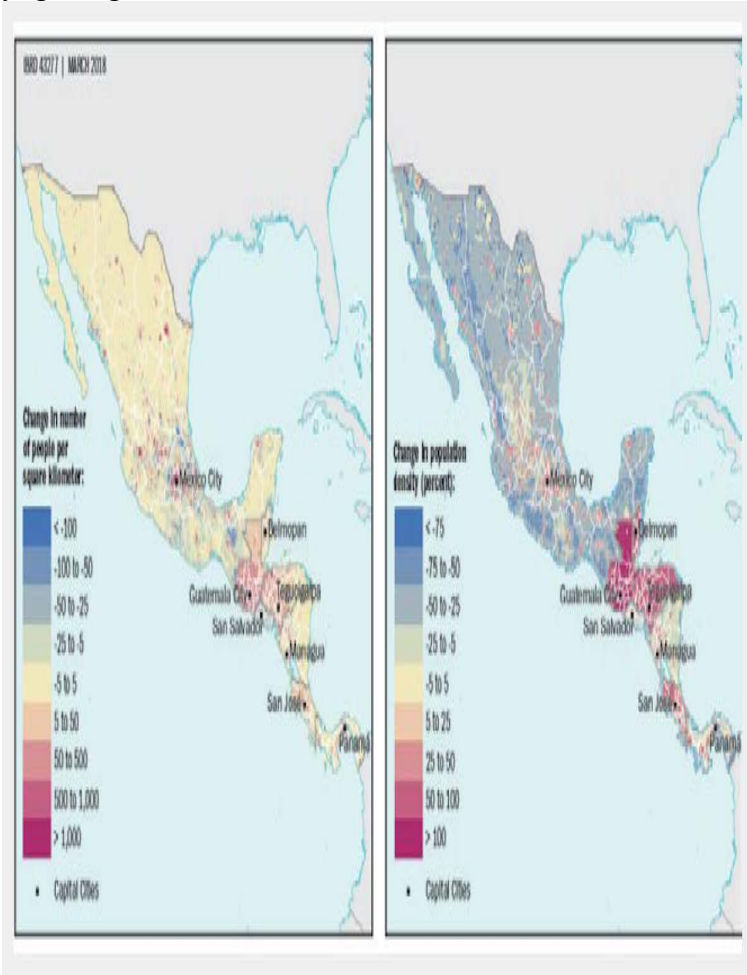

KAYNAK: RIGAUD vd., 2018, s.103.

Yukarıda 2010-2050 yılları arasında bölgedeki nüfus yoğunlukları karşılaştırılarak kötümser senaryoya göre yıllar itibari ile nüfus yoğunluğunun hem mutlak hem de yüzdelik değişimi gösterilmiştir. Kötümser senaryoya göre 2010-2050 yılları arasında m²'ye düşen kişi sayısı 1000'den fazla olduğu yerler bakımından özellikle Guatemala ve El Salvador' da bir artış söz konusudur. Meksika ve diğer Orta Amerika ülkelerinde ise m²'ye düşen insan sayısının 500 ila 1000 aralığında artması beklenmektedir.

Diğer taraftan SSP4 nüfus artış senaryosuna göre Orta Amerika ülkelerinde nüfus artışının yüksek, Meksika'da ise daha düşük olması beklenmektedir. SSP4 nüfus artış senaryosuna göre Orta Amerika'nın düşük gelirli ülkelerinin iklim değişikliğinin etkilerinden bağımsız olarak sosyo-ekonomik bakımdan zor günler yaşaması ise kaçınılmazdır.

Harita 21. Kötümser senaryoya göre mutlak nüfus yoğunluğu kötümsen senaryoya göre yüzdelik nüfus yoğunluğu 2010-2050

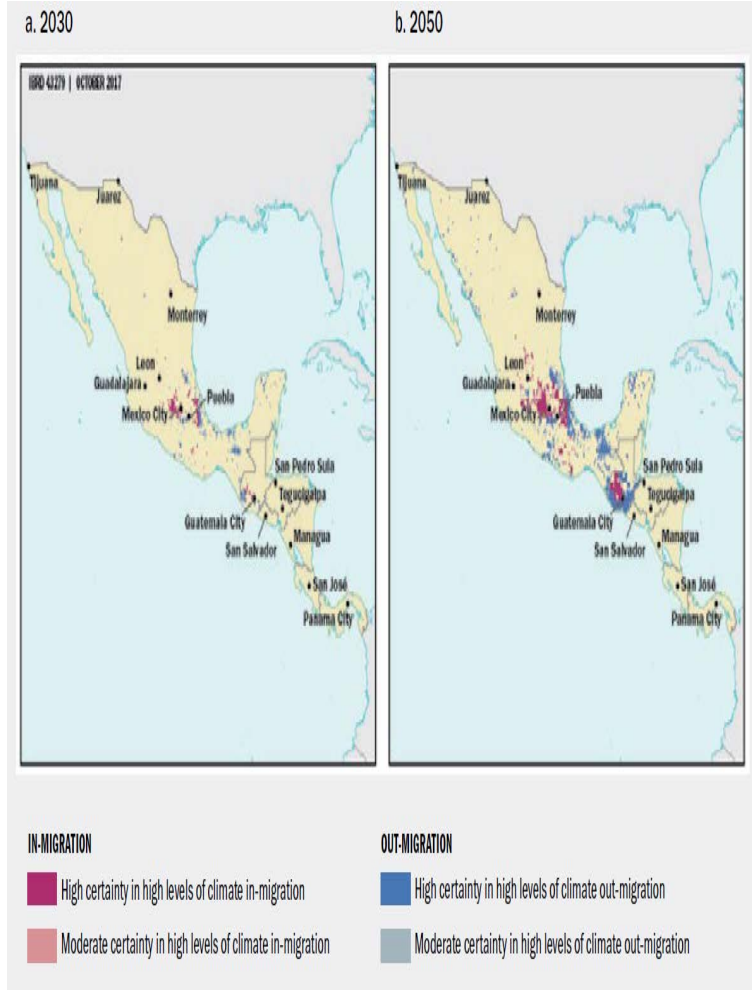

KAYNAK: RIGAUD vd., 2018, s.103.

Dış iklim göçlerinin sıcak noktalarını Meksika Körfezi ve Guatemala'nın pasifik kıyıları boyunca uzanan düşük rakımlı bölgeler oluşturmaktadır. Meksika'nın Monterrey ve Guadalajara gibi kentleri dış göçlerin yoğunlaştığı yerlerdir. İklim iç göçlerinin sıcak noktaları ise Meksika Merkez Platosu ve Guatemala'nın yüksek bölgeleridir. Her iki ülkede de düşük rakımlı ve sıcak alanlardan göç edilerek daha yüksek ve iklimi yaşamaya daha elverişli olan yüksek yerlere yerleşilmektedir¹⁶⁸.

¹⁶⁸ A. EITZINGER, P. LADERACH, K. SONDER A. SCHMIDT, G. SAIN, S. BEEBE, B. RODRIGUEZ, M. FISHER, P. HICKS, C. NAVARRETE-FRIAS, and A. NOWAK (2012). Tortillas on the Roaster: Central America's Maize–Bean Systems and the Changing Climate, **CIAT Policy Brief 6. Centro Internacional de Agricultura Tropical (CIAT)**, Cali, Colombia.

Harita 22. Meksika ve Orta Amerika’da İç ve Dış İklim Göçlerinin Sıcak Nokraları 2030-2050

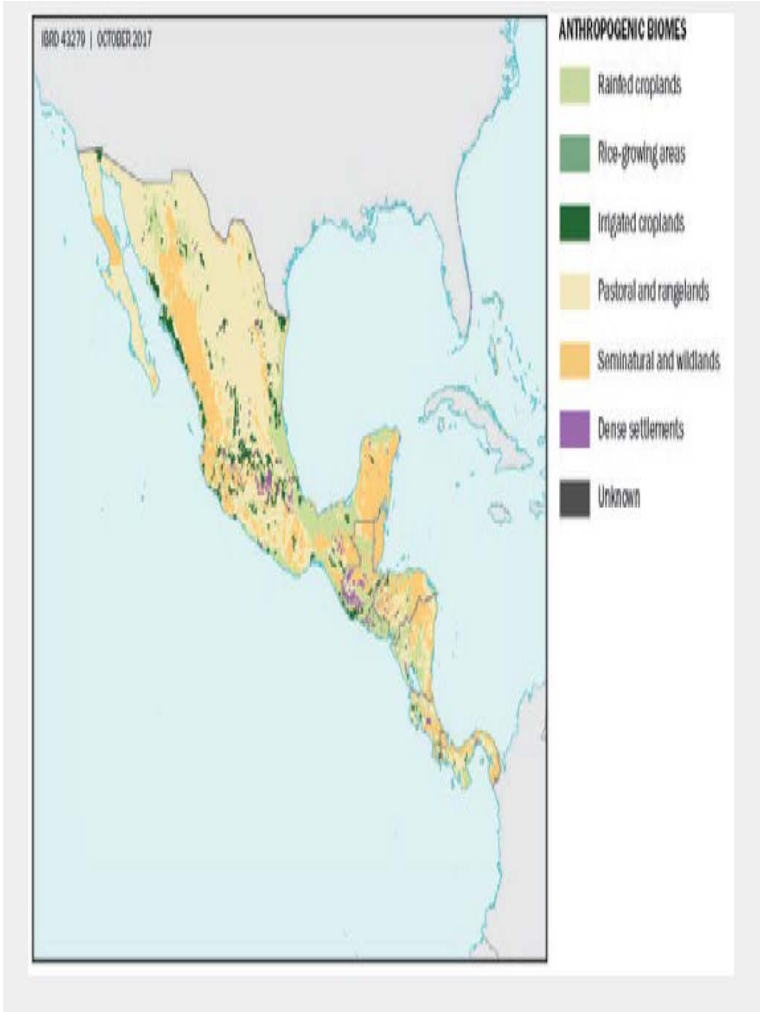

KAYNAK: RIGAUD vd., 2018, s.104.

Bitki örtüsü bakımından bölgede benzer özellikler görülür. Meksika ve Orta Amerika geniş meralara, orman arazilerine, yer yer kurak bölgelere ve vahşi alanlara sahiptir. Yağmur suyuyla beslenen tarım alanları, Meksika'nın körfez kıyılarında yer alır ve diğer ülkelere doğru körfez boyunca uzanır. Sulama yöntemi ile tarımsal üretim, Meksika'nın Kuzey Pasifik kıyılarında, Merkez Plato'da ve Güney Guatemala'nın bir bölümünde yapılmaktadır. Azalan yağışlar ve tarımsal verimliliğin düşmesi, bölge halkının tarımsal faaliyetlerle geçinebilmesini imkânsız hale getirerek onları göç etmeye zorlamaktadır. Azalan tarımsal verimlilik ve geçim sıkıntısı nedeniyle diğer ülkelere bölgeden 200.000 ila 500.000 civarında iklim mültecisinin göç etmesi beklenmektedir¹⁶⁹.

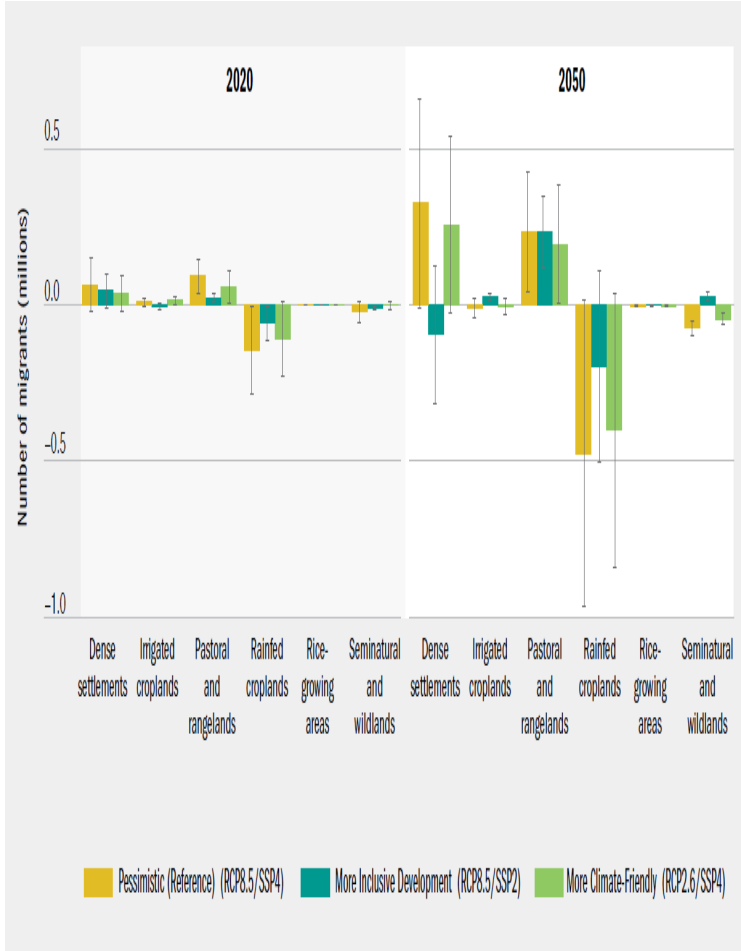
¹⁶⁹ RIGAUD vd, 2018, s.104.

Harita 23. Meksika ve Orta Amerika'daki Geçim Bölgeleri, 2015.

Kaynak: Ellis vd., 2010.

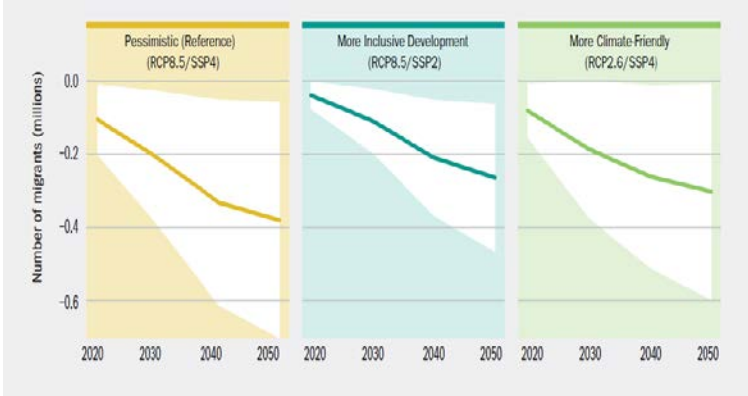
Şekil 15. Üç Senaryoda Meksika ve Orta Amerika'daki Geçim Bölgelerine İklim Göçleri 2020-2050

KAYNAK: RIGAUD vd., 2018, s.106.

Meksika ve Orta Amerika'nın kıyı bölgeleri iklim değişikliğinin potansiyel etkilerine karşı bölgenin geri kalan kısımlarına göre daha savunmasız durumdadır. Kötümser senaryoya göre 2050 yılına kadar kıyı bölgelerde yaşayan 400.000'den fazla kişinin ülke içindeki daha elverişli bölgelere ya da başka ülkelere göç etmesi beklenmektedir. Diğer iki senaryoda ise nispeten daha az miktarda iklim göçünün olacağı tahmin edilmektedir (250.000 ila 300.000 kişi)¹⁷⁰.

Şekil 16. Üç senaryoya göre kıyı bölgelerinde beklenen iklim göçleri 2020-2050

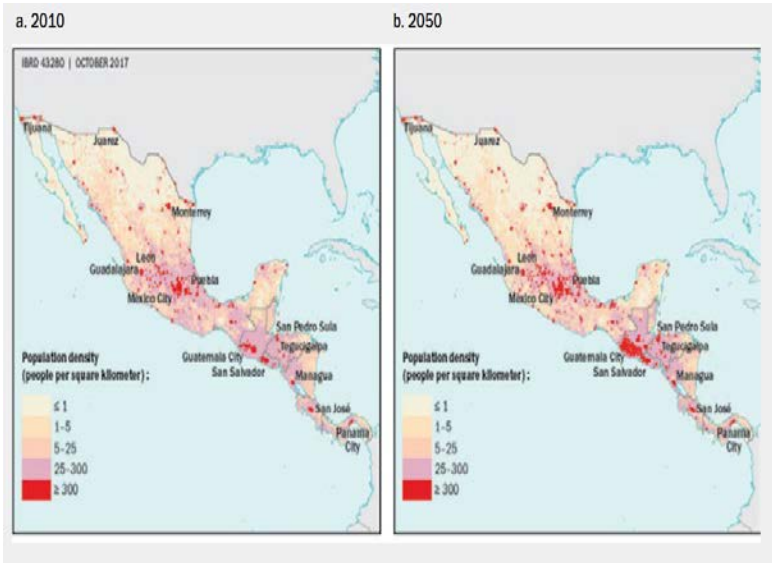

KAYNAK: RIGAUD vd., 2018, s.106.

¹⁷⁰RIGAUD vd., 2018, s.107.

Kıyı bölgelerden yaşanacak iç ve dış göçlerin bölgede yaşayan nüfusun %1 ila %1.5' ini oluşturması beklenmektedir. Kıyı bölgelerden diğer bölgelere gerçekleşmesi beklenen göçleri açıklayabilmek için deniz seviyesi yükselmeleri ve şiddetli kasırgaların yanısıra bölgedeki diğer yerel şartların analiz edilmesi gerekmekte; bunların göçe olan etkileri değerlendirilmelidir.

Harita 24. Meksika ve Orta Amerika'daki Kentsel Alanlarda Nüfus Yoğunluğu 2010-2050

Kaynak: RIGAUD vd., 2018, s. 107.

Dünya üzerindeki gelişmekte olan ülke kategorisinde yer alan diğer ülkeler gibi Meksika ve Orta Amerika ülkelerindeki kentsel bölgelerin de 2050 yılına kadar büyüme trendi içerisine girmesi öngörülmektedir. 2010 yılında kentsel alanlarda yaşayan yaklaşık 90 milyonluk nüfusun 2050 yılında 140 milyona ulaşması her üç senaryo için de beklenen bir gelişmedir. İklim değişikliği nedeniyle kentlere göç edecek olanların sayısı 225.000 ila 300.000 civarındadır. Bu göçlerin 140 milyonluk kent nüfusu içerisinde çok da fazla bir etki göstermeyeceği düşünülmektedir.¹⁷¹

¹⁷¹ R.J. NAWROTZKI, F. RIOSMENA, and L.M. HUNTER (2013). Do Rainfall Deficits Predict U.S.-Bound Migration from Rural Mexico? Evidence from the Mexican Census, **Population Research and Policy Review** 32 (1): 129-158.

SONUÇ

BM Çevre Programı (UNEP), iklim mültecilerini; “insan varlığını tehlikeye atan ve/veya hayatlarının kalitesini ciddi şekilde etkilemiş olan (doğal ve / veya insan tarafından tetiklenen) çevresel bozulma nedeniyle geleneksel yaşam alanlarını geçici ya da kalıcı olarak terk etmeye zorlanan insanlar” olarak tanımlamaktadır¹⁷². BM raporlarına göre küresel ısınma ve iklim değişikliğinin neden olduğu çevresel felaketlerin sayısı son yirmi yılda iki kat artmıştır. Böylesi bir durumun insan mobilitesi üzerinde büyük etkiler yaratması beklenmektedir¹⁷³.

Gerçekleşen bir göç hareketinin nedenini sadece iklimsel ya da çevresel nedenlerde aramak konuya yüzeysel yaklaşmak anlamına gelir. Çünkü göçler, sadece çevresel ve iklimsel nedenlere dayandırılmayacak kadar karmaşık ve çok boyutlu süreçleri içerir. Yine de bilim

¹⁷² P. SCHWERDTL, K. BOWEN ve C. McMÍCHAEL (2018). The Health Impacts Of Climate-Related Migration, **BMC Medicine**, 16(1):1-7. s. 6.

¹⁷³ APPLEYARD, R.T. (1991). **International Migrations: Challenge for the Nineties**, International Organization for Migration, Geneva, Switzerland, s. 57-59.

insanları, küresel ısınma ve iklim değışikliğinin insan göçü ve hareketliliği açısından etkisini ilerleyen yıllarda çok daha fazla arttıracakđı yönünde fikirbirliğine sahiptirler.

Göç, küresel ısınma ve iklim değışikliği bağlamında bir uyum stratejisi olarak değeriendirilebilir. Küresel ısınma ve iklim değışikliğinin olumsuz etkilerini gidermeye ya da yaşanan felaketslere uyum sağlamayı kolaylaştıran bir yöntem olan göç hareketi; uygun ekonomik imkânların bulunması halinde insanların yaşamını kolaylaştırabil-mektedir. Göç etme kapasitesi ekonomik yoksunluklar nedeniyle sınırlı olan hanehalkları ise yaşanan felaketlerle en acı şekilde yüzleşmek durumunda kalırlar.

Dünya üzerindeki ilk iklim mültecileri, küresel ısınma ve iklim değışikliğinin neden olduğu deniz seviyesi yükselmelerinden etkilenen pasifikteki küçük ada devletlerinde yaşayan halklardır. Tuvalu, Tonga, Fiji, Samoa ve Kiribati gibi küçük ada devletlerinden deniz seviyesinin yükselmesi sonucunda evlerini terk etmek zorunda kalan halk, çareyi Yeni Zelanda ve Avustralya'ya

yerleşmekte bulmuştur. Pasifikteki birkaç küçük ada devletinde görülmeye başlayan bu göçler eş zamanlı olarak küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle Sahraaltı Afrika, Güney Asya, Meksika ve Orta Amerika kıtalarında da hareketlenmelere sebep olmuştur.

İklim mülteciliği sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeleri etkilemez. Aralarında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayanların da bulunduğu birçok gelişmiş ülke vatandaşı, aşırı iklim olayları sonucunda mültecisi konumuna düşebilmektedir. Özellikle ABD vatandaşları son yıllarda daha sık görülen fırtına, kasırga, hortum, sel ve su baskınları gibi felaketlerle mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Felaketlerin etki düzeyi arttıkça ülkelerin gelişme ve uyum kapasitelerinden bağımsız olarak bölge halkının yaşamı zorlaştırmakta, yaşam kalitesi azalmaktadır.

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin potansiyel etkileri karşısında gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yaşayanlar da dâhil olmak üzere tüm halkların iklim mültecisi konumuna düşme tehlikesi halen artarak devam etmektedir. Buna karşın, birkaç uluslararası bildiri

ve yaptırım gücü olmayan birkaç eylem kararı dışında bu soruna yönelik olarak öncü devletler tarafından atılmış ciddi bir adım bulunmamaktadır. Ancak küresel ısınma ve iklim değişikliğinin potansiyel etkilerinin çeşitli coğrafyalarda yaşayan canlılara her geçen gün daha ağır faturalar ödetmeye başlaması; artık kaçınılmaz olan felakete uyum kapasitesinin artırılması dışında bazı yasal düzenlemelerin de yapılmasını zorunlu hale getirmektedir.

İklim mültecilerinin yaşamakta olduğu ya da ileride yaşamaları muhtemel olan sorunları gidermeye yönelik olarak atılması gereken adımlar iki aşamalı olarak hayata geçirilebilir. Bunlardan ilki sadece iklim mültecilerini değil tüm insanlığı ilgilendiren iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerine karşı alınması gereken önlemlerden ve uyum kapasitesini arttırmaya yönelik faaliyetlerden oluşur. Diğeri ise iklim mültecilerinin hukuku statüsü ve uluslararası platformlarda kabul görmesiyle ilgili çalışmalardır.

Hukuki anlamda atılması gereken adımların başında; iklim mülteciliği kavramının uluslararası

platformlarda daha ciddi şekilde ele alınması gelmektedir. Daha çok göçmenlik, sığınmacılık ve politik anlamda mültecilik kavramları arasında gidip gelen ve kendine has bir yer edinememiş olan iklim mülteciliği, yaklaşan tehlikenin boyutlarının anlaşılabilmesi bakımından daha da ön plana çıkarılmalıdır. Bunun için kamuoyunun ve siyasi karar alma mekanizmalarının dikkatini çekmek gereklidir. Ayrıca iklim değişikliğinin insan mobilitesi üzerindeki rolü, küresel ısınma ve iklim değişikliği ile kitlesel göçler arasındaki ilişkiler geniş çaplı bilimsel verilerle ortaya koyulmalıdır.

Bunun dışında küresel ısınma ve iklim değişikliği artık geriye dönülemez ve önlenemez bir sürecin içerisine girdiğinden yaşanan ve yaşanması muhtemel olan olumsuzluklara karşı uyum ve azaltım çalışmalarının çeşitlenerek arttırılması gerekir. Bu amaca yönelik olarak da küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda uluslararası düzeyde daha etkin çalışabilecek ve yaptırım gücü yüksek olan bağımsız çevre kuruluşlarının güçlü bir şekilde faaliyet gösterebilmelerinin önünün açılması şarttır. Bu kapsamda yaptırım gücünü elinde bulunduran

uluslararası iklim ve çevre örgütlerinin sayısı arttırılmalı; bu örgütlerin gelişmekte olan veya az gelişmiş ülke ayrımı yapmaksızın çevre ile ilgili konularda tüm ülkelere eşit mesafede olmaları ve hakkaniyet ölçüsünde yaklaşımları sağlanmalıdır.

Diğer taraftan iklim değişikliğine sebep olan antropojenik sera gazı salınımı azaltılmalıdır. Bunun için ise tüketim alışkanlıkları gözden geçirilerek, sınırlı miktardaki kaynaklar ihtiyacı karşılayabilecek düzeyde kullanılmalıdır. Önemli bir CO2 yutağı ve oksijen kaynağı olan ormanların sayısı ve kalitesi arttırılmalıdır. Enerji tüketimi azaltılmalı, enerji ihtiyacı yenilenebilir ve en az seviyede kirletici nitelikte olan kaynaklardan sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- ABADAN UNAT, N. (2002). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ABEL, G. J. and N. SANDER (2014). Quantifying Global International Migration Flows, *Science*, 343 (6178): 1520-1522.
- ADB (Asian Development Bank) (2012). Addressing Climate Change and Migration in Asia and the Pacific, Manila: Asian Development Bank.
- ADIGÜZEL, Y. (2016). Göç Sosyolojisi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss. 27-33.
- ANYAH, R.O., and W. QIU (2012). Characteristic 20th and 21st Century Precipitation and Temperature Patterns and Changes Over the Greater Horn of Africa, *International Journal of Climatology*, 32 (3): 347-63.
- APPLEYARD, R.T. (1991). International Migrations: Challenge for the Nineties, International Organization for Migration, Geneva, Switzerland.

- BATES, D.C. (2002). Environmental Refugees, Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change, Population and Environment, 23, (5), ss. 465-477.
- BAYRAKLI, C. (2007). Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği, Y1 Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- BOSTAN, H. (2017). Türkiye'de İç Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Coğrafya Dergisi – Journal of Geography, Sayı: 35, ss. 1-16.
- BROWN, O. (2008). Migration and Climate Change. International Organization for Migration, IOM Migration Research Series, No: 31, Switzerland.
- CASTLES, S. ve K. GODULA, (1985). Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe. London: Oxford University Press.
- CASTLES, S. ve K. GODULA (1985). Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe, London: Oxford University Press.

- CEMAL, Y. (2004). Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara.
- CHRISTENSON, E., M. ELLIOT, O. BANERJEE, L. HAMRICK, and J.E. BARTRAM (2014). Climate-Related Hazards: A Method for Global Assessment of Urban and Rural Population Exposure to Cyclones, Droughts, and Floods, International Journal of Environmental Research and Public Health, 11 (2): 2169-2192.
- Climate Change and Migration Coalition, <http://climatemigration.org.uk/> 2017
- CRAIG, R.K. (2010), A Public Health Perspective on Sea-Level Rise: Starting Points for Climate Change Adaptation, Widener Law Review, Sayı: 15, ss. 521-540.
- CORBETT, J. (2005). Ernest George Ravenstein: The Laws of Migration, 1885, <http://www.csiss.org/classics/content/90>
- ÇELİK, F. (2007). Türkiye’de İç Göçler: 1980-2000, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(1), ss. 87-109.

ÇOBANOĞLU, Z. (1996). Konut Sağlığı, Ankara: Somgür Yayınevi.

COHEN, R. (1987). The New Helots: Migrants in the International Division of Labour. Aldershot: Avebury.

CÜLÜK, S. (2019). İnsanlık Tarihini Değiştiren Beş Önemli Göç, Daimon Dergi, Ocak, Sayı: 6.

ÇAPAN, F. ve B. GÜVENÇ (2017). Kavimler Göçü ve Batı Roma İmparator'luğunun Çöküşü, 21. Yüzyıl Eğitim ve Toplum, 6(18), 2017. ss. 629-640.

DOĞAN, S. ve M. TÜZER (2011). Küresel İklim Değişikliği ve Potansiyel Etkileri, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2011, Cilt 12, Sayı: 1.

EC-DGE (2005). The Impacts and Costs of Climate Change, Watkiss, Paul; Tom Downing; Claire Handley ve Ruth Butterfield, AEA Technology Environment Stockholm Environment Institute, Oxford, Final Report.

EKİCİ, S. ve G. TUNCEL (2015). Göç ve İnsan, Birey ve Toplum, 5(9).

Encyclopedia Britannica (2012), Sea People, s. 400

- EITZINGER, A., P. LADERACH, K. SONDER A. SCHMIDT, G. SAIN, S. BEEBE, B. RODRIGUEZ, M. FISHER, P. HICKS, C. NAVARRETE-FRIAS and A. NOWAK (2012). Tortillas on the Roaster: Central America's Maize–Bean Systems and the Changing Climate, CIAT Policy Brief 6. Centro Internacional de Agricultura Tropical (CIAT), Cali, Colombia.
- FRIEDLANDER, D. (1992). Occupational Structure, Wages and Migration in Late Nineteenth Century England and Wales, *Economic Development and Cultural Change*, 40(2), ss. 295-319.
- FENG, S., A.B. KRUEGER, and M. OPPENHEIMER. (2010). Linkages among Climate Change, Crop Yields and Mexico–US Cross-Border Migration, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107 (32): 1257–1262.
- GRAY, C. (2009). Environment, Land and Rural Out-Migration In The Southern Ecuadorian Andes, *World Development*, 37(2): 445-468.

- GÜLLÜPİNAR, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi -
Politığı ve Uluslararası Göç Kuramları, Yalova
Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 4, ss. 53-85.
- HUGO, G. and D.K. BARDLSEY (2014). Migration and
Environmental Change in Asia, In People on the
Move in a Changing Climate, E. Piguet and F.
Laczo, eds. New York: Springer.
- HUGO, G. (1996). Environmental Concerns and
International Migration, International Migration
Review, 30(1):105-131, ss. 125-127.
- HIJOKA, Y., E. LIN, J.J. PEREIRA, R.T. CORLETT, X.
CUI, G.E. INSAROV, R.D. LASCO, E.
LINDGREN, and A. SURJAN (2014). Asia, In
Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and
Vulnerability. Part B: Regional Aspects.
Contribution of Working Group II to the Fifth
Assessment Report of the Intergovernmental Panel
on Climate Change.
- IDMC (Internal Displacement Monitoring Center) (2017).
GRID 2017: Global Report on Internal
Displacement, Geneva: Internal Displacement

Monitoring Center and Norwegian Refugee Council.

IOM (International Organization for Migration) (2017). GMDAC Migfacts: International Migration. Geneva.

IOM (International Organization for Migration) (2015). Regional Migration Initiatives, Geneva.

IOM (International Organization for Migration) (2014). IOM Outlook on Migration, Environment and Climate Change, IOM, Switzerland.

IOM (International Organization for Migration) (2011). Glossary on Migration, International Migration Law Series, No. 25.

IOM (International Organization for Migration) (2009). Migration, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence, ed. F. Laczko and C. Aghazarm. Geneva.

IOM (International Organization for Migration) (2005). World Migration Report 2005: Costs and Benefits of International Migration. Geneva.

IPCC (2014). Summary for Policymakers. In: Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability, Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Field, C.B., V.R. Barros, D.J.

Dokken, K.J. Mach, M.D. Mastrandrea, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L. White (eds.). Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, ss. 1-32. s. 16.

IPCC (2007). Climate Change 2007: Synthesis Report, Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Editörler: Pachauri ve R.K. ve Reisinger, A., IPCC, Geneva, Switzerland.

IPCC (2007). Climate Change 1995, The Science of Climate Change. Contribution of Working Group I to the Second Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Editör: Houghton J, T., IPCC, Geneva, Switzerland, 1995.

İÇDUYGU, A. ve E. F. Keyman (1999). Globalization, Security, and Migration: The Case of Turkey, Global Governance, Jul-Sep 2000, 6(3).

JONES, B. and B. C. O'Neill. 2016. Spatially Explicit Global Population Scenarios Consistent with the

- Shared Socioeconomic Pathways. Environmental Research Letters, (11): 084003.
- KADIOĞLU, M. (2007), Küresel İklim Değişimi ve Türkiye: Bildiğiniz Havaların Sonu, Güncel Yayıncılık, 2.Basım, İstanbul, s. 253.
- KANDEMİR, O. (2011). Lewis Modeli Ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye İçin Bir Değerlendirme, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 23.
- KANG, Y., S. KHAN ve X. MA (2009). Climate Change Impacts On Crop Yield, Crop Water Productivity and Food Security – A Review, Progress in Natural Science, (19) ss. 1665-1674.
- KARAMAN, Y. ve A. S. YILMAZ (2011). Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun'da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma, Journal of World of Turks, 3(1), ss. 211-226. s. 215.
- KARMALKAR, A.V., R.S. BRADLEY, and H.F. DIAZ (2011). Climate Change in Central America and Mexico: Regional Climate Model Validation and

- Climate Change Projections. *Climate Dynamics*, 37: 605.
- KAYA, M. (2003) Beyin Göçü/ Erezyonu, http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=152 (Erişim Tarihi: 20/04/2018)
- KELEŞ, Ruşen (1996), Kentleşme Politikaları, Ankara: İmge Yayınevi, s. 6.
- KIZILKAYA, Y. M. (2014). Türkiye’de İç Göçün Sosyal Ekonomik Nedenleri: Ardahan İl Örneği, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan, 2014, (Yüksek Lisans Tezi) s: 8
- KNIVETON, D., K. SCHMIDT-VERKERK, C. SMİTH, ve R. BLACK (2008). Climate Change and Migration: Improving Methodologies to Estimate Flows. International Organization for Migration, IOM Migration Research Series, No: 33, Switzerland. s. 57.
- KURUKULASURIYA P. and R. SHANE (2003), Climate Change and Agriculture A Review of Impacts and Adaptations, The World Bank Environment Department June.

- KOÇAK, Y. ve E. TERZİ (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, Kafkas Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3.
- LACZKO, F. ve A. Singleton, (2016). Data on Environmental Migration: How Much Do We Know?, Global Migration Data Analysis Centre (GMDAC) Data Briefing Series.
- LEE, E. S. (1969). A Theory of Migration. In J. A. Jackson (Ed.), Migration. London: Cambridge University Press.
- LEE, E.S. (1966). A Theory of Migration, Demography, 3(1).
- LUBKEN, U. (2012). Chasing a Ghost, Environmental Change and Migration in History, Global Environment, Sayı:5, No:9, s. 5-24, Napoli, s. 10.
- MISHRA, AK ve VP. SINGH (2010). A Review of Drought Concepts, Journal of Hydrology, 391: ss. 202-216.
- MAGRIN, G.O., J.A. MARENGO, J.-P. BOULANGER, M.S. BUCKERIDGE, E. CASTELLANOS, G. POVEDA, F.R. SCARANO, and S. VICUNA

(2014). Central and South America: In Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability, Part B: Regional Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, ed. V.R. Barros, C.B. Field, D.J. Dokken, M.D. Mastrandrea, K.J. Mach, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L. White, 1499–566. Cambridge: Cambridge University Press.

MASON, S. J., and L. GODDARD (2001). Probabilistic Precipitation Anomalies Associated with ENSO, Bulletin of the American Meteorological Society, 82 (4): 619-638.

McMICMAEL, A. ve A. GITHEKO (2007). Human Health, Executive Summary, Working Group II: Impacts, Adaptation and Vulnerability, IPCC, s. 473.

FAO, The State Of Food Insecurity in The World 1999, Food and Agriculture Organization, Rome.

- MORRISSEY, J. (2014), Environmental Change and Human Migration in Sub-Saharan Africa, In People on the Move in a Changing Climate, ed. E. Piguet and F. Laczó. New York: Springer.
- MENON, A., A. LEVERMANN, J. SCHEWE, J. LEHMANN, and K. FRIELER (2013). Consistent Increase in Indian Monsoon Rainfall and Its Variability across CMIP-5 models, *Earth System Dynamics*, 4 (2): 287-300.
- National Geographic (2018), Map of Human Migration, <https://genographic.nationalgeographic.com/human-journey>, (Erişim tarihi: 20.04. 2018).
- NAWROTZKI, R.J., F. RIOSMENA, and L.M. HUNTER (2013). “Do Rainfall Deficits Predict U.S.-Bound Migration from Rural Mexico? Evidence from the Mexican Census, *Population Research and Policy Review*, 32 (1): 129-158.
- NICHOLLS, R.J. (2003). An Expert Assessment Of Storm Surge “Hotspots”. Interim Report to Center for Hazards and Risk Research, Lamont-Doherty Observatory, Columbia University. Flood Hazard Research Centre, University of Middlesex, London.

- NISHIMURA, L. (2015). Climate Change Migrants': Impediments to a Protection Framework and the Need to Incorporate Migration into Climate Change Adaptation Strategies. *International Journal of Refugee Law*, 27(1), ss. 107–134, s. 114.
- NIANG, I., O.C. RUPPEL, M.A. ABDRABO, A. ESSEL, C. LENNARD, J. PADGHAM, and P. URQUHART. 2014. Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability, Part B: Regional Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, ed. V.R. Barros, C.B. Field, D.J. Dokken, M.D. Mastrandrea, K.J. Mach, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L. White, 1199–265. Cambridge: Cambridge University Press.
- OBERAI, A. S. (1990). Migration, Urbanisation and Development, ILO, Geneva, 108.

- OLSON, D. M., E. DINERSTEIN, E.D. WIKRAMANAYAKE, N.D. BURGESS, G.V.N. POWELL, E.C. UNDERWOOD, J.A. D'AMICO, I. ITOUA, H.E. STRAND, J.C. MORRISON, C.J. LOUCKS, T.F. ALLNUTT, T.H. RICKETTS, Y. KURA, J.F. LAMOREUX, W.W. WETTENGEL, P. HEDAO, and K.R. KASSEM (2001). Terrestrial Ecoregions of the World: A New Map of Life on Earth: A New Global Map of Terrestrial Ecoregions Provides an Innovative Tool for Conserving Biodiversity, *BioScience*, 51 (11): 933-938.
- ÖZCAN, M. (2005). Avrupa Birliği Sığınma Hukuku. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- ÖZEL M. ve S. KILIÇ (2006). Küresel Bir Sorun Olarak İklim Değişikliği ve İklim Politikalar, İ.Ü. SBF Dergisi, No: 34, Sayı: Mart, s. 137-169.
- ÖZER, İ. (2004). Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme, Bursa, Ekin Kitabevi.
- PARNWELL, MIKE (1993), *Population Movements and The Third World*, New York, s. 158.

- PERRUCHOUD, R. (1992). Persons falling under the Mandate of the International Organization for Migration (IOM) and to Whom the Organization may Provide Migration Services, *International Journal of Refugee Law*, 4(2), 205-215.
- PETERSEN, W. (1958), A General Typology of Migration, *Amerikan Sociological Review*, Vol: 23.
- PIGUET, E., A. PÉCOUD, ve P. De GUCHTENEIRE (2011). Migration and Climate Change: An Overview, *Refugee Survey Quarterly*, 30(3), 1–23. s. 14-15.
- RAVENSTEIN, E. G. (1885). The Laws of Migration, *Journal of the Statistical Society of London*, Cilt 48, Sayı:2. ss. 246-249.
- REYER, C.P., S. ADAMS, T. ALBRECHT, F. BAARSCH, A. BOIT, N.C. TRUJILLO, M. CARTSBURG, D. Coumou, A. Eden, E. Fernandes, and F. Langerwisch (2015). Climate Change Impacts in Latin America and the Caribbean and Their Implications for Development, *Regional Environmental Change*, 17 (6): 1–21.

RIGAUD, Kumari, Alex de Sherbinin KANTA, Bryan JONES, Jonas BERGMANN, Viviane CLEMENT, Kayly OBER, Jacob SCHEWE, Susana ADAMO, Brent McCUSKER, Silke HEUSER and Amelia MIDGLEY. (2018), *Groundswell: Preparing for Internal Climate Migration*. Washington, DC: The World Bank.

SCHWERDTL, P., BOWEN, K. ve C. McMICHAEL, (2018). The Health Impacts Of Climate-Related Migration, *BMC Medicine*, 16(1):1-7. s. 6.

STOJANOV, R. (2004). Environmental Migration-Summary Analysis of The Process, Clean Environment ForAll-2nd International Conference on EnvironmentalConcerns: Innovative Technologies and Management Options. Xiamen: United Nations Environment Programme, <http://www.stojanov.org/soubor/environmentalmigration-summary-analysis-of-the-process.pdf> (E.T.25.02.2019).

SUZAN, M. ve Ilık BİLGEN (2017). Antropojenik İklim Değişikliği Bağlamında Göç Tartışmaları, Sosyal

- Siyaset Konferansları Dergisi/Journal of Social Policy Conferences, Sayı:75, ss.237-268.
- ŞAHİN, Ü. ve L. KURNAZ (2014). İklim Değişikliği ve Kuraklık, İPM, Sabancı Üniversitesi, Ekim.
- TCİB (Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı) (2005). İltica ve Göç Mevzuatı, Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları,
[http://www.goc.gov.tr/files/files /iltica_goc.pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/iltica_goc.pdf)
(Erişim Tarihi: 03/12/2018)
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2017), Türkçe Terimler Sözlüğü, 2017.
- TITUS, J. G. (1990). Greenhouse Effect, Sea Level Rise and Land Use, Land Use Policy, Sayı:138.
- TOKSÖZ, G. (2006). Uluslar Arası Emek Göçü. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- TOROS, A. (2008). Sorunlu Bölgelerde Göç. Global Strateji Enstitüsü, Ankara.
- TODARO, M. P. (1996). Income Expectations, Rural-Urban Migration and Employment in Africa, International Labour Review, 135(3-4), ss. 421-444.
- TODARO, M. P. (1980). Internal Migration in Developing Countries, International Labour Office, Geneva.

TUCKER, C.M., H. EAKIN, and E.J. CASTELLANOS (2010). Perceptions of Risk and Adaptation: Coffee Producers, Market Shocks, and Extreme Weather in Central America and Mexico. *Global Environmental Change*, 20 (1): 23-32.

TÜBA, Türkiye Açısından Dünyada İklim Değişikliği, Türkiye Bilimler Akademisi Raporlar Dizisi, Sayı: 22, 2010.

TÜRKEŞ, M., M. SÜMER, ve G. ÇETİNER (2000). Küresel İklim Değişikliği ve Olası Etkileri, Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları (13 Nisan 2000, İstanbul Sanayi Odası), ÇKÖK Gn. Md., Ankara, ss. 7-24

UNDP (1994), Human Development Report.

UNEP (2006), Global Environment Outlook 2006, United Nations Environment Programme, Year Book 2006.

URL1 <http://www.yardimcikaynaklar.com/kavimler-gocu-ile-hangi-kavimler-yer-egistirmistir/>

URL2 <https://www.cografyabilimi.gen.tr/yeni-dunyaya-gocler/>

URL3 <https://www.webtekno.com/bilim-haberleri/deniz-seviyesi-tum-yerkure-de-ukselecek-h9084.html>

URL4 <https://www.webtekno.com/bilim-haberleri/deniz-seviyesi-tum-yerkure-de-yukselecek-h9084.html>

URL5 <https://www.suhakki.org/2015/10/yukselen-deniz-seviyesi-ve-bangladesin-en-uca-itilmis-hayatları/>

URL6 <https://www.suhakki.org/2015/10/yukselen-deniz-seviyesi-ve-bangladesin-en-uca-itilmis-hayatları/>

URL7 <http://water.usgs.gov/edu/watercycle.html>

URL8 <https://sarkac.org/2018/06/mb-goc-multeciler/goc/>

WARNER, K., C. ERHART, A. de SHERBININ, S.B. ADAMO, and T.CHAI-ONN (2009). In Search of Shelter: Mapping the Effects of Climate Change on Human Migration And Displacement, Bonn: United Nations University, CARE, and CIESIN-Columbia University.

WENJU, C., S. BORLACE, M. LENGAIGNE, P. Van RENSCH, M. COLLINS, G. VECCHI, A. TIMMERMAN, A. SANTOSO, M. McPHADEN, L. WU, M.H. ENGLAND, G. WANG, E. GUILYARDI and F.-F. JIN (2014). Increasing Frequency of Extreme El Nino Events Due to

Greenhouse Warming, *Nature Climate Change* 5
(1): 1–6.

WILLIAMS, A.P., and C. FUNK (2011), A Westward
Extension of the Warm Pool Leads to a Westward
Extension of the Walker Circulation, Drying Eastern
Africa, *Climate Dynamics*, 37 (11-12): 2417-2435.

YALÇIN, C. (2004), *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık,
Ankara.

YANG, W.C., R. SEAGER, M.A. CANE and B. LYON
(2015), The Annual Cycle of East African
Precipitation *Journal of Climate* 28 (6): 2385–404.

YILMAZ, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri,
Nedenleri ve Etkileri, *Turkish Studies*, 9(2), ss.
1685-1704.

iklim mültecileri

İnsanların dünya sahnesine çıkışından bu yana çeşitli neden ve adlar altında gerçekleşen göç hareketleri, son zamanlarda küresel ısınma ve iklim değişikliği ile sıkça ilişkilendirilir olmuştur. Bunda özellikle Sanayi Devrimi sonrası artan insan aktivitelerinin payı oldukça fazladır. Çünkü 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan antropojenik faaliyetler, insanların doğal kaynaklar üzerinde baskı kurmasına ve çevrenin milyonlarca yıldır süregelen doğal döngüsünün telafi edilemeyecek şekilde bozulmasına sebep olmuştur. Ekolojik ayak izinin böylesine derinleştiği son dönemlerde, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin potansiyel etkilerinin yaşanma sıklığında da artışlar gözlemlenmiştir. Sözkonusu etkilerin sebep olduğu çevresel felaketler, insanların günlük pratiklerini zorlaştırarak onları alternatif yaşam alanları bulmaya gayreti içerisine sokmuştur.

Bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde göç hareketleri gönüllü ya da zorlayıcı sebeplerden dolayı gerçekleşebilmektedir. Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin yol açtığı göçler ise zorunlu göçler kapsamında değerlendirilebilir. Çünkü küresel ısınma ve iklim değişikliği, göç kararı veren kişi ya da hanehalkları için başlı başına zorlayıcı bir sebep oluşturmaktadır. Peki, küresel ısınma ve iklim değişikliği nedeniyle göç etmek durumunda kalan herkes mülteci statüsünde midir? Uluslararası göç mevzuatında iklim mültecilerinin yeri var mıdır? İklim mültecileri ile çevre mültecileri aynı şeyleri mi ifade etmektedir? Kitapta tüm bu sorulara cevaplar aranmıştır. Ayrıca kitapta, iklim mültecilerinin en yoğun yaşadığı coğrafyalardan olan Sahraaltı Afrika, Güney Asya, Meksika ve Orta Amerika'ya ilişkin göç ve nüfus projeksiyonlarına da yer verilmiştir.

Dr. Mehmet AKALIN

